

Helgådalsnytt

Helgådalsnytt

Utgis av:
Helgadal idrettslag
7660 Vuku

I redaksjonen:
Joar Nesseemo
Brit Ness
Lasse Johnson sen.
Johannes Overmo
Håvard Elnes
Arnt Kjesbu
Alf Roksvåg

Tidligere utgitte årganger for salg:

1972 - utsolgt	1983 - utsolgt
1973 - utsolgt	1984 - kr 60,-
1974 - utsolgt	1985 - kr 60,-
1975 - utsolgt	1986 - kr 60,-
1976 - utsolgt	1987 - kr 60,-
1977 - utsolgt	1988 - kr 60,-
1978 - utsolgt	1989 - kr 60,-
1979 - utsolgt	1990 - kr 60,-
1980 - utsolgt	1991 - kr 60,-
1981 - kr 60,-	1992 - kr 60,-
1982 - kr 60,-	1993 - kr 60,-

Utvalg av Helgådals-Nytt gjennom 10 år.
Utgitt av Verdals Historielag.

Interesserte bes ta kontakt med Johannes Overmo.

På grunn av at det de siste åra er kopiert stoff fra H-Nytt uten kildeangivelse, ber vi om forståelse for følgende:

På grunn av fare for feil i artiklene skal forfatterne kontaktes for stoff offentliggjøres.

Ettertrykk fra H-Nytt er tillatt, men ved bruk av stoff skal kilde angis.

Forsidebilde:

Marit Husby ble den første vinner av Eilif Hagens minnepris. På bildet mottar hun prisen av Eilifs datter, Elin.

(Foto: Normann Ryan Jr., TA)

Forord

Ett år er gått siden du satt med forrige utgave av H-Nytt foran deg. Vi håper at også årets utgave, den 23. i rekken, inneholder stoff som du som leser finner interessant. På nytt vil vi oppfordre dere som leser bladet til å komme med innspill overfor redaksjonen - positivt som negativt. Det er nettopp slike innspill som vi i redaksjonen arbeider med og som senere kommer på trykk mellom disse permene, derfor er dette så viktig.

Redaksjonen vil ellers benytte anledningen til å takke våre bidragsytere, medhjelpere og lesere for året som gikk og ønske dere et godt nytt år med lokalhistorisk arbeid i 1995.

Barneauga.

Eg såg eit par barneaugo,
som julestjerna dei skein.
Dei tindra mot alt og alle,
og gleda var rik og rein.

No kom han snart, julenissen,
og sekken var sikkert stor,
for han hadde gaver til alle,
slik som han hadde i fjor.

Eg såg eit par barneaugo,
der glansen var bleikna av.
Eg ser dei i vakenetter
og kjenner det audmjuke krav.

Dei kan ikkje tindra som stjerner,
for draumen om jula er død.
Det einaste som dei bad om
er ein liten skalk av eit brød.

Eg såg eit par barneaugo
der vona på ny var fødd.
Eg drøymde vi heldt vår lovnad
til alle som har forblødd.

Randi Schjølberg

Innhold

Formannen har ordet

av Ove M. Haugan

Postverket

av Jon Bakken

Malene Bynen

av Brit Ness

Fra Okkenhaug til Esingen

av Einar Skjørholm

Historier fra polititroppene...

av Arvid Sende

Fra maidagene i 1945

av Johannes Overmo

"Jack Australia"

av Iver M. Tronsmo

Veglei i grenseland

av Reidar Prestmo

Språk og tradisjoner

av Per Brønstad

Siste tur med Eilif

av Roy Andersen

Tårnseileren

av Arnstein Indahl

Historisk vandring i Vera

av Johannes Overmo

Gammelt nytt fra Julneset

av Grethe Forbregd

Linbanan från Kall till Vera...

av John Tyve

Linbanepoken i Västra Kall

av Wille Segevall

Torsten Andreassen Telsneset

av Joar Olav Nesseemo

Å krossa seg

av Peder Brønstad

Gamle bilder

Min album

Diamantbryllup i Helgådalen

av Kristian Lein

Moltetur til Tørrgranvola

av Arnfinn Berstad

Veresfetivalen

Året 1994

Prisvinnere

Formannen har ordet

Kjære lesere av HelgådalsNytt. Nok en utgave av tidsskriftet er i handelen og det er tid for den årlige oppsummering og de viktige tanker for tiden som kommer. Mange vil lese og forhåpentligvis kose seg med bladet i en tid hvor følelsene er ekstra sterke og tankene er mange, nemlig i jula. Mine tanker vil kretse innom forskjellige aktiviteter som jeg føler er sentrale i laget. Redaksjonens innsats for laget og bygda har tidligere blitt omtalt slik at jeg skal begrense meg i denne omgang, selv om det kunne vært skrevet et lengre innlegg bare om dette. I mine øyne har HelgådalsNytt sin viktigste funksjon som kulturell og historisk brobygger, mellom generasjoner i bygda og ikke minst i forhold til mennesker som har flyttet ut av bygda og de som har røtter i dalføret. Betydningen av denne funksjonen kan vanskelig beskrives med noen få linjer og jeg håper inderlig at det også i lang tid framover vil være personer som er villig til bidra med uselvvis innsats slik at den nevnte funksjon kan fylles. For lagets øvrige aktiviteter kan det også sies at det har vært et "vanlig" år. Skidretten står sterkt i Helgadal IL og siste sesong viste at vi fortsatt har utøvere som hevder seg godt i harde konkurranser på høyt plan, samtidig med at rekruttering og interesse i de yngre årskull er fin. Av navn er det naturlig å trekke fram Ole Petter Storstad som fikk tildelt lagets innsatspokal og Lillian Bergsmo som ble tildelt yngres innsatspokal. I sommer så nok en årgang av Veresfestivalen dagens lys, et arrangement som vi føler har kommet i strømlinjede former og som også i år fikk gledelig stor oppslutning. For fotballinteresserte i laget ble det en gledelig sesong. Etter god planlegging og hardt arbeid ble herrelaget lønnet med opprykk. Helgadal IL har få tilbud til de som søker mot lagidretter, men gjennom vårt tilbud innen fotball mener vi mange skal få dekket noe av sitt behov på dette området. Sommeren viste også at helgådalingene fortsatt er opptatt av og verdsetter denne sporten. Undertegnede og mange andre fikk oppleve trivelige stunder og utløp for sunt sportslig og patriotisk engasjement på Elneshøgda i sommer. Lagidretter engasjerer på en annen måte enn individuelle idretter og vi ser allerede med forventning fram mot sommeren 95. Når det gjelder friidrettsgruppa har jeg lyst til spesielt å nevne den atmosfære og det miljø som er blitt vektlagt og den følelse av trivsel og nærhet som dette avstedkommer. Støttegruppa i laget jobber utrettelig og er en meget viktig støttespiller når det gjelder å finansiere driften av laget. Teatergruppa har ligget "noe lavere" etter tidligere krevende oppsetninger. Skiskyting og orientering er grupper i laget som har et noe smalere nedslagsfelt enn de andre gruppene, og utfordringen her er vel først og fremst å gjøre disse sportsgrener attraktive for en bredere medlemsmasse. Nytt av året er opprettelsen av Eilif Hagens minnefond. Første gangs utdeling fra dette fondet skjedde under årets Veresfestival og vi håper at årlige prisutdelinger en tid framover kan gi inspirasjon til unge skitalenter rundt omkring i fylket.

Rammebetingelsene et idrettslag lever under skifter stadig raskere og dette øker utfordringene for oss som tillitsvalgte. Nettopp som en konsekvens av dette mener jeg vi bør ha en slags beredskap på dette, i den grad det er mulig. Vi har muligheter for å legge planer for tiltak som kan møte framtidige utfordringer og på dette feltet mener jeg vi ennå har en god del upløyd mark. Fortsatt er det mange aktiviteter som kunne vært tuftet på tanker for en lengre tidshorisont, men greier vi å bevare samholdet og optimismen håper jeg at vi kan komme viktige skritt lengre også på denne veien.

Avslutningsvis har jeg lyst til å gjengi noen tanker spesielt for de som er "tvilere" av idrettslagets funksjon i bygda. Min krystallklare oppfatning er at Helgadal IL skaper sosiale relasjoner og sosiologiske mønstre, noe som igjen avstedkommer forskjellige prosesser og handlinger som har stor betydning for den enkelte som er bosatt i bygda. Helgadal som lokalsamfunn uten idrettslaget ville vært meget fattig og er for undertegnede utenkelig - bare så det er sagt, og jeg oppfordrer til å legge ned litt tankevirksomhet på akkurat dette ved avslutningen av året.

HelgådalsNytt som medium gir meg en unik mulighet til å nå ut med mine tanker til medlemmer i laget og mennesker med hjerte for bygda. Til alle dere som har hjulpet oss i løpet av året og til dere som støtter oss på det ideologiske plan - TAKK!

En fredfull julehøytid ønskes dere alle sammen.

Hilsen Ove M. Haugan

POSTEN I VERDAL

av Jon Bakken

Ordet Post ble skapt i tiden omkring Kristi fødsel. Keiser Augustus opprettet statsposten "Cursus publicus" som etterhvert utviklet seg med postmestere, kontrollører, ryttere, hestestasjoner m.v. Hestestasjonene fikk det latinske navnet "posita statio equorum", som i sin forkortete form "post" er blitt det ordet vi kjenner.

Allerede oldtidens kulturstater hadde et organisert budbringersystem. Som regel stod budbringerne til tjeneste for landets hersker, hærførere, statholdere og andre statstjenere.

På lignende måte underholdt middelalderens regenter og regjeringer egne bud, som ble sendt avsted når det var behov for det. I Norge skulle det etter loven minst en gang i uken gå bud fra gård til gård. Det er lett å tenke seg at det tok tid å få fram en melding på denne måten, selv om postgangen etter datidens krav synes både velorganisert og effektiv. Privatpost var det lite av. Posten bar helst bud om de store hendelsene som kongevalg, messetider, innkalling til ting eller militærtjeneste. Det var få som kunne lese og skrive og meldingene ble derfor overlevert muntlig. Budbringeren fortalte sitt budskap til nestemann som brakte det videre til en ny budbringer. Det var vanlig å bruke budstikka. Opprinnelig var dette antakelig et budbærermerke. Den som hadde stikka, hadde krav på å bli trodd på sitt ord og den som fikk stikka, hadde plikt til å føre budskapet videre. Hvis ikke budbæreren fant folk hjemme, skulle han plassere budstikka i høysetet eller i dørkarmen. Når gårdsfolket kom hjem, måtte bonden gå tilbake til naboen og høre hva bud han hadde å gi. Se-

nere ble det vanlig å lese opp offentlige meldinger på kirkebakken og budstikka begynte etter hvert å miste sin betydning. Den har til dags dato ennå ikke gått ut av bruk da den fortsatt gjør nytte som budbærer til forskjellige lokale formål.

Den økonomiske utvikling i de siste århundrer i middelalderen førte til et behov for faste organiserte budforbindelser som igjen la grunnlaget for nåtidens postverk. Av de først etablerte postverk kan nevnes allerede i 1315 lovet Ludvig X av Frankrike, kongelig beskyttelse til budene fra universitetet i Paris. Den 19 juni 1464 opprettet imidlertid Ludvig XI en kongelig post. Først ute i Skandinavia var Danmark hvor det danske postverket ble grundlagt ved en forordning av 24.12.1624. Sverige opprettet sitt postverk 20.2.1636. Straks etter at postverket i Danmark var grunnlagt, ble saken for Norges vedkommende, tatt opp i et kongebrev av 4.5.1615. Dette førte ikke

til noe resultat, men saken ble tatt opp på nytt i 1642. I oktober 1645 ble det avholdt et Stændermøte i Norge hvor ønskeligheten om, "at visse ordinaire Postbud mellom de principaleste steder blev forordnet, hvorved hver mand kunde faa sine breve vist frem". Dette førte til en kongelig befaling 4.4.1646 om hvordan postførselen mellom Danmark og Norge best kunne ordnes. Forhandlingene førte til at Postvæsenet, som et privilegium, den

17 januar 1647 ble overdratt til generalauditøren i det Sønnenfjeldske Norge, Henrik Morian. Han var nederlander og nærmest for en internasjonal lykkejeger å regne.

Noen organisert postgang nord for Trondheim, kom ikke i gang før på et senere tidspunkt. På grunn av krigen mellom Sverige og Danmark, var Trondheim hardt økonomisk rammet. Først ved tilbakeføringen av Trondhjems len 1. mai 1658, begynte forholdene å bli normale igjen. Dette førte til at det ble gjort

Budstikke

forsøk på å utvide den innenrikske postforbindelse i den nordlige del av landet. Den 20. mai 1663 utkom det en forordning om opprettelse av en post til Nordlandene og Finnmarken. Postføringen skulle ikke føre til økte utgifter for almuene ei heller for kronen. Finansieringen var basert på støtte fra de mest formuende i form av et pund fisk, gradert nedover til 8 mærker fisk for de minst formuende.

Denne ordningen førte ikke frem og sommeren 1665 tilsetter Stiftsamtmanden i Trondhjem postbønder som skal føre posten fram gjennom hans len. Denne ordningen fungerte heller ikke og ble mest som en papirbestemmelse å betrakte. Det var ingen som viste når posten skulle komme eller gå.

I 1719 overtok kongen selv Postverket og siden har det vært drevet av staten. Den såkalte "Nordlands-posten" passerte gården Maritvold i Verdal. I "designasjoner" over postbøndene pro anno 1719, finner vi Maritvold som postgård med Rasmus som postbonde. Han besørget posten til de nærmeste postgårder, Østborg i Frol og Sakshaug på Inderøy. I 1722 var Rasmus fremdeles postbonde på Maritvold og besørget posten til Østborg mens Gjerv var blitt postgård på Inderøy. Mellom Maritvold og Østborg var det ridende postgang, mens det mellom Maritvold og Gjerv var kjørende postgang, da det på denne strekningen fantes vei. Først i 1723 ble det en bedring i postgangen da det ble bestemt at en soldat skulle følge posten på strekningen Trondheim-Vardøhus. Postmengden var liten, 18. juli 1724, bare 41 brev. I bortimot 20 år gikk posten denne veien bare 2-4 ganger i året. Klagene tiltok etter som behovet økte. En ny forordning ble vedtatt satt i verk fra 13. februar 1741. Posten til Innherred skulle gå hver 14. dag. Flere folk ble tilsatt og i Verdal ble poståpneriforretningene overlatt til løytnant Kluver. Den nye postgangen ble på ingen måte noen suksess, da den for det meste reiste med tom veske. Fra 1750 til 1759 ble postføringen forpaktet bort til postmesteren i Trondheim. Klagene over uregelmessig postgang fortsatte uten at noen bedring fulgte. I 1777 ble det bestemt at posten skulle avgå fra Trondheim hver 6. tirsdag og det ble laget innstruks for postekspresen. Samtidig ble det tatt ut nye postgårder.

Etter postordningen av 1758 finner vi også i 1769 Maritvold som

postgård for Nordlandsposten. I "Geografiske opplysninger til Pontoppidans kart 1785" i postveien fra Trondhjem til Nordland er postgårdene ikke angitt. Derimot er alle poståpnerne nevnte: Størdalen, Skognen, Værdalen, Stod, Beitstad, Bangsund m.v.

I Postverket's historiebøker er i 1787 Maritvold i Verdal nevnt som postgård mellom 90 andre gårder som da var uttatt på strekningen mellom Trondhjem og Alteidet. I Postmuseet's samlinger er Maritvold først nevnt i en portotabell fra 1812 i ruten mellom Trondhjem og Nordland postcontoir. I 1825 ble det opprettet en militær gående post-rute mellom Maritvold i Værdalen og Østersund i Sverige, hvor Værdalen er nevnt både som postgård og poståpneri. Videre er poståpneriet nevnt i en bekjentgjørelse fra 12.2.1831. I en portotabell av 23.12.1833 er Værdalen igjen benevnt poståpneri. Det går videre fram at et enkeltbrev som sendes over Værdalen, Jamtlandsveien til Sverige, skal betales med 6 skilling inntil grensen, deretter med 10 skilling.

I "Beskrivelse over Norges offentlige Brevposter 1838" er også Værdalen benevnt som poståpneri. Postruten gikk da i hovedruten fra Trondhjem på mandager kl 12 middag og kom fram til Værdalen etter 18 timer. Strekningen var regnet til 8,5 mile. Fra Nordland postcontoir gikk posten mandager kl. 10 formiddag og kom fram til Værdalen etter 67 timer eller 23,3, mile.

REGIMENTSPOSTEN I INNHERRED

En medvirkende årsak til at forordningen av 1741 ikke virket som den skulle i Innherred og Namdalen, var nok regimentspostens tilstedeværende. Alt på denne tid hadde militæret sin egen postgang. Dens opprinnelse er ukjent. Posten ble ført frem av gående budbærere. Selv om dette var en langsom postgang, var den mere regelmessig enn den offentlige. På slutten av det attende

århundret hadde regimentsposten avgang fra Trondheim hver lørdag. Mens den offentlige postekspresen reiste med tomme vesker, økte postmengden med regimentsposten. Den posten som ikke gikk leilighetsvis, ble sikkert sendt med regimentsposten som etter hvert ble en alvorlig konkurrent til den offentlige. Etter hvert innså postamtet at inntektene ikke sto i samsvar med den antatte postmengde. Det ble derfor gjort en undersøkelse som avdekket at militæret hadde en årlig inntekt på ca 700 Rdl fra postføringen. Saken ble tatt opp med Stiftsamtmanden og det førte til at regimentsposten opphørte høsten 1804.

POSTGANGEN ETTER 1805

Ved Regimentspostens nedleggelse ble det vedtatt en vesentlig forbedring av den offentlige postgangen. 2. november 1804 ble det bestemt at det skulle være en ukentlig avgang fra Trondheim på tirsdager og retur fra Overhallen på lørdager. På grunn av mere arbeid fikk poståpneren justert sin lønn til 8 Rdl pr. år. Denne postgangen fortsatte med små justeringer. I følge en timeseddel oppbevart i Postmuseet, gikk posten 11. november 1834 fra Trondheim kl 12 middag. Den ankom Verdal neste morgen kl 8 1/4 og fortsatte videre etter et kvarters opphold.

Det var først rundt 1850 at det begynte å bli større endringer i postgangen. Etter at et engelsk røykspyende dampskip ved navn "Georg Canning" nær hadde skremt vettet av folk på en tur fra "Trondhjem til Stenkjær" i 1837, ble damskipet "Nidelven", sjøsatt 25. mai 1850. Første ordinære tur gikk til Steinkjær 15.11.1850 og fortsatte med turer to dager i uken. Båten var postførende i 1851, 1852 og 1853. Etter hvert fikk båten konkurranse av bl.a. "Innherred", "Nea", "Kong Oscar" og "Stenkjær". Postmengden økte selv om rutene i begynnelsen var ustabile og heller ikke offisielt postførende. I begynnelsen av 1880 årene var post-

mengden så stor at det ble opprettet egne postekspedisjoner for å ta seg av posten om bord.

Straks etter århundreskiftet fikk båttrafikken konkurranse av jernbanen. Meråkerbanen var tatt i bruk og strekningen Hell- Levanger åpnet for trafikk i 1902 med forlengelse til Steinkjer i 1904. På grunn av allerede eksisterende postekspedisjoner på Meråkerbanen, ble disse allerede i 1906 forlenget til Steinkjer. Jernbanen sto for hovedtransporten av post fram til 1970-årene. Da tok biltransporten i regi av postverket mer og mer over. Dette skyldes at rutene bedre kunne tilpasses postavgang og ankomst. I dag sendes stort sett all post til og fra Verdal med bil.

POSTBØNDER OG DERES PRIVILEGIER

Som tidligere nevnt førte ikke den første organiserte postgangen, basert på økonomisk støtte fra almuen, fram. Det ble derfor i 1665 tilsatt postbønder som skulle besørge posten mellom de oppnevnte postgårder og forestå mottak/utlevering av den post som berørte deres egen postgård. Som gjenytelse ble postbøndene innvilget forskjellige lettelser i beskatningen og de fikk i tillegg andre privilegier. Det skulle bl.a. påsees "at de beholder saa mange Tjenestefolk fri for udskrivning, som de til Deres Gardsbrug og Posten behøver, samt de ikke besværes enten med Ryttereres eller Soldaters Utrednings-, Udskrivnings- eller Besoldningspenge, i hvad måte det måtte være." Videre var postbøndene og deres gårder fri for skyssplikt, tømmertransport, innkvartering av offiserere, ryttere eller soldater. I en forordning i 1694 ble både skattelettelsene og de øvrige privilegier redusert. Til gjengjeld skulle de årlig nyde 1 Rdl for hver mil de førte posten frem og tilbake. Postgangen hadde antagelig blitt dyrere enn forutsatt. Statholderen så seg derfor nødt til å redusere antallet postbønder. Antallet på tjenere fritatt for militærtjeneste ble

samtidig redusert til to.

At ordningen ikke alltid fungerte etter hensikten, viser bestemmelsene om botelegging ved forsinkelser og uregelmessigheter. I begynnelsen ble det fastsatt en bot av 4 eller 8 Rdl for første eller annen gang forseelse. Det var ikke uvanlig at bøndene lot posten ligge over både en og to dager dersom det var i travleste onna. I 1661 ble boten nedsatt til 1/2 Rdl, men da gjaldt den for hver times forsinkelse. Imidlertid ble dette endret og straffen skjerpet. Fra 1665 ble boten satt til 3 Rdl for hver forseelse og boten skulle udelt tilfalle angiveren.

Maritvold

MARITVOLD POSTGÅRD

I oppbyggingen av en regulær postgang, ble antagelig Maritvold oppnevnt som postgård på strekningen mellom Østborg og Sakshaug. Det er ukjent når dette skjedde, men det må antagelig ha vært før år 1700. Videre er det grunn til å anta at Maritvold beholdt sin status til Verdal poståpneri ble opprettet.

Hvem som var første postbonde på Maritvold er det ingen nedtegnelse om, men som tidligere nevnt er Rasmus postbonde i 1719. Denne Rasmus er ingen ringere enn den etter hvert så kjente Rasmus Hagen. Om han og hans etterkom-

mere finnes det mange opplysninger. Gjennom sitt 120 årige eie av Maritvold og andre gårder i bygda, ble familien Hagen etter hvert godt kjent. Her vil jeg nøye meg med et kort resyme over noen av deres handlinger som bl.a. førte til dannelsen av det i dag så omstridte Verdalsbruket.

Rasmus Hagen ble født på Skjevik i Beitstad i 1648. Når han kom til Verdal er ikke kjent, men han var lensmannsdræng hos Åge Jonsen på Haug. Da Åge Jonsen døde i 1771, ble Nils Brun på Haga lensmann. Det er rimelig å tro at han tok Rasmus i sin tjeneste. I 1665 er det nevnt en "tienestedræng" Rasmus

Ågesen, og det er trolig Rasmus Hagen som brukte sin fars navn, Åge, til etternavn. Han tok antagelig Hagen til etternavn da han gjorde tjeneste på Haga. Derfra var det heller ikke langt til Ness og Rasmus fridde til Siri Olsdatter Ness og ble gift med henne rundt 1680. Om trent på denne tid hadde Rasmus tatt borgerskap i Trondheim for å få begynne handel på Øren. Han bygget samtidig Maritvold og ble trolig postbonde fra denne tid. Rasmus var en driftig kar for allerede i 1686 kjøpte han Verdals største sagbruk, Grundfoss Sagbruk. Hans iver etter flere eiendommer gjorde at han alt i 1689 ønsket å kjøpe hele Verdalsøren. Denne handelen ble det riktignok ikke noe av, men i

1699 kjøpte han bl.a. en del gårder i Leksdalen, Bunes, Lund, Karmhus, Tuset og Marken. Med disse ervervelser la han grunnen for sin godssamling som senere førte til Verdalsgodset eller Verdalsbruket som det i dag kalles.

På Verdalsøren drev Rasmus en betydelig handel med fiskevarer. Han drev samtidig en forretning/fiskeoppkjøp på Titran på Frøya. Fisken han solgte på Verdalsøren kom kanskje i vesentlig grad fra hans forretning på Titran i bytte for landbruksprodukter han kjøpte opp i Inntrøndelag.

Rasmus bodde hele tiden på Maritvold med unntak av en kort periode under krigen med svenskene i 1718. Da svenskene innvaderte Verdalsregionen, flyktet han hals over hode med sin familie fra sin tarvelige bolig i Verdal til Trondheim hvor han hadde en eiendom. På grunn av de mange eiendommer Rasmus hadde, var han den som led størst tap i bygda på grunn av svenskenes herjinger. Hans samlede tap og skade på eiendom, husdyr og matforråd oppgis av han selv til den samlede sum av 662 rd 2 ort 8 skj. Det er liten tvil om at Armfeldt hadde sitt hovedkvarter på Maritvold da han oppholdt seg i Verdal i perioden 29. oktober til 9. november 1718. Selv om Rasmus hadde lidt store tap på grunn av krigen, så han seg i stand til å bygge nytt sakresti til Stiklestad kirke. Sakrestiet sto ferdig i 1722 og bærer fortsatt innskrifsjonen RAAH SODN 1722, som er forbokstavene i navnet til Rasmus Aagesen Hagen og hans kone Siri Olsdatter Ness.

I 1727 dør kona til Rasmus og en del av godset fordeles mellom arvingene. Da Rasmus dør i 1732 fordeles resten. Etter Rasmus overtar svigersønnen Broder Boyesen, som er gift med datteren Elsebe Hagen, handelen i Verdal. Han bygsler Maritvold 5.6.1732 og fortsetter i sin svigerfars fotspor som postbonde. Broder Boyesen var antagelig fødd dansk ca 1681. Han

var skipper av yrke og bosatt i Trondheim. I 1715 ble han gift med Elsebe Hagen, hans tredje kone. I 1727 arvet ekteparet en del eiendommer i Verdal og i 1730 kjøpte han ytterlige noen eiendommer til bl.a. Grundfoss Sagbruk. Da svigerfaren døde kom det "Hagenske Jordegods" (Vukugodset) i Broder Boyesen's eie. Han tok ved flyttingen Hagen som sitt familienavn.

Elsebe døde like etter flyttingen til Verdal mens Broder Boyesen Hagen døde 7.4.1750. Han ble etterfulgt av sin sønn Rasmus Brodersen Hagen, fødd i Trondheim i 1719. Han ble i 1747 gift med Karen Marie Toresdatter Eggen, fødd 1722. Rasmus fikk bygselsbrev på Maritvold 8.9.1750. I 1762 ble han eier av Maritvold, da han foretok et makeskifte overfor Vår Frue Kirke i Trondheim med hjelp gården Halset som var i hans eie. Rasmus døde i 1791 og hans hustru i 1793. Rasmus' es siste ønske, ifølge hans gjenlevende hustru, var at hans eldste sønn, Broder Rasmussen Hagen, bl.a. skulle arve Maritvold. Imidlertid døde Broder Rasmussen Hagen allerede i 1798 og hans hustru Anna Katrine Meier arvet Maritvold og Vuku Jordegods.

Etter Broder Rasmussen Hagen's død, gjorde hans eldste bror, Åge Hagen, sin odelsrett til Maritvold gjeldende. Enkefru Anna Katrine tilskjøtet han det "Hagenske Jordegods" 17.10.1798 hvorefter Åge 26.11.1798 skjøter tilbake det øvrige eiendommer med unntak av Maritvold. Åge hadde ikke Maritvold i mere enn tre år i det han ved skjøte av 10.12.1801 solgte gården til kornett Søren Schelderup Holst for 7000 Rdl. Maritvold gikk med dette ut av familien Hagen's eie etter 120 år. Åge fortsatte imidlertid å bli boende på Maritvold. I følge folketellingen fra 1801, var det en ugift tjener ved navn Erich Olsen som tok seg av posten. Han var postdræng på Maritvold. Ved skjøte av 17.10.1810 selger Holst Maritvold videre til proprietær Muller i Trondheim. Muller hadde på den tiden allerede ervervet det

Hagenske og Vuku Jordegods, slik at Maritvold atter kom inn i Verdalsgodset. I Mullers tid gikk trelastprisene sterkt ned og ved Mullers død var boet fallitt. Maritvold ble solgt på auksjon 11.3.1818 til løytnant Johan Bang og gikk dermed ut av Verdalsgodset for godt. Løytnant Bang eide Maritvold til han ved skjøte av 18.8.1841 solgte gården til landhandler Johannes Skjefte på Øren. Han ble imidlertid skilt fra sin kone og ved skifte 15.3.1842, ble Maritvold utlagt til henne. Elen Skjefte solgte 11.4.1856 Maritvold til Sakarias Andersen Røstad.

VERDAL POSTÅPNERI/POSTKONTOR

Mange har undret seg over når Værdalen postaabneri begynte sin virksomhet. En del jubileer er feiret uten at en kommet nærmere løsningen. Kanskje er svaret 13. februar 1741 da løytnant Kluver fikk overdratt poståpneriforretningene. I ettertid er Maritvold benevnt både som postgård og som poståpneri. I følge en oversikt utgitt av Norsk Filatelistforbund, fikk Værdalens poståpneri eget stempel allerede 1.1.1805. Dette passer kanskje bedre med virkeligheten. Det er bl.a. nevnt i forbindelse med Regimentspostens opphør i 1804, at 7 poståpnere på strekningen Trondhjem- Overhallen skulle få 8 Rdl i lønn mens en skulle få 5 Rdl. Da Værdalen er blant disse åtte, må en anta at Verdal allerede da hadde fått status av poståpneri. Da Danmark-Norge skilte lag i 1814 var det 97 poståpnerier i Norge. 85 av disse er ført opp på en på en plakat offentliggjort 15. mai 1813, mens Værdalen er blant de resterende tolv offentliggjort senere. I et brev fra Nordre Trondhjems Amtmandskab av 22. september 1827 til postmester Alstrup i Trondheim lyder: "Som Deres Velbaarenhed bekiendt har Hans Majestet under 7. Februar 1825 naadigst approbert de trufne Foranstaltninger til den etablerede Post mellem Værdalens Postaabneri og Østersund i Sverig, Saaledes at Samme for det første vedbliver i 2 Aar efter

hvilken Tid Amtet skulle afgive Indberetning til Det Kongelige Finants Departementet om hvorvidt Erfaring maatte vise dens Vedblivelse vil være gavnlige." I Postmuseet er det oppbevart en timeseddel fra 12.11.1834, hvor en poståpner ved navn O. Moe har kvittert. Den første offisielle opp-tegnelse går ut på poståpneriet ble opprettet 1.2.1852. Dette er den første dokumenterte utnevnelse av en poståpner i Verdal. I tillegg er det nevnt i en kongelig resolusjon av 13.6.1853 hvor det bestemmes at poståpnerlønnen skal justeres. Videre er poståpneriet nevnt i en resolusjon fra 6.8.1855 der det stadfestes at postforbindelsen til Sverige skal utvides til to ganger i uken.

Poståpneriet ble fra 1.7.1893 omgjort til postkontor. Navnet Værdalen ble fra 1.1.1919 endret til Verdal. 1.6.1930 ble Verdal omgjort til underpostkontor 1 og underlagt Nidaros postkontor, men fra 1.10.1951 ble Verdal atter eget postkontor.

Det er grunn til å anta at selv om Maritvold gikk over fra å være postgård, til "Værdalen poståbneri", hadde poståpneriet sine lokaler på gården en tid fremover. Det var først da Martinus Rygh's eldre bror Oluf, bygget hus på eiendommen

Leangen, at poståpneriet flyttet ut. Leangen er i dag bokhandler Woxholdt's eiendom og Bunnpris har nettopp flyttet inn der. Postkontoret ble værende i denne gården fram til 1915. I Innherreds Folkeblad 7. juli 1915, står følgende å lese: "På grund av flytning til nytt lokale lukkes postkontoret 10 ds kl 4 em. Søndag 11 ds aapnes postkontoret i M. Melby's nye gaard". Neste stopp ble Jernbanen, hvor postkontoret var under krigen. På grunn av at Jernbanen trengte lokalene selv, ble det inngått leiekontrakt om Samvirkelagets lokaler i eiendommen "Hjemvei". Postkontoret flyttet dit 5.4.1944. Denne gården lå bak Esso bensinstasjon og ble revet da denne utvidet. Etter hvert trengte Verdal Samvirkelag sine lokaler selv. Det var vanskelig å finne egnede lokaler i denne tiden fordi det var lite med byggematerialer og byggetillatelse var vanskelig å få. Postkontoret fikk så tilbud om å flytte inn i Norumgården som var underbygging. Dette skjedde i 1955. Etter en del år ble lokalene for små og postkontoret søkte etter nye lokaler. Verdal Samvirkelag bygget da "Postgården", hvor det ble plass både til trygdekantoret og postkontoret. Innflytting fant sted 21.2.1966. Etter en større ominnredning og påbygging av "Postgården" i 1983/84, er postkontoret inntil videre i samme hus.

Verdal postkontor ca. år 1900 hvor Bunnpris holder til i dag. Postmester Martinus Rygh, hans kone og Karl Gjersing, Verdals første postbud.

POSTÅPNERE/POSTMESTRE/POSTSJEFER

Hvorvidt eierne av Maritvold fra 1805 og utover var poståpner eller postbønder, hersker det usikkerhet om. Som tidligere nevnt er O. Moe kanskje den første som kan kalle seg poståpner i 1834.

Skolelærer Johannes Olsen Rygh ble beskikket som poståpner fra 1.2.1852. Johannes var fødd på Frosta 13.11.1817. Han ble oppfostret av sin bestemor i små kår. Etter konfirmasjonen tok han tjeneste som dreng på en gård. Lysten etter å bli lærer var stor og som 26 åring hadde han, tross dårlig betaling, klart å spare seg opp 30 spd. Av en venn fikk han låne ytterlige 70 spd og reiste sommeren 1843 til Klæbu på lærerseminar. Til jul 1845 tok han eksamen. Etter et kort opphold i Trondheim reiste han via Frosta for å gifte seg og til Vuku skole. Dit kom han 2.11.1846. Våren 1851 fikk han post som lærer ved Verdalsøra fastskole, distrikt 1. 10.12.1857 kjøpte han Haug Vestre som han han drev ved siden av sin lærergjerning, poståpner og kirkesanger fram til 1881. Johannes var poståpner til årsskiftet 1888/1889.

Martinus Rygh, fødd 19.11.1852, var sønn av poståpner Johannes Rygh. Han ble beskikket til poståpner da faren sluttet, men fikk utsettelse med å tiltre til 1.7.1889. Lønnen var da kr. 800,00 uendret siden 1875. Martinus hadde i sin ungdom assistert faren med postarbeidet og han hadde delvis fungert som poståpner under farens fravær. Martinus var fra 1877 gårdbruker på egen gård til han ble tilsatt poståpner. Da poståpneriet ble gjort om til postkontor 1.7.1893, ble Martinus beskikket som postmester fra samme dag og han var den første postmester i Verdal. Martinus var postmester ved Verdal postkontor fram til han døde 29.11.1912.

Magnus Holan ble konstituert som

postmester etter at Martinus Rygh døde. Magnus Holan var fødd i Verdal 22.2.1890. Han tok Middelskoleeksamen i 1906, posteksamen i 1910, artium i 1911 samt handelskoleeksamen i England i 1914. Magnus ble elev ved Verdal postkontor i 1908, tjenestegjorde fra 1909 ved Trondheim postkontor reiseekspedisjoner inntil han ble tilsatt postassistent II samme sted fra 1.9.1911. Magnus Holan fungerte som postmester fram til

Verdals første postmester, Martinus Rygh

31.3.1913 da ny postmester ble beskikket. Magnus Holan sluttet senere i postverket og fortsatte med sagbruk, høvleri og trelastforretning på Steinkjer.

Ingar Schiøtz ble beskikket som postmester fra 1.4.1913. Ingar var født i Christiania 2.6.1873. Han begynte som postelev ved Grunerløkka postkontor. Etter endt posteksamen vikarerte han ved forskjellige postkontorer inntil han ble tilsatt postmester ved Verdal postkontor. Hans tid ved Verdal postkontor ble av kort varighet, da han allerede 1.10.1918 ble tilsatt postmester ved Jevnaker postkontor og flyttet dit 31.10.1918.

Ole Andreas Lind Guttormsen ble beskikket som postmester fra 1.11.1918. Ole Andreas ble født i Molde 9.7.1875. Var bud ved Molde postkontor fra 15.9.1889 til utgan-

gen av 1892. Postbe-tjent samme sted fram til 1898. Han var senere assistent ved Nordlandsruten, Innherreds postekspedisjon og hurtigruten Trondheim-Kirkenes. Guttormsen ble konstituert postmester i Kongsvinger fra 1.8.1928, men fikk utsettelse med tiltredelsen til 14.10.1928. Han døde imidlertid allerede 1.5.1929.

Martin Oswald Magnussen ble konstituert postmester ved ledigheten etter Guttormsen. Oswald var fødd i Verdal 20.3.1894. Han begynte som privatassistent ved Verdal postkontor i 1911. I årene 1913 - 1917 var han i reisetjenesten på hurtigruten Bergen - Kirkenes. Han ble antatt postassistent ved Horten postkontor 1.12.1917 og overført til Verdal postkontor fra 1.4.1918, til han ble konstituert postmester. Da Verdal postkontor ble gjort om til underkontor under Nidaros postkontor, ble Oswald tilsatt styrer av underkontoret. Fra 1.10.1951 ble Verdal atter eget postkontor og Oswald ble samtidig tilsatt som postmester, en stilling han hadde til sin avgang 31.8.1961. Ved siden av sin stilling var Oswald en periode rundt siste krig bestyrer for Fylkesbilenes avdeling i Verdal.

Per Christiansen, populært kalt "Per Post" overtok postmestervervet etter Oswald Magnussen 1.7.1962. Per er fødd i Trondheim 19.10.1919. Allerede som toåring flyttet han til Ålesund, hvor han vokste opp. Etter middelskole og handelsgymnasium, begynte han i 1938 som budaspirant ved Ålesund postkontor. Etter posteksamen i 1941 kom han til reiseekspedisjonene i Lofoten og Vesterålen, hvor han var fram til 1952. Senere vikarerte han som postmester i Melbu og Stokmarknes og gjorde ellers tjeneste i Volda og Sortland før han ble postmester i Verdal i 1962. Per var postmester i Verdal fram til 1970, da han ble tilsatt postmester ved Steinkjer postkontor. Per er i dag pensjonist og bor på Tvistvold.

Øyvind Trengereid, postsjef fra 1.10.1971. Han er fødd på Voss

3.2.1922, hvor han også begynte som aspirant i 1942. Etter endt utdannelse ble det tjeneste i Bergen, Haugesund og Romsdals postekspedisjon før han kom til Trondheim postkontor. Oppholdet i Verdal varte litt over to år, før han dro tilbake til Trondheim og 6. postdistrikt. Øyvind er i dag pensjonist bosatt i Trondheim. Innen postale kretser er han kjent som en habil lyrikker. Han har skrevet mange dikt i postale blad og til forskjellige anledninger.

Edvard Sandsør, født 31.1.1922, oppvokst på Levanger. Begynte som budaspirant ved Levanger postkontor 1.2.1943. Etter utdannelse ved postskolen, fortsatte han ved Levanger postkontor. Etter et kortere opphold ved Verdal postkontor fra 1958 til 1966, ble han avdelingssjef ved Levanger postkontor. Edvard ble postsjef ved Verdal postkontor fra 1.1.1974 og hvor han var inntil han etter et sykefravær gikk av med pensjon 1.2.1989. Edvard døde allerede høsten 1991, slik at han fikk liten tid som pensjonist til sin hobby, tegning og maling. Han rakk likevel å ha en utstilling på Brusve.

Odd Grønli, kommer fra Orkdalen. Tilsatt som postsjef fra 1.5.1988.

Etter oppfordring fra redaksjonen i "Helgådalsnytt", sa jeg meg villig til å skrive om posten i Verdal. I ettertid viser oppgaven seg så omfattende at jeg ser meg nødt til å dele stoffet i to. I denne utgaven av "Helgådalsnytt", tar jeg for meg utviklingen av postføringen til/fra Verdal og det første poståpneri/postkontor. I neste nummer vil jeg gå videre med utbyggingen av posten innen Verdal kommune.

Kilder: Verdal Historielags Årbok 1953,
Norsk Filatelist 1984
Norges Posthistorie 1645-1814.
Postens Historie.
Verdalsboka bind 3.
Verdalsbrukets historie.

Malene Bynen

- mellom folk kalla Malena Byna. Ho levde heile livet sitt på garden Byna i Helgådalen der ho døydde i 1949, 93 år gammal. Vi vil her forsøke å gjengi noko av livshistoria hennes. Ho fekk eit langt liv som nok ikkje alltid var like lett. Materielt hadde ho det sannsynleg bra, men livet har fleire sider.

av Brit Ness

Foreldra til Malena var Sivert Olsen Bynen (1828 - 1919) og Marit Olsdatter Bynen (1823 - 1893). Sivert hadde vorte gift med dottera på garden. Dei fekk tre born, Karen fødd i 1854, ho var ugift. Så Malena fødd 25.11. i 1856 og Olaus i 1858. Han levde eitt døgn. Karen budde heime på garden til ho døydde av tæring i 1906. Malena vart konfirmert i Vuku kyrkje den 6.10. 1872. Barne- og ungdomstida veit vi lite om, det er naturleg nok den siste halvdelen av livet hennes som er mest kjent.

Den 15.8. 1898 fekk Malena eit barn med naboguten og gardsdrenge, den 15 år yngre Ole Martin Johannesen Bjørkhaug. Dei gifta seg nokre månader etterpå, men det skulle bli ei kortvarig lykke, for den 6.1. 1899 døydde Ole av tæring. Historia fortel at Ole skulle vera uvillig til å gifta seg, og at han visstnok fekk "blodstyrting" på sjølvaste bryllaupsdagen. Han var nok klar over kor sjuk han var, men gifte vart dei.

Barnet deira fekk namnet Sivert Marius. Fadderane hans var sergeant Johan Helmo og kone, Ole Røe og kone, Martin O. Kolstad og Karen S. Bynen. Heller ikkje den vesle guten skulle Malena få behalde, og den 10.2. 1899 døydde også han av tæring.

På gardane den tida budde det mykje folk, slik også i Byna. Folketeljningane frå 1900 syner at i tillegg til Sivert og dei to døtrene, Karen og Malena, var det fire andre som budde der. Tjenestefolka var Anne Marta Eriksen, Eline Jakob-

sen og Laurits Lomtsen. Johanna Johnsen var der også med opphald av kommunen.

Etter kvart som gardsfolket vart eldre, måtte dei ha meir hjelp, og i 1910 kom det ein utabygds kar som skulle vera gardsbestyrar hos Malena. Etter eit par år hadde han vorte så "husvarm" at han hadde greidd å få skrive kjøpekontrakt og skjøte på garden, det vart og tinglese i 1915. Dette hadde foregått merkeleg stille, berre spredte rykte gjekk om at Malena hadde selt garden.

Skjebnen ville det slik at denne mannen fekk spanska og døydde etter kort tid i 1919. Da starta det ei vanskeleg tid for Malena. Arvingane til denne mannen gjorde no krav på garden. Malena hevda at det ho hadde skrive under på var ein kjøpekontrakt som skulle tre i

Malene Bynen

kraft først når dei hadde gifta seg. Noko skjøte hadde ho aldri skrive under på, hevda ho. Originalpapira fanst aldri, berre kopi som slektningane hadde. I

Sivert O. Bynen og Johannes L. Nonset (far til Ole). Desse to var forlovarar da Malena og Ole gifta seg.

Byna ca. 1960.

vitneforklaringane kom det fram at dei som hadde vore underskriftsvitnar ikkje hadde vore til stades da Malena hadde "skrive" under papira, men dei hadde samanlikna skrifta hennar mot ei kvittering som ho skulle ha skrive under på, der stod det at ho hadde motteke 600 kroner. Likeeins påstod dei at dei kjende skrifta hennar frå julekort. Malena hevda at ho aldri hadde fått dei 600 kronene som det vart påstått at ho hadde kvittert for.

Det vart altså snakk om dokumentfalsk og det endte med at Malena melde desse arvingane. Jon Grunna vart så kontakta og bede om hjelp til å føre saka, og han vart redningsmannen for Malena er det sagt. Rettssaka endte med at "handelen" vart kjent ugyldig og Malena fekk dermed sitje trygt på garden. Dette var i 1922.

Det er fortalt at Malena var svært tungsint da gardsbestyraren døydde, ho hadde nok håpa på eit ekteskap med han. Da "handelen" hadde foregått i 1913 og det enno i 1919 ikkje hadde vorte noko gifting, er det nærliggande å tru at denne karen ikkje var serleg ivrig etter å bli gift, han var nok meir interessert i garden enn i Malena.

Fostermor

Malena var no aleine med ansvaret, far hennar døydde også i januar

i 1919. Dette året vart på mange måtar eit merkeår for Malena. Ho hadde mist to ho var glad i, men ho fekk og dette året eit 9 år gammalt barn i huset som ho skulle få ansvar og omsorg for. Det var Sigmund Sagvold, som på grunn av død og sjukdom i heimen kom til Byna og skulle vekse opp der. Dette vart ei ny rolle for Malena. I ein alder av 63 år kunne det ikkje vera så enkelt å greie rolla som fostermor.

Da Sigmund kom til Byna hadde han ei svært traumatisk oppleving bak seg som han fekk slite med, og da serleg om natta. Han hadde fæle mareritt, og folket vart naturleg nok uroa. Ingen rundt han hadde

Aneus Bakken

fagkunnskap til å takle problema hans den gongen, men det var Severin Trøbak som av Malena fekk ordre om "å få han still" så folk fekk nattero. Elles fekk han det bra, det mangla aldri på mat, han fekk eta seg mett kvar dag, noko magen ikkje var heilt med på den første tida. Han fekk også bra med klede. Alle hadde dessutan kvar sine skinnfellar. Sigmund fekk også tildelt sommarfell og vinterfell da han kom. Sommarfellen var nedklipt. Aneus Bakken var ein trufast tenar som var mykje i Byna på arbeide. Allerede i 1865 er han registrert som gjetar der. Han hadde arbeidet med å bøte fellane og hadde sikkert laga dei og. Aneus var skinnfellemaker. Sigmund fortel at Aneus var ei svært god støtte for han den første tida, han var snill og tok seg av han så godt han kunne. Det var truleg Aneus som forstod mest av dei problema som Sigmund strei med.

Sigmund opplevde ikkje Malena som kjærleg akkurat, måten hennar å vera på kunne verke litt hard, men ho hadde absolutt omsorg for han og hadde kontroll med at han hadde det bra. Ho la aldri hand på han, ho var det han vil kalla streng, men rettviss.

"Kor'n e hen guten," kunne ho seia med sin djupe, litt grove stemme, eller "sjå te så guten får mat!" Han vart tydeleg guten hennes, ho nemde han knapt med namn, han heitte aldri anna enn "guten". Sjølv om stemmen kunne høyrast noko brysk ut, var det likevel noko trygt og godt å høyre at ho spurde etter han. Malena var elles glad i barn og hadde også stor omsorg for barna til tausene på garden.

Når dei hadde grautmåltid kan Sigmund hugse at dei brukte å ete av same grautfatet alle saman, ein komme som var brunglasert på yttersida og uglasert inni, men dei hadde kvar sin mjølkbolle. Dei åt med treskeier eller hornskeier.

Sigmund gjekk på skolen i Volden

og var glad i å lese, alt lesestoff var spennande, ikkje minst det lesestoffet søskenbarnet og beste venen hans, Bernt Haugan, hadde fått tak i, det var "usømmelege magasin" utgjeve av Karl Evang. Men han meinte at når ein kar som Evang hadde skrive det, var det for at det kunne lesast!

Gjennom sladder hadde det kome lærarinna, Mathilde Berg, for øre at Sigmund hadde lese slik "usømmeleg litteratur". Da lærarinna kom til Byna for å klage over dette, tok Malena Sigmund i forsvaret. "Du lætt guten vårrå, de som hi me guten å gjørrå ska æ ta mæ tå." Da var den saka avgjort.

Sigmund hadde og ein god hjelpar og beskyttar i Severin Trøbak, som var dreng i Byna. Til lås på ytterdøra brukte Malena å sette på ein staur frå innsida når dei gjekk og la seg om kvelden, så ingen uvedkommande skulle koma inn. Etter kvart som Sigmund vaks til, ville han ut og farte litt om kveldane. Malena hadde godt sovehjarte og snorka høgt, slik at Sigmund kunne lura seg inn att utan at Malena merka det, for Severin hadde ordna det slik at stauren ikkje var sett opp når han visste at Sigmund var ute. Etterpå likte Severin godt å høyre kva Sigmund hadde opplevd på "kveldsturane" sine.

Til konfirmasjonen ordna Malena med at Sigmund fekk sydd vadmeldress av stoff som var vevd heime i Byna, det var "overskerri", blankt, fint vadmél, kan han fortelje, og skoene var det Per Hansen som hadde laga. Også skolegang vidare sørga Malena for at han fekk. Året 1929 - 30 kosta ho han på fjellbruksskolen som var i Ulvilla. Likeeins fekk han gå på Mære landbruksskole åra 1932 - 34.

Gardbrukar og arbeidsgjevar.

I heile 34 år var Malena på Bynavollen om sommarane og var setertaus. Ho var og på setra den sommaren ho gjekk med barn.

Søstera Karen var heime og stelte medan ho levde. Ved Bynavollen er det ein plass som er oppkalla etter Malena, det er "Malenadrolet" - det var der ho hadde moltedrolet sitt.

I tillegg til dei meir og mindre "fastbuande" i Byna, var det og ein del leigd hjelp i onnetimane. I ei notisbok som Malena hadde, har ho ført opp namna på mange som var der på arbeid og kor mange dagar dei var der. Malena tok også med krøtter frå andre på setra mot at ho fekk hjelp på garden.

Etter at Malena tok over garden i april 1906, var ho nok ikkje med i arbeidet så mykje, men ho hadde den store oversikten, ho følgde godt med at det som skulle gjerast vart gjort. Så korn gjorde ho sjølv. Da brukte ho senningskorga som ho batt på seg med reimer, og ho sådde med begge hendene. Ei av tausene var "sågåar". Også når dei starta opp med trøskinga var ho på plass, spesielt når dei starta opp vandringshjulet i vandringshuset. Dette var eit farleg arbeid, og Malena ville vera til stades for å sjå til at alt gjekk bra. Elles hjalp ho til med å "legge for" trøska.

Malena er omtala som ærleg og oppriktig, ho var til å lita på, og det forlangte ho at andre skulle vera og. Ho ville at arbeidsfolket skulle gjera det ho bad om. Dei hadde respekt for Malena og torde ikkje anna. Ho var ein streng arbeidsgjevar, men aldri urettferdig. Ho beskytta dei ho hadde rundt seg.

Om sommarane hadde Malena to kyr heime i tillegg til ungnaut, kalvar og kjeungar. Sigmund hadde jobben som heimgjeter for desse, og kyrne måtte følgjast nordom Hangan (Bynahangan) kvar dag. Der var sommarbeitet for krøttera. Haustbeitet var på heimjorda. Det var Malena sjølv som var med og bestemte nøyaktig kor stort stykke som skulle "jalas av" til kyrne kvar dag.

Malena brukte å ha bra mat til ar-

beidsfolket, ingen gjekk svoltne der. Ho brukte å ha "enestående god ombakkak" er det fortalt. I den brukte ho både kveite, rug, byggmjøl og surna rømme. Skulle ho gjera seg litt ekstra for det, vart kaka smurt med råmjøl og vart da svært blank og fin. Malena samla råmjøl på flasker i kjellaren til slikt bruk. Om søndagane vart det mykje godt kokt sviskergraut. Elles vart det kjøpt tønner med sild og salt fisk som og høyrde til kosthaldet. Både kjøtt - og sildesuppa hennes var svært godsmakande er det fortalt. I den brukte ho både gulrot, løk og timian som ho hadde dyrka sjølv.

Malena var den som ordna mest med maten, men det vart og litt tid til slike sysler som handarbeid. Ho var flink til å strikke. Det var alltid ein vev oppe i Byna, og det var mykje godt tausene som vov, men Malena hadde hovudoppsynet der og. Var ho ikkje fornøgd med arbeidet, sa ho i frå. Skulle det vera fin lin vov ho ofte sjølv, og linet sådde og stelte ho heilt frå starten. Ho hadde ein fast plass der ho hadde linåkeren sin.

Tenestefolk.

Edvard Hansen heitte ein kar som var mykje i Byna på arbeide. Han var stor og sterk og ein dyktig arbeidskar, riktig ein kraftkar er det fortalt. Men han var nokså spesiell, kanskje ikkje av dei aller "djupaste". Om kveldane når han la seg, brukte han å ligge og seie: Escanaba, Escanaba, Escanaba heilt til han sovna. Det høyrdest ut som om det var kveldsbøna hans. Escabana var ein plass i Amerika dit mange nordmenn hadde reist på tømmerhogst. Den store draumen hans var nok å få reise dit, men det ønskje skulle aldri bli oppfylt.

Trufaste tenarar hos Malena i mange år var og Ingeborg Trøbak og Ingemar Kolstad. Dei vart seinare gifte, og første barnet deira, Olga Mathilde, vart fødd i stua i Byna i oktober 1924. Mathilde-namnet var etter Malena, ho var også gudmora hennes.

Den som har hatt lengst tid som tenar hos Malena er nok Severin Trøbak, bror til Ingeborg. Når han kom til Byna veit vi ikkje, men det var i god tid før 1920. Han var både

Medmennesket Malena

Malena hadde omsorg for at folk fekk mat også utafor garden. Ho var på ein måte ein fattigforstandar

Ingeborg og Ingemar fotografert på Bynavollen i 1946.

Severin Trøbak

på setra og på garden og hjalp til. Fjøsarbeid og vasking vart han mykje nytta til. I 1928 selde Malena garden til Johan G. Helmo. Ho flytta da på kåret og med på flyttelasset var også Severin. Malena hadde ei ku, nokre småfe og ein gris som høyrde til kåret. Dyra var det Severin som stelte for henne. Da Malena døydd i 1949 var det Severin som arva storparten av eigedelane hennes.

eller ein slags fattigkasse. Ho kjende til fleire stader rundt om i grenda der nauda var stor. Godhjarta som ho var gav ho av overfloda si. Ho var ikkje den som for og fortalde at ho hjalp folk, nei det for ho med i det stille, helst når det var mørkt og ingen kunne sjå det. Sigmund var med på mange av desse turane. "Nu gut må vi i vei'n, de bynne vesst å bli på høg tid," kunne ho seie. Da vart senningskorga fylt med mat og det bar av stad. Dei gjekk helst ikkje etter vegen, men i skogen så ingen skulle sjå dei. Da dei kom fram til dei plassane dei skulle, brukte ho å sende Sigmund inn for å sjå om det var framande der. Vardet det gjekk dei ein annan stad. Ho ville ikkje syne nokon at ho gav bort mat. Kanskje ville ho skåne dei som tok imot hjelpa, eller kanskje ville ho ikkje syne andre at

ho var den som gav slik hjelp. Slik var ho, gav ho bort noko elles og, ville ho ikkje at andre skulle vite det. Det var ikkje noko å snakke om. Ho var ikkje ein person som ville framheve seg sjølv. Magne Selnes fortel at da han var gutongen og budde i Stamna fekk han og bror hans ein kjeunge kvar to-tre år på rad. "Hu va voldeleg staut a Malena", minnest han.

I Byna var det eit åpent og gjestfritt hus, men dei som kom måtte ha ærlege ærend. Oppdaga ho at nokon prøvde å lure henne kunne ho verte skarp. Den tida for det mange emissærar utover bygdene og hos Malena vart dei godt mottekne. Da skulle den beste maten takast fram og dei fekk overnatte i stova. Den vart brukt berre når det var noko ekstra. Det var ei ære å få ligge der. Berre det beste var godt nok for desse karane. Emissæren kunne bli verande opp til 14 dagar i gongen. Han for da rundt i bygda og heldt møte. Han var fint kledd i svart dress og kvitskjorte med stiva skjortebryst, det var i det heile ein mann det vart sett opp til.

Sigmund fortel at han i vaksen alder møtte igjen ein av dei, han

Oline Kolstad og Malena Byna

oppdaga da at det var da berre ein alminneleg mann, men på turane sine oppover dalen levde han som ein "småkonge".

Venta Malena gjester ville ho at dei skulle ha det beste. På sine eldre dagar måtte ho ha litt hjelp til å ordne mat når det skulle vera litt ekstra. Borghild Helmo f. Trøbak var taus i Byna på førtitalet. Ho fortel at Malena ville ha hjelp av henne til å bake blautkake når ho venta framande. Oppskrifta hadde ho i hovudet, eggedosisen skulle piskast i minst 20 minuttar. Ho var svært nøye med det og passa gjerne på at det vart gjort.

Tinntallerkenane

Etter at Sigmund hadde vorte vaksen og arbeidde borte hadde han Byna som heim fortsatt. Banda mellom han og Malena hadde vokse seg sterke med åra. Ein gong han hadde vore borte og kom heim til helga, var det ein litt underleg stemning der, stilt og dystert. Han merka at det var noko som ikkje var som det skulle. Så etterkvart datt det ut av henne. Ho hadde selt tinntallerkenane og ein stor bolle. Desse tallerkenane hadde hatt ein fin mønsterbord omkring kanten. Dei hadde nok vore i slekta i lang tid og Malena hadde vore svært redd for dei. Det hadde fore ein oppkjøpar og ho hadde fått 100 kroner for stykket. Dette var svært mykje pengar den gongen. Men no angra ho så frykteleg at ho var mest på gråten. Sigmund måtte trøsta henne så godt han kunne og da vart ho betre til mote. Malena hadde og to store tinn ølkrus eller staup som var svært gamle. Desse to var det Sigmund som fekk etter henne. Også eit kråskap arva han.

Malena hadde elles mykje gamalt. Mellom anna var det uvanleg mange bøker der, ca. 30 stykker meiner Sigmund. Han var ivrig til å lesa i dei da han budde heime. Malena som ikkje las særleg mykje sjølv hadde neppe kjøpt desse bøkene. Ei forklaring kan vere at emis-særane som for oppgjennom tidene hadde lagt att nokre. Det var og mange bøker frå forrige århundre der.

Juleminner

Einaste gongen fallbordet i stua var i bruk utanom når "lesaran" for der, var i jula. Om julekvelden var alle benka rundt det. Mykje god mat vart ete da. Malena brukte også å brygge godt øl til jul. Ho hadde det på en kagge i kjellaren. I dette ølet brukte ho både einer, malt, humle og sirup. Song og juleevangeliet høyrde også julekvelden til, likeeins juletre. Ein gong skreiv ho etter noko juletrepynt, og da vart juletreet ekstra fint. Det var og talglys på treet, dei var kjøpte, men lysa som vart brukt elles var heimlaga. Og lysstøyping var høveleg arbeid for ein "stakkalong" i travle førejulskveldar.

Elles skulle alle få noko nytt til jul, ingen skulle "ri stabben". Sigmund hugsar at han ein gong fekk ei

Sigmund Sagvold med kråskapet og tinnstaupa som han arva etter Malena.

"hælvskjeft" underbukse. (Hælvskjeft vil seie blanding av ull og bomull.) Det var alltid ein nyttig ting dei fekk.

.....

Etter det som er fortalt om Malena går det fram at ho var ei allsidig kvinne, men det som synest mest framtredande hos henne er med-mennesket Malena. Hennes omtanke og omsorg for andre går igjen heile tida.

Ho vart også oppfatta som ei myndig og bestemt dame, "det va litte beskjenn me'n". Ho visste korleis ho ville ha det og hadde makt og myndigheit til å få det slik. Ho kunne vera streng, men rettvis er det sagt om henne. Ho var respektert i grenda, og "kaillan" kom og tok ho med på råd når det var noko. Mange har gode minne om Malena, kor godhjarta og hjelpsam ho var. Ho trødde til der ho såg det trongs, og var dei svake sin forsvarar i eitt og alt.

Malena S. Byness

Det omstridte namntrekket til Malena Byna.

Fra Okkenhaug til Esingen

Tre unge menn hjulpet til Sverige av flyktingelosene i Verdal

Fortalt av Einar Skjørholm (en av de tre)

Forord

Som kjent flyktet mange nordmenn, av forskjellige grunner, til Sverige under krigen 1940-45. Mange flyktninger tok seg over på egen hånd. Men det var også organiserte ruter, med losere som fulgte flyktingene over grensen. Den ruten som omtales her gikk fra Hallem via Kjesbuvatnet til Nordkleiva, Vera og til Esingen i Sverige.

De som hjalp flyktingene med mat og husrom, risikerte på lik linje med de som organiserte og deltok i losingen, strenge straffer, ofte dødsdom.

Det var kjent her i landet at "Londonregjeringen" hadde fått opprettet leirer i Sverige der nordmenn fikk militær opplæring. Videre hadde man flyruter som fraktet mannskaper over til England for videre trening. Derfor disse strenge straffer. Tyskerne hadde dødsstraff for de som meldte seg til tjeneste mot Tyskland. Grensen var bevoktet av tysk og norsk grensepolit. Forholdsvis få ble imidlertid tatt. Ved krigens slutt var det et sted mellom 50 og 60 tusen norske flyktninger i Sverige.

Over til Sverige

Jeg møtte til arbeidstjeneste 4. februar 1945 på leiren ved Hamrum i Sparbu, og ble 3 uker senere overført til Okkenhaug leir.

Vi trodde alle at krigen gikk mot slutten. Hva kom til å skje i sluttfasen?

1. Ville Norge bli "Festung Norwegen" med kamp til siste mann?

2. Ville det bli "borgerkrig"?

3. Eller var en fredelig kapitulasjon mulig?

Hva kunne skje med oss som var i arbeidstjenesten?

Jeg hadde en viss peiling på hvem som ledet Heimefronten i Verdal. Derfor kontaktet jeg den som jeg kjente best; Alf Dahling.

Første møte med Dahling var ved Kalkmølla på Mule. Etter dette skulle han drøfte spørsmålet med "Staben".

Jeg skulle deretter møte Dahling, på et gitt tidspunkt, på Verdal Jernbanestasjon. Jeg måtte ikke snakke

Alf Dahling

til ham med en gang vi møttes. Først måtte jeg se om han hadde ei bestemt avis i sidelomma på jakken. Hadde han det var alt i orden.

Dahling opplyste på dette møtet at de ennå ikke hadde noen organisert styrke og lite med våpen. Stabens råd var derfor at vi måtte over til Sverige, for der å melde oss for de norske styrkene.

Hvis noen flyktet var det vanlig at tyskerne tok gisler fra familiene deres. Vi som var utskrevet til arbeidstjeneste var imidlertid underlagt tjenestens administrasjon og risikerte derfor ikke represalier ovenfor familiene.

Dahling opplyste at Heimefronten hadde fluktruter med etappeløser.

Saken var dermed klar. 17. mars 1945 rømte vi; en lagfører fra arbeidstjenesten, Jørgen Myran fra Stjørdal og meg selv. Vi hadde ordnet med en kort permisjon for å gå på kino.

Vi dro med godt humør mot Verdalsøra. Passerte med noen ironiske ord en portal med slagordet "Tyskland seirer på alle fronter" på Ørmelen. På Øra hadde jeg møte med en del folk fra Heimefronten. Det var i 2. etasje hos fotografene Brødrene Brandtzæg-Sand. Derfra tok leder for flyktingeruta, Ivar Lillesand over.

Vi rømte en lørdag, men det viste

Ivar Lillesand

seg at noen av losene ikke kunne bli med før mandag kveld. Vi måtte derfor ta det med ro. Jørgen Myran og jeg lå på låven hos Gustav Hjelde på Øvre Vist i to netter. Vi flytta ned i ei høybu tidlig mandag morgen. Gustav Hjelde kom med mat til oss på låven. Ola Skrove, som hadde hørt av Gustav at han hadde flyktninger på låven, kom til oss søndag kveld. Av ham fikk vi den beste kjøttsuppe jeg har smakt. Tredjemann, lagføreren, lå hos Ivar Lillesand, og hadde det som en greve.

Endelig mandag kveld kom vi oss av gårde. Møtestedet var i skogen ved Hallemskorsen. Der traff vi første los, Ottleif Hallem.

Ottleif Hallem

1. etappe, Hallemskorsen - Kjesbuvatnet.

Klokka 19.00 den 19. mars startet vi sammen med losen fra Hallemskorsen. Ivar Lillesand var også med. Vi gikk på ski, mye snø og fint skiføre. Ruta gikk over Lyngåsen, Fiksehøgda og fram til Kjesbuvatnet. Videre langs sydsiden av vatnet fram til ei koie oppe i skogen i enden av vatnet. Hytta lå ikke så langt fra Skavdalen. Her møtte vi losen for andre etappe. Det var Jon Klukan, en vital og frittalende kar. Han sa bl.a.: "De mått da te hælvetes ti me nå'n ta befale". Dette ble det en del moro av, da en som var med var lagfører.

Jon Klukan

2. etappe, Kjesbuvatnet - Klukan - Bjørstadhøgda.

Måneskinn og godt skiføre gjorde at turen gikk fort og greitt. Og vi møtte snart losen for 3. etappe, Jon Haugan.

3. etappe, Bjørstadhøgda - Volden - Nedre Green i Nordkleiva.

Været var fint og det gikk susende. Etter veien til Volden, videre opp sidevegen Nordkleiva til Edin Green. Der skulle vi overnatte for å fortsette neste kveld.

Hos Edin ble vi av forskjellige grunner i to døgn. Blant annet ventet vi på vaktskifte hos grensepolitiet i

Jon Haugan

Vera. Vanligvis foregikk det slik at vaktstyrken dro ned til Verdal om kvelden og ny vaktstyrke dro opp neste morgen. Dette hadde losene meldetjeneste om. Vaktskiftet var forsinket, derfor denne liggetiden hos Edin Green. Noe av ventetiden brukte vi til å spille kort med to trivelige jenter; Oddvor og Synnøve. Synnøve var datter på gården.

Vi må beundre og takke Edin og kona; Oline, for de sjanser de tok ved å skjule oss. En spesiell takk til Oline for den gode forpleining vi fikk.

Planen var at vi skulle gå veien til Vera, mens det ikke var vakter der. Dette var siste etappe på ca 40 km. Dette var 4. etappe med Olav Sagvold som los.

4. etappe, Nedre Green - Skjækerfossen - Vera.

Startet kl. 19.00. Fint vær, måneskinn og fortsatt godt skiføre. Olav Sagvold hadde før vi startet fått melding om at vaktstyrken i Vera hadde kjørt ned. Imidlertid hadde han også fått melding om at en ny styrke hadde kommet opp, disse hadde dratt innover Skjækerdalen. Sagvold mente at dette ikke betød noen fare, så planen om å gå etter veien skulle følges. Vi gikk skogleies og kom ned på veien til Vera litt nedenfor Skjækerfossen. Sagvold førte oss over veien og ga beskjed

Oline og Edin Green

Olav Sagvold

om at vi skulle holde oss rolig nede på elvekanten. For sikkerhets skyld gikk han for å undersøke om veien og brua var uten bevoktning. Han gikk inn til Bernhard Skoknes på Åkerenget, som hørte til kontaktnettet. Her fikk han høre at den nye vaktstyrken ikke hadde dratt innover Skjækerdalen, men hadde satt ut patruljer på veien og brua.

Sagvold gikk ut og merket idet samme at det kom to vakter mot gården. Han gjemte seg under låvebrua mens han håpet på ikke å bli oppdaget. En av vaktene gikk inn, den andre kom imot låvebrua. Vekten kom helt bort til Sagvold. De ble

stående å se hverandre inn i øynene. Ingen av dem sa et ord. Da kom den andre vekten ut. Og vekten snudde seg bort og gikk imot den andre i møte. Sagvold hørte dem snakke litt sammen før de forlot gården. Sagvold kunne trekke pusten etter en kritisk situasjon. (Kanskje var disse vaktene ikke av de ivrigste. De hadde vel også sine tanker om krigens gang.)

Bernhard Skoknes

Sagvold kom så til oss nede på elvekanten. Han fortalte hva som hadde hendt, og det ble bestemt at vi ikke kunne gå etter veien. Eneste løsning var altså å gå fjellet. Vi gikk over en hengebru litt nedenfor Skjækerfossen og gikk mot

Juldalen.

Den turen vi hadde foran oss var da over 40 km. Verre var det at været slo om. Måneskinn og glitrende skiføre ble til uvær, med sludd og regn, og elendig klabbeføre. Vi hadde ikke skismurning så turen ble utrolig "tussig".

Men igjen var lykken på vår side. Kl. 03.00 om natta gikk vi oss på ei gammel tømmerkoie. (Sannsynligvis slottebua til Snekkermoen. Red. anm.) Vi fikk gjort opp varme og fikk i oss litt medbrakt mat. Det var en herlig opplevelse og vi fikk nye krefter.

Etter å ha hvilt i et par timer startet vi på ny frisk. Vi var ikke helt sikre på hvor vi var. Sagvold mente at vi var på høyde med Styggdalen, sydøst for Tørrgranvola. Vi sleit fælt med dårlige ski, så det gikk smått framover. Men snart lysnet det av dag og det ble lettere å orientere seg. Vi var da på høyde med Veresvatnet. Sagvold fulgte oss så langt at han viste oss høyden hvor grensa gikk. Så startet han på heimturen. Han fortalte siden, at så sliten som han var etter denne turen, hadde han aldri vært.

Vi andre gikk videre mot grensen. Etter en liten stund fikk vi øye på tre karer på ski. Vi trodde at det var en vaktpatrulje, og vi startet et kappløp mot grensa. Vi gikk til vi kjente blodsmaken. Jørgen Myran (en kraftkar) var først over. Han fortalte siden at han stupte da han passerte grensa. Jeg og den andre karen var så slitne at vi ble hengende etter. Etterhvert så vi at det ikke kunne være en patrulje. Det var folk fra Vera som antagelig var på tur for å hente høy i fjellet. Jeg er sikker på at de så oss, men det var vanlig mellom grenseboerne at de aldri "så" flyktninger.

Da vi hadde konstatert at det ikke var noen fare tok vi det rolig og passerte grensen i ro og mak. Vi så ikke Myran og antok at han hadde gått videre. Vi tok oss fort

fram til Sandnesset i Sverige. Der var det svenske soldater og sivile som drev gården. De var vant med flyktninger. Vi venta på Myran og skulle til å snu for å lete etter ham. Men da kom også han inn i fin form, og vi var alle tre i Sverige.

I Sverige

Gården på Sandnesset har navnet Esingen. Der fikk vi den beste forpleining og mottakelse. Alt var ordnet for mottak av flyktninger. Oppredde senger ventet og god mat på bordet. Den norske legasjonen i Stockholm betalte. Vi sov ut til neste dag. Svenske soldater fulgte oss da over til Melen tollstasjon. Etter tollklarering gikk vi langs Anjan. Turen var drøy og her gikk vi uten følge. Etter å ha gått vel 10 km, ble vi møtt av en svensk politimann. Han hadde en slags rutebil som han kjørte oss med til en svensk militærleir som lå ved Kallsedet. Her ble vi i to døgn. Vi lå i såkalte "Nissenhytter". De var som store halve rør laget av huntonittplater. Hit kom det mange flyktninger. En russisk spillemann fra Stalingrad, en jødisk dame som hadde vært gjemt i Norge siden jøderazzian, en styrmann fra Trondheim, to norske sabotører med familier og oss. En blandet og fargerik forsamling.

Einar Skjørholm og Jørgen Myran

"Nissenhytter"

Tre historier fra de norske polititroppene i Sverige i årene 1943-45.

Av 19371 Arvid Send, Feltbataljon II-Kp 2

Historien om da Feltbataljon II slapte redskapen.

Stedet var Färna Bruk, et sted i Midt-Sverige høsten 1944. Tjenestestedet hvor Feltbataljon II var forlagt. Nyhetene har fortalt hele verden at russerne har tatt Kirkenes. - En uke senere om kvelden i mørke, lyder oppstillingssignalet, det har aldri hendt før på denne tiden av døgnet. Hele bataljonen er oppstilt, bataljonssjefen major Erik Andersen (populært kalt Gammel Erik) kommer foran fronten. Han har fått melding om at vår bataljon er den første som skal overføres til Finnmark i nærmeste framtid, ikke flere detaljer, det skal skje ganske snart.

Det ble en annen ånd over ekseriseringen etter denne kvelden. Intensiteten i øvelsene økte, - og det tilfløt leiren mye ny utrustning la vi merke til. Intet nytt om overføring de nærmeste ukene. Optimismen om overføring til Finnmark svant vekk etter en stund.

Noen uker etterpå la vi merke til at det kom en mengde slipesteiner til leiren. Vi forsto ingenting av dette. Men etterhvert ble det organisert rulleringstjeneste mellom troppenes personell, våre bajonetter skulle skarpslipes. Sindige bondegutter var slipere, mens bajonetteieren dro slipesteinen. Et underlig skue - hvor vitsene haglet, det var ikke måte på

hvor viktig det var at bajonettene skulle være som barberkniver i tiden framover. Det kunne jo komme ett menneske, dessuten skulle vi skjære brød med dem, - håpet vi.

Tjenesten fortsatte i samme tempo som vi var vant til. Kirkenes ble mer fjern etterhvert. Meldingen kom om at vi skulle på stormanøver i Dalarna. Det måtte være nov-des/44. Surt og kaldt med sludd i luften, en hel uke, dag og natt gikk i ett. Lite søvn, gjennomvåt, lite mat, - typisk trekk ved slike sammenkomster i skog og fjell. Det er denne uken jeg ikke husker mye av. Jeg tror vi ble pumpet maksimalt for å teste oss om vi var beredt til det som måtte komme i nærmeste framtid. Jeg husker prins Bernadotte inspiserte oss titt og ofte. Ellers er det slitet som sitter igjen. En ting husker jeg godt, det er eneste gangen i mitt liv jeg har sovnet i stående stilling. Fant meg selv igjen i en søledam, stavret meg på beina - og sto våken igjen. Tiden tilbake til leiren var

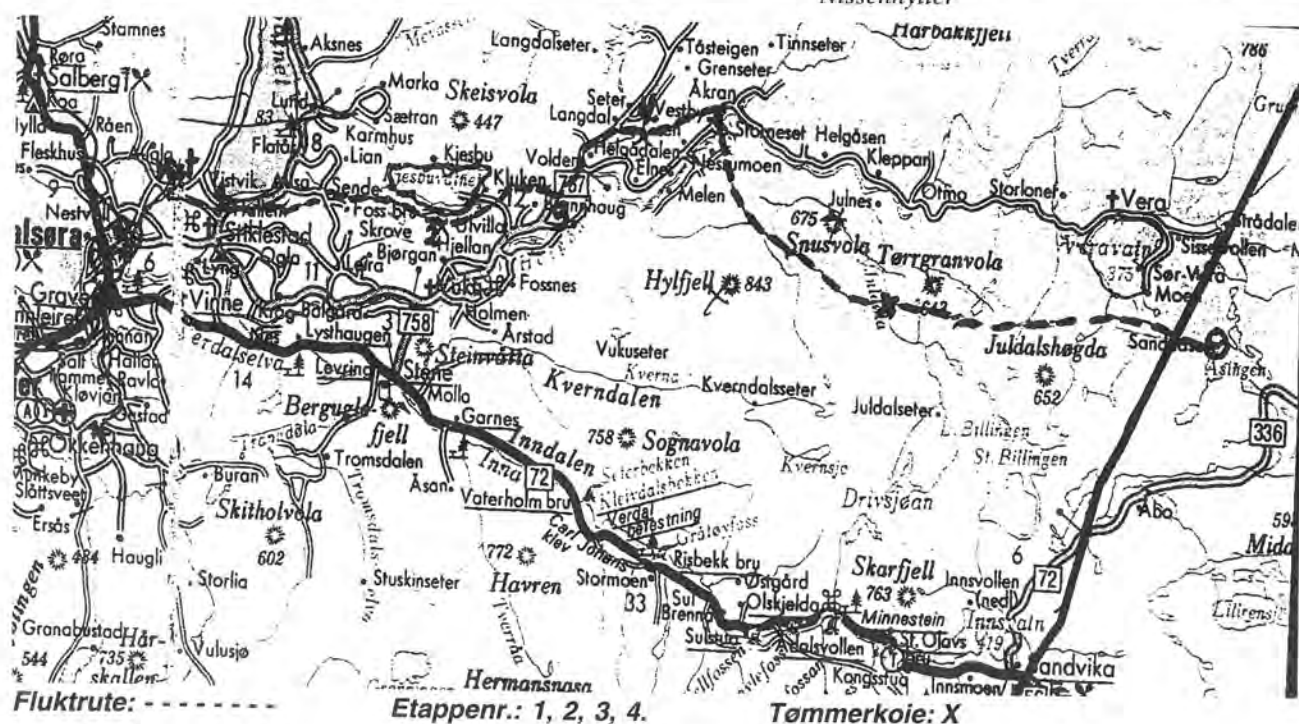
drømmeløs i en halmbrisk på en hestevogn på jernbanen.

WC-tyveseteren vår i leiren var fylt til randen og vel så det, da vi dro på manøver. Den skulle leiravdelingen tømme mens vi var borte, dette ble ikke gjort. Den første natten i leiren våknet alle gutta av ett kraftig smell. Resultatet av smellen så vi om morgningen. Noen av gutta hadde sprengt tyveseteren i lufta i sur forbannelse. Veggene sto, men inne i huset var det mye dritt vil jeg påstå. Ingen synder ble tatt. Mistanken gikk til pionertroppen. Men alle var enige om at det var en god praktisk løsning på problemet. Til fortvilelse for leiravdelingen, det ble overtid på denne avdelingen etter renovasjonen.

Rutinene i leiren fortsatte som før. I løpet av en uke fikk vi nytt vinterutstyr. Dette måtte være verdens beste vinterutstyr for soldater. 70 effekter var det visst om jeg husker riktig - helt ned til minste

Kirkenes

detalj.

Julen 1944 nærmet seg. Vi skulle få julepermisjon, vi ble forbannet. Ikke for at vi fikk permisjon, men for at vi følte at det med Kirkenes og Finnmark var bare preik. Etter julepermisjonen fortsatte alt som før. Moralen var på bønn. Men omsider kom timen, vi skulle laste opp på jernbanen, og fraktes nordover.

En underlig reise.

Året var 1945, de første dagene i januar. Russerne har tatt Kirkenes i oktober '44. Stedet er Färna bruk, nær Vesterås i Sverige. Det er stedet hvor Bataljon II av Polititroppene akkurat nå er i startgropa for overføring til Finnmark.

Bataljonen har fått ordre om at i morgen skal vi opplastes på jernbane, i kuvogner skal vi fraktes nordover mot finskegrensen, - håper vi. Ingen av oss menige vet nøyaktig hvor reisen går, alt er hemmelig.

I vinterlys og surt vær marsjerer vi til Skinneskatteberg jernbanestasjon. Innlastingen skjer i en atmosfære av glede, men alvoret spøker i bakhodet. Vi vet at reisen er alvor, vi vet at dette er det vi har ventet på siden okt/nov. '44. Eller også at historien og reisen med de mange uskrevne sidene har begynt.

40 mann eller 8 hester står det på vognene. En liten parafinlykt er belysningen, der er køyer i 2 plan med halm til underlag, en liten kullfyrt vedovn er varmekilden, en stor stamp er toalettet. Dette er stedet hvor vi skal oppholde oss, hvor mange dager, eller timer, vet ingen av oss.

Kartet over Sverige har blitt studert flittig før avreise. Ruten må bli Krylbo - Ånge - Haparanda har de kloke funnet ut. Soveposene blir rullet ut, hvor mange ved siden av hverandre husker jeg ikke lengre. Det er en tropp i hver vogn. Toget setter seg i bevegelse, enorm jubel, - vier i gang, på veien hjem.

Toalettsituasjonen er slik at vi besluttet å gjøre disse tjenestene på en mer praktisk - og for oss bedre hygienisk måte. Tre bandolær blir sammenkoblet og festet rundt magen til den trengende, en mann på hver side holder hver sin hånd rundt magen til den trengende, en mann på hver side holder hver sin hånd - samtidig holdes i beltet med den andre hånden. Dette for å unngå at katastrofe med mann overbord skjer. Så huker den trengende inn på så langt at avfallet ikke berører vogna. En fornøylig seanse i begynnelsen, men blir rutine etter kort tid.

Stoppesteder er der underveis. Der er matstasjoner hvor "Den Svenska Armeen" er supre verter. Store sikkerhetsoppbud oppdager vi. På visse steder er det opphold, hvor vi blir penset inn på sidespor, vi er like nervøse hver gang dette hender. Men etter et togkryss fortsetter vi heldigvis.

En av mine gode venner varsler om rompelufting, to av oss inntar våre posisjoner, døren blir skjøvet til side. Frostrøyken står omkring oss. Joe inntar huksittende stilling i døråpningen. Alle hørte da klokkesignalene og så lyssignalet som blir brukt ved vegoverganger sammen med bommen. Vi vet at disse sikringstiltakene er kun ved store steder. Joe hadde ingen marginer å gå på, så vi lot det stå til. Vi passerte Ånge stasjon i 50 - 60 km fart, med perrongen stappfull av måpende svensker. Joe's avfall traff perrongen noenlunde på midten. Han var den eneste av troppen som ikke så alle de forunderlige ansiktsuttrykkene, men han nøt sitt nødvendige arbeide. Det gikk over en time før

det ble ro i vognen etter dette herlige innslaget i vår virkelighet. Troppen fant ut at dette var en typisk soldatmåte å ta farvel med Midt-Sverige på. Den svenske Armeen fikk sikkert skylda, - og da så -.

Reisen gikk i den riktige retningen, nordover. Matpausene var det eneste vi så som hyggelige avbrekk, vi fikk rørt oss en times tid, dette med god svensk soldatmat gjorde at det ble høytidsstunder.

Det var to små vinduer på hver vegg, høyt oppe ved taket. Jeg var plassert ved et av disse. Vi prøvde å blåse isen av disse for om mulig å kunne se hvorledes terrenget var. Det var ca - 35° C, vi fikk ikke dette til. Jeg sovnet med håret mot ruta. Da jeg våknet var håret frosset fast, et underlig styr å få meg løs uten at jeg mistet skalpen.

Etter hvor mange timer eller døgn kan jeg ikke huske, mente de som skulle passe geografien at vi nærmet oss Boden. Et viktig knutepunkt på reisen. Her går jernbanen rett mot nord, over Torneälven til Finland. En andre går vestover på svensk side av elven til Øvre-Torneå. Toget stoppet og vi fikk mat for siste gang på toget. Her var sikkerhetsoppbudet virkelig massivt. Vi fikk ikke bevege oss utenom matkøen. Spenningen var stor etter innlastingen. Vi håpet at toget gikk på samme sporet rett over til Finland. Toget satte seg i bevegelse, vi merket at vi skiftet spor før vi fortsatte vestover mot Øvre-Torneå. Skuffelsen var stor, men alle muligheter var fortsatt åpne.

Etter noen timer stoppet toget og vi lastet ut. Vi befant oss i stummende mørke, det var snøvær og ufyselig på alle måter. Med oppakning som bly og ski som skulle vært smurt, tilbakela vi ca 10 km før vi var i Armasjervi leir. Trøtte og slitne og i et forferdelig humør inntok vi kompaniirene. Kompanivis lå vi her i bjerkeskogen med ca 700 m mellom leirene. En god militærseng ønsket oss velkommen til en drømmeløs besvimelse. - Hva ven-

ter oss her ?

Det fikk vi oppleve de nærmeste par uker. Knallhard vintertrening, med pakning, pulker og våpen i 10 timer pr dag. Heldigvis hadde vi øvd i 10 måneder allerede, på ski hadde vi øvet bare noen dager før dette. Det verste var utforløypa, en 100 m bred og ca 700 m lang snauhugget trase i ei bratt li i bjerkeskogen. Den samlede bannskapen som kom fra dette sted disse dagene, hadde vel blitt en hard kost for mange. Ellers hadde også latteren sin del av opplevelsen her oppe. I bjerkeskogen nær Torneälven lå her 1,5 og 2 Bataljon av polititroppene på et lite område. Til sammen ca 3.500 mann. Det ble etter hvert lettet på sløret av hemmeligheter. Vi fikk vite at vi skulle tilbake til Luleå flyplass, for med Bernt Balcen's "Flyvende Tiger" fra Kina, bli overført til Kirkenes og Finnmark.

Farvel Øvre-Torneå, Ekfoss, Armasjervi - Sverige

Inne i den Nord-Svenske ødemarken hadde Feltbataljon I, II og V samt RP komp 3 av polititroppene ligget i hard vintertrening noen uker, hvor mange husker en ikke - det forekommer som måneder. Dette må ha vært i slutten av januar - begynnelsen av februar 1945. De lange dagene i tussemørke med temperaturer ned til - 45° C, har vært en påkjønning - men en nødvendighet for oss alle. Vi vet at vi skal klare det som kreves av oss om ganske kort tid.

Akkurat nå sitter vi i kuvogner igjen på veg til Kalaks flyplass i Luleå. En ikke altfor lang transport. Vi blir innkvartert i kasernene og inndelt i flylaster ganske snart. Toktene til

Sandnes

Kirkenes har pågått over en måned allerede. Tredje kompani fra oss har allerede dratt, feltsykehuset og RP kompani 1 og 2. Det er ustabile værforhold over hele Nordkalotten, vi kan bare sitte opplastet i flyene - bli beordret ut igjen. Sågar retur etter en halvtimes tur hender også. Dagen kommer også for vår tropp, kapasiteten pr fly er 26 mann m/ våpenutrustning. Flyene er to motors Dakota, kommer direkte fra "Flyvende Tiger" i Kina, sjef oberst Bernt Balcen. "Flyvende Tiger" var et frivillig amerikansk flykorps engasjert i Kina før Pearl Harbour. Flyene hadde en tigerkjøft malt på forpartiet. Innredningen er to benker av aluminium i lengderetningen, knærne tar i hverandre, ryggsekken og våpenet mellom beina, reim over fanget spenner oss til setet, våpenet er også spent fast til oss. Vi sitter på våre reinskinn - har også reinskinn på døren ved beina. Ingen fallskjerm til vår forundring, - etter kort tid ombord var vi enige om at det var unødvendig.

Etter å ha lettet, dreid nordover - føler vi oss hensatt til en annen verden. Det vi har tenkt på i over ett år er i ferd med å skje. Nå er det ingen tanker for det som har vært - bare for det som måtte komme. Men for et grisevær, vi skaker og rister, virkelig ubehagelig. De små runde vinduene på sidene sier oss ingenting om det utenfor/nedenfor. Den arktiske dagen i uværet gir

ingen sikt. Navigatøroffiseren kommer inn og forteller at vi er i krigførende land - Finland.

Været har bedret seg betraktelig. Døra til cockpit går opp og samme offiser står smilende i døra og ønsker oss velkommen til Norge - et jubelbrøl hilser ham tilbake. Han har vel sett denne scenen noen ganger allerede. Nordvesthimmelen har et svakt rødskjær, vi kan se noen svake skygger av Gaisene i silhuett. Denne har brent seg fast på netthinnen for evig. En stor stund i våre unge liv.

Vi la merke til at flyet sirklet, - det måtte bety landing. I lyset av prosjektører så vi den første russiske soldaten med semaforflagg dirigere flyet ned og på plass ved siden av landingsstripen. Landingen foregikk i hopp og byks bortover plassen. Landingsstripen var sprengt med 100 kg bomber for hver 50 meter. Russerne fylte vann i hullene - minusgrader gjorde resten, men slett var ikke landingsstripen, det merket vi alle sammen. Vi lastet ut, - gledesscenene utspant seg overalt, hva var det vi var så glade for? Mørkt og kaldt var det, grelt lys som viste oss russere for første gang, travelt opptatt med å tilrettelegge alt for oss. Et stort øyeblikk for oss politisoldater, Bernt Balcen selv kom til oss - ønsket oss velkommen til Norge igjen. Han fortalte oss at vi hadde en jævlige vinter foran oss -

ønsket oss lykke til. Grunnen til oberstens nærvær var at en flymotor var med i samme transporten forsto vi. Etter et intermeso som var meget interessant, noen av oss ble budt ned i en bunker i nærheten, vi ble budt the-russisk stomp m/salt som pålegg. Stompen ble en nødvendig venn etterhvert, heldigvis for oss, (senere er en blitt kjent med at dette er en gammel russisk skikk), et noe overraskende intermeso.

Vi satt på våre ryggsekker og ventet på skiene. De kom etterhvert, vi stilte i kolonne - marsj fremad i mørket. Etter en skimarsj på 10 km kanskje, kom vi fram til Sandnes. Et sted under et berg slo vi leir, 16-mannsteltene - M/39 lå der heldigvis. Vi ble bestandig beroliget hver gang disse teltene var tilstede. Kompaniet slo bivuakk på rekordtid, vårt feltkjøkken var også i nærheten, tenk vi fikk varm mat før vi ordnet oss i våre hjem, 16-mannsteltet. Den kvelden ble lang - tross at vi var dødstrett. Første natten i Norge var en realitet. Hva ventet oss?

Den første morgenen vi våknet i vårt eget land, ca 30 grader kaldt, men ellers en fin vinterdag. Vi forstod at noe spesielt skulle foregå. Hele kompaniet skulle for første gang på en skikkelig skiutmarsj, uten pakning. I løpet av formiddagen passerte vi alle de nærmeste Russergarnisonene. De var massivt tilstede overalt. Mahorkarøken lå bestandig tett omkring dem. Mahorkatobakken så ut som karvet tobakkstilk. De rullet sigaretter av avis-papir, tenk den stanken. De bød oss alle av dette forferdelige stoffet. Vi hadde lært at det var uholdt å avslå om en russer bød oss noe, så stakkars oss som ikke røkte. Vi hostet og harket i timer etter slike prøvelser. Ellers var de nysgjerrige på våre våpen, - og selvfølgelig vårt skiutstyr og ferdigheter på skiene. De var blide og høflige, og taklet nok feltlivet i vinterlandskapet på en profesjonell måte. Vi forstod omsider at denne sjarmøretappen var for å vise oss fram. Vise at her var de kommet som hadde eiendomsretten til lan-

det, - kanskje. Det var vel eneste dagen i våre soldattliv, hvor vi fikk gå på ski uten ryggsekk, tenk det.

Etter to dager måtte vi forflytte oss til Pasvikdalen. Feil retning for oss selvfølgelig. Men alle avdelinger måtte ta den turen. Den avdelingen vi avløste hadde startet marsjen vestover, en skimarsj på ca 30 km ble unnagjort på en skikkelig økt. Vi ankom Svanvik og ble innkvartert på loftet på en gård eid av ing. Knudsen. En mann i 70-årene, meget interessant type. Han var vel den mannen som reddet mesteparten av bebyggelsen i Pasvik under stormen over Pasvikelven i okt. '44. Det russiske artilleriet holdt på å skyte seg inn før det store art bombardementet. Knudsen merket at tyskerne hadde trukket seg ut av dalen, han fikk tak i et laken og viftet med det fra sitt vindu, huset lå med innsyn fra andre elvesiden. Art innskytingen stoppet, og stormen over

elven gikk uten virksom ild fra den massive art støtten russerne hadde på finsk side av Pasvikelven.

Knudsen ble senere tolk for russerne, da han i sin ungdom hadde vært tolk på grensestasjonen i Pasvik. Han behersket både finsk og russisk språk. Tiden der oppe ble lang for oss, dagene og noen netter, gikk med til patruljegang til forskjellige objekter i dalen.

Ordren kom heldigvis. Vi skulle vestover. Det var ca 120 km til Polmak i Tana. Tanadalen var fremrykningsakse. Det var ennå ca. 20 mil igjen. Ferden fortsatte til Karasjok, Skoganvarre, Lakselv til Hamnbukt. Avdelinga hadde da tilbakelagt ca. 400 km på ski. Ingen norsk militær avdeling har vel gjort noe tilsvarende. I Hamnbukt ble vi hentet av engelske militærfartøyer, men det blir en annen historie.

Som en av åtte veteraner fra Polititroppene, ble jeg av Regjeringen innbudt til Kirkenes/Sør-Varanger Kommune for å være med på Frigjøringsjubileet i Øst-Finnmark. Det ble en uforglemmelig tur for oss alle. Sammen med sivilbefolkningen, veteraner fra alle avdelinger der oppe dengang og ikke å forglemme femti russiske veteraner.

Tenk dere en by som hadde over tusen flyalarmer, tre hundre og førti bombeangrep i løpet av krigsårene. Å få være tilstede der når kvinnene som kanskje hadde den verste jobben med å holde hverdagen i gang under dette forferdelige infernoet, ble hyllet med en statue - "Krigsmødrene" - modellert av kunstneren Per Ung, avduket av stortingspresident Kirsti Kolle Grøndahl. Inntrykkene har ennå ikke sunket hen i min sjel, men festet seg som min største opplevelse i livet utenfor Verdal.

Bildet: Ved Jubileumsmarkeringen utenfor tunnelåpningen på Bjørnevatn, 24/10-94. Fra venstre et ektepar fra Kirkenes som var 12 år dengang de kom ut av tunnelen for 50 år siden. En russisk offiser som møtte tunnelboerne den dagen står

Fra maidagene 1945

av Johannes Overmo

7. mai 1945, dagen før den tyske kapitulasjonen, reiste Henry Oliver Rinnan med et følge på 25 samt to gisler fra Trondheim med kurs for Helgådalen. Målet var å komme over til Sverige der de mente å ha venner som skulle hjelpe dem. Et par dager senere kom mannskap fra de såkalte Rikspolitistyrkene og tok jakten opp. Hovedkvarter ble etablert ved Skjækerfossen, og mange patruljer ble sendt ut i terrenget på leting. Med hver patrulje var det kjentmenn fra Helgådalen. Nå 78 år gamle Olav Sagvold var med den patruljen som arresterte Rinnan selv og hans nærmeste medarbeidere på Flysetra i Forlandet.

Olav Sagvold t.h. i samtale med Alf Green og Ivar Kjesbu på Flyvollen den 19. juni.

Søndag 19. juni 1994 var Olav med da Helgådals idrettslags trimgruppe arrangerte tur til Flysetra, og han holdt et uhyre interessant og velformulert orientering om hendelsene i maidagene 1945.

Vi skal ikke her gå i detalj om hendelsen, men nevner at de kvelden før fikk bilskyss opp til Brattåsåsen. Derfra bar det til fots til Storlunet hvor de fikk seg litt mat, så bar det videre til Sturvukuvollen der detok noen timers søvn. I tretida om natta var det lyst nok til å fortsette, og kursen ble satt vestover til bruspennet over Tverråa og litt nord for å kontrollere at Rinnan ikke var passert. Da de kom opp på høydedraget nordvest for Flysetra, fikk de se Rinnanfølget på tur nedover mot setra. Sagvold fortalte at han fikk ordre fra laglederen om å holde seg sammen med maskingeværmannen da de fulgte på nedover mot setra. De holdt seg da i skjul til Rinnan var gått inn i seterhuset, så ble det gitt ordre om

å fyre løs mot murpipa. Rinnan overgav seg uten motstand, og da var klokka fem om morgenen mandag den 14. mai 1945. Riktignok ville Rinnan forhandle først, og han ba om en høyere engelsk offiser å

forhandle med. Dette ble høflig, men bestemt avvist.

Etter kroppsvisitering og avvæpning ble ryggsekkene byttet mellom Rinnans menn og de militære

Flyvollen der Rinnan ble pågrepet fotografert samme morgen som pågripelsen fant sted.

Kaffierast på Flysetra. F.v.: Synnøve Langdal, Oddvor Haugan, Marit Elnes og Harald Gomo.

og turen fram i bygda begynte. Olav Sagvold fortalte mange humoristiske episoder fra turen. Han er kjent for å ha godt minne, og akkurat denne hendelsen er såvidt spesiell i hans liv at han vel aldri kommer til å glemme noe av den.

Da de skulle gå over bruspenet over Tverråa, ble det tatt strenge forholdsregler for at ingen skulle

hoppe i elva. I Storlunet var det matrast. Sagvold fortalte at Hanna Storlunet som vanlig var gjestfri og tok seg fint av folket som kom på besøk. Rinnanfolkene var våte på beina etter mange døgn i fjellet og snøen, og de fikk tørket fottøyet før turen gikk videre. Så fikk de hestskyss av oppakningene framover til Vargåsen, dit bilene hadde kommet nå.

Sagvold kunne også fortelle at han fikk i oppdrag å følge en av rikspolisistatene som vakt da "Pus" Dundas måtte tre av på naturs vegne, om at den samme "Pus" så gjerne ville være sammen med Rinnan i bilen, men ble dirigert til en annen bil. Like ens om hvilket strev journalistene hadde med å få til reportasjer der offiserene ble nevnt i korrekt rekkefølge, æren måtte tilskrives de som var høyest på strå.

Lagleder for det laget som arresterte Rinnan var Solheim, kjent som Norges beste soldat under treningsleirene i Sverige. Han hadde vunnet mange kommandoløp, og var kjent for å være i stand til å holde konsentrasjonen på topp uansett hvor sliten han var. Han var dessuten utrolig uredd. Selv om de visste at Rinnan var bevæpnet, gikk Solheim alene fram da Rinnan ble tatt på Flysetra grytidlig om morgenen den 14. mai 1945.

Paa Petter Elnes grav

*Fra livets strid og möie, fra Verdens bölgegang
Din aand gik til det høie, At synge seierssang.
De klare stjerner skinner, Ned til din tause grav
Indtil du engang iler, Ved herrens röst deraf.*

P. O. Mæhlen

17. mai 1902.

17. mai 1902 blev ogsaa en Mærkedag for Wæhrens indbyggere idet de da for første gang fik post over fjellet. Der skal nu være en gang ugentlig postbefordring did. Hertil har posten nu og da blit medtat ved leilighed nok saa primitivt forresten. Aa ja me ska komme om ikke saa braadt.

?erd P.M.

((Jack Australia))

av Iver M. Tronsmo

Hans egentlige navn var John Olsen. Han kom nordfra og var Skoltesame. Første gang han kom til Vera og Sveet, var sommeren eller sensommeren i 1950. Min søster Astrid var da bare lita og lå i vogna, fortalte min mor. Han hadde holdt i handa hennes og etterpå hadde mor diskret tørket av fingrene hennes. Som alle barn så suttet hun også på tommeltotten, og tydeligvis var han ikke helt rein, likeså som hans klær. Han brukte også en såkalt "Holmenkoll-lue" som skulle være blå, men som hadde en grå-svart farge.

"Hålmenkåillhuva".

*"Hålmenkåillhuv", de brukt'n nårr ute hain va,
å ei sånn ei de villa nu æ å ha.
Huva, å kjæppen æ tjuvlånt å brukt,
sprada i ruint da, så stålt å smukt.
Rein va a itj huva, næ langt der i frå,
skitåt, å møkkråt, loslitt å grå.
Mamma ba Margot å bårå ailt ut,
hu villa på dènne få slut.
Nårr Jack kom. å såg at de borte va,
ska æ hæls å sei hain itj vart nå gla.
Ful va'n, ferd de va vækkaft å jømt,
a mamma sa: "Æ e reidd ferr tussa å skrømt.
Æ e reidd'n "Charli" jær Iver nå leitt,
sjøl tosj æ itj, men ferr a Margot va e greitt."
Da glisa'n breitt, å borte va sinne,
nårr a mamma va sånn pys tå ei kvinne.*

"Charli"

*"Charli" heitt kjæppen hains Jack,
å me dein kuinn'n prate å snakk.
Kakka ti hellport'n me'n å momla stille,
nårr'n me tussan nå vekti ville.
Æ årna mæ åsså me lignanes stav,
å oppåt port'n æ å mæ begav.
Hærma ætt faktom, lik æns som hain,
visst tå at æ å va'n sånn tråillmainn.
Hain Jack sluta så me de,
da jænnomskua hain ble.*

Jeg husker denne lille originale mannen med sin stav,

"Jack Australia" med "Charli".

som han kalte "Charli", som en mystisk, men også meget spennende kar.

Jeg var vel en 11-12 år, da han var i Vera siste gang. Det var skjermbildefotografering borte på samfunns- huset det året. Pappa sa at alle måtte på den, så Jack dro dit han også.

Sundem og en lensmannsbetjent ble kontaktet på samme tid, og de kom og hentet Jack. Han forsto ikke hvordan de visste at han var i Vera.

Når Jack kom oppover, ble han som regel i flere måneder, og da var det ikke rart en ble lei av han i lengden. Han hadde en plass i Trondheim der han skulle være, men stakk av derfra når han fant det slik. Vel, litt nytte gjorde han da, så som å hjelpe til med høykjøring og garnfiske.

Han hadde fast plass ved kjøkkenbordet, like innenfor kjøkkendøra på Sveet. Når han drakk kaffe, brukte han alltid å bite av passe stykker av sukkerbiten. Enten la han igjen gjennværende bit på tefatet, eller som oftest la han den tilbake i sukkerskåla til senere. Jeg fulgte

bestandig med i alle hans bevegelser, og disse har brent seg fast i minnet, og jeg husker det som det var i går.

Feskartur me ferrveklinga.

De bles så sjøn gikk kvit,
å ta opp garna koms te å bli eit slit.
Å ro, de kuinn hain Jack, hain va rættele flink,
men i dag villa itj avstainn te garna mink.
Pela å sleit, å på årom hain hang,
træss ailt va'n itj svær, å slettes itj lang.
Tussi va e, å stri va viinn,
å gikk nå imot'n hadd'n eit frøktele sinn.
Pappa, hain byint å kommandee'n litt,
men da syntes'n Jack de gikk ferr vidt.
Kjæfta å skeintes, å varskuidd om da,
"Å ro, de kainn æ som mang ainner ja.
Ja e e på henn vise de e,
kainn du ta opp garna din sjøl i fre!"
Dæm rodd så te lainns, å garna fikk stå,
hainn gainna på far min å.
"Du ska bli dårle om itj læng,
pinas de ska du å i di sæng."
Da båt'n mot strainna la inn te,
va sinne bort, å angrin hainn ble.
Garna må opp, du må ha jølp te å ro,
pappa skjont'n angra sæ no.
Jack sa: "Vi hi ailti vyrri vænna vi,
å sålles må e bestaindi bli."
Garna kom opp ut'n meire snakk,
sjøl om de va tussi ferr om Jack.
Nætt ætte denne vart'n pappa klein,
vart seinnt på sykehuset me nyrestein.
Da mådd'n sæ rættele kail'n ferr de,
at spådommen gikk i oppfyllelse.

Ole J. Haugan

Han dreiv også og spådde i kaffegrut, og det var omstendelig. Koppen ble hvelvet på tefatet, tre kakker i bunnen, så ble den flyttet ut mot ene siden av tefatet slik at det kom luft under. Etter en stund ble det smatting og diverse grimaser for liksom å understreke at han var viktig. Han spådde også Gudrun og Astrid, søstrene mine. Da fortalte han at Gudrun skulle bli vanskelig og slem.

Astrid, derimot skulle bli et prydmonster og utdanne seg til lærerinne. Året etter spådde han også de to, men da byttet han om på spådommen.

Da'n spådd Ola Haugom".

'N Jack spådd my ti kaffegrut,
omsteinnele va e nårr de skuill start.
Snuidd om kâppen, å ti båttn 'n kakka te slut,
å nu ska di hør kolles Ola Haugom's spådom vart.
"Jo", sa'n, "du ska åsså gift bli snart,
å to, tri onga ska du å få."
Ferr'n Ola å itj flir de hoill vesst hart,
ailt da ha'n kjærring å ni onga små.

Jack hadde en livlig fantasi, han kunne også fortelle at det fantes blekksprut i et tjern oppom Nord-Vera. De hadde også sett en kvit hest ved Sørmoen. Da Jack fikk høre det, mente han at den måtte være forhekset. Jack gikk en hel dag og leitte etter den med en ljå i handa. Den skulle han kaste over hode dens. Han kom heim om kvelden og lurte fælt på hvor denne hesten var.

De fortalte også Jack at det var en som hadde sparket fram bly i dagen, da han hadde gleina ved Glupen. Der finnes også sølv, mente Jack, for slikt fantes alltid der det var bly. Desverre var det vanskelig å leite der, for sølvet var under vann og der var det ganske dypt. Kompasset hadde han surret fast på arma med et tøyestykke i tillegg til kompassnora. Ellers da, så hadde han lynavleder i både sko og stav, som vern, når han trasket i skog og mark.

Lynavleder'n

Eit åre hain kom va itj skon så bra,
hølat de va dæm, å itj my å ha.
Hain kuinn itj bruk vanle sko,
ferr dæm mått ha lynavleder bægge to.
Dæm'n ha va e sli spik ti helom på,
så at'n trøkt i lainne kuinn gå.
Pappa bau om fjellklatrarsko å gå me,
men de vart ferr my lynavledera de.

Jack kunne også fortelle at han kunne krysse elver og sjøer uten problem, det var bare å vandre under vannet for hans del.

Mitt søskenbarn, Leif Tronsmo, var sykepasser på Reitgjerdet, og han hadde mye kontakt med Jack da han kom dit. Siste gang vi hørte om Jack var i 1978-79. Da hadde Leif kakket i døra der han var, og det hadde blitt et fryktelig liv der inne på cella der han satt. Leif var da blitt førtidspensjonert av krigsskade, men hadde tatt en snarvisitt dit før han kom til Vera. Jack hadde et fryktelig temperament. En kvinnelig

sykepleier hadde en gang blitt slått ned av Jack og "Charli", kunne Leif fortelle.

Døbbelt sætt me longa

Jack sa'n va utstyrt me døbbelt sætt longa,
dæffer kuinn'n spasser puinn vatne så smukt.
Ja, de fertælt'n te vaksin å onga,
men itj aill truidd de va nå som'n brukt.
Å ta meddagskvil på båttn tå eit vainn,
me'n stein puinni haue va'n ænkel ting.
Onkel Nils ment'n mått ta me sæ vækkarklakk hain,
så'n itj ferrsæv sæ, å kuinn vækken me å ring.

Jack Australia fotografert i Vera.

Under utmarksdagene på Stiklestad nå i 1994, kom jeg i snakk med en treskjærer fra Trondheim, som hadde egen bod der. Under praten fortalte han at han jobbet på Reitgjerdet som sykepasser. Jeg spurte da om han kanskje hadde kjent en Leif Tronsmo som også hadde jobbet der? Han fortalte da at han hadde begynt der i 1981, men da hadde Leif sluttet. "Du har vel ikke hørt om John Olsen, eller Jack Australia heller da?" spurte jeg. "Å jo," sa han, "vi brukte å kalle ham "Fulnils", fordi han var så gretten og aggressiv." Han kunne også fortelle at Jack måtte være på enecelle fordi det ikke gikk å ha han sammen med de andre klientene. Den siste tida han var på Reitgjerdet, satt han i rullestol. Han ble flyttet fra Reitgjerdet i 1986, og havnet så på et alders/sykeheim i Trondheim. I 1988 gikk "Jack Australia" bort, i en alder av hele 96 år.

Såmmårn e åver.

Såmmårn e åver, å trisst e nu de,
dein vart litt kårt, men de e itj nå å jørrå nå me.
Ja, lauve de gulne, mot marka de feill,
dåggån bli kårtar, å sola står på heill.
Grase de gulne, å blomstern dein dør,
om itj læng kjæm vintern, de snør.
Så går vi da å lure litt på
om de bli likæns næste år å?
Bli e rægn å vinn hælve tia åsså da,
så'n te syd'n hi mæsst løsst te å dra?

Iver M. Tronsmo

Ei gammel veglei i grenseland.

Leia over Høa fra Vera til Sandnesset.

av Reidar Prestmo

Utenom folket i Vera og på Sandnesset, er det i dag ikke mange som kan vise oss denne leia. Sommerleia fra Sør-Vera om Flåttåtjønna, Gjerptjønna og forbi Lilltjern like innenfor grensa og opp Dolpmysa er i dag en god del brukt. Fra Flåttåtjønna og fram til Lilltjern er stien noe gjennvokst av kratt og grener. Ellers er denne stien fin å gå om sommeren. Når skisesongen setter inn på vårparten, går bekken her ofte åpen. Kanskje er det "tivatten" fra de bratte liene på begge sider som er årsaken? For turgåere på ski, med pulk og mindreårige, skal det lite til før en stifter bekjentskap med vannet i bekken.

Den gamle ferdselsleia som folk gjennom tidene har nytta, er leia over Høa. Bernhard Olsen forteller at den korteste vegen er langs tjønnene (ca. fire km), mot ca. fem km over Høa.

Ingemar Jönsson

Denne vegleia går stort sett etter grasmyrer. Leia tar av like øst for gården til Benhard Olsen og går opp Langmyra. Den går så litt sør for Smalfisktjønna, sør for Vargholet (se senere), på østsiden av Finnkjerringholet der den like etterpå krysser riksgrensa og går sør for Svarttjønna. Nå svinger den etterhvert i sør-østlig retning mot Sandnesset.

Ingemar Jönsson på Sandneset forteller at han i den tid han hadde hest, hadde kjørt denne leia mange ganger, m.a. hadde han vært i Vera og henta 200 kg pera (potet).

Per Ward forteller om en tur under krigen da han sammen med Reidar og Haldor Haldorsen var med på en transport fra Sør-Vera til Sandneset med et fat karbid. Karbiden kom vistnok fra Meråker og skulle brukes til belysning på Sandneset. Fatet hadde de lagt på en høyslede. Det var nærmest en illegal transport så tyskvakta i Vera skulle ikke

Per Ward

få snusen i dette og svenskvakta på Sandnesset måtte heller ikke oppdage dem. De hadde ikke kommet så langt før sleden rauk, men heldigvis var skjekene gode så de bakk skjekene til fatet og fortsatte. De la fatet igjen et stykke vest for gården og returnerte, så turen var forsåvidt vellykket.

Det går ellers flere historier om vennetjenester mellom folket i grenseområdet her under krigen. Da var det folket på svensk side som prøvde å hjelpe slekt og venner på norsk side.

Ingemar Jönsson forteller at før vegen fra Mælen til Baksjøneset vart bygd, handla de mye hos Stornes på "Bergom". Stornes kjørte varene til Mælen. Etter at vegen til Mælen var ferdig, vart det etterhvert slutt med å handle i Verdalen.

Selv ved livets slutt var det nok mye slit for å få sine nærmeste i vigd jord. Veglaust var det over Veresfjellet og langt ned i Helgådalen. Flere av de som døde vart ført til Kall kirke. Muligens var Sigrid Elliasdatter som døde i 1876 den siste som vart ført til kirkegården ved Kall, en tur på 8-9 mil en veg. Sigrid og Ole Andersen (Ol-Andersa) er oppført som forpaktere av Væren søndre i 1875 (Nedigården). Denne leia burde vært oppmerka som vinterlei.

Språk og tradisjoner

Samtaler med Ottar Brønstad - skrevet ned på 60-tallet.

av Per Brønstad

Ottar Brønstad.

Onkel Ottar var født i Ulvilla i 1903. Etter landsgymnaset og landbruks-skolen tok han Norges Landbruks-høyskole på Ås. Ottar bodde i hele sitt yrkesaktive liv - og pensjonistliv - i Bærum ved Oslo. Han etterfulgte Hans Borgen som generalsekretær i Felleskjøpenes Landsforbund i 1947, og kom da fra Landbruksdepartementet hvor han var kontorsjef. Som generalsekretær i Felleskjøpenes Landsforbund virket han helt til han gikk av med pensjon i 1974. Han bygde seg hus på Vøienenga i Bærum, og som pensjonist deltok han aktivt i Bærum Pensjonistteater. Onkel Ottar døde i april 1988.

Særoppgave

I forbindelse med at jeg skrev særoppgave om Verdalsmålet i 1964, hadde jeg mange og lange samtaler med onkel Ottar. Det ble tatt omfattende notater, og han sendte også endel stoff til meg etter hvert som han kom på ting. Ottar var svært interessert i arbeidet jeg holdt på med - både selve dialekten og gamle tradisjoner knyttet til dagliglivet i Øvre Verdal.

Særoppgaven ble senere utvidet, og manus ble levert til redaksjonen av Verdalsboka. Stoffet om byggedialekten skal etter planen være med i første bind av bygdeboka. Nå er det gått 30 år, og mye vann har gått i havet! Hvis stoffet skal brukes, bør det nok bearbejdes og kompletteres av andre - som fortsatt bor i bygda. Det finnes flere yngre verdalinger som har tatt hovedfag på emner knyttet til dialekten, og noen av disse vil sikkert være kompetente til det videre arbeidet.

Plantenavn

Mange av disse navna er sikkert bruk i større deler av Trøndelag - da med ymse variasjoner.

Ottar Brønstad

Kjørheimblom = bekkeblom, soleihov
Dagrappi = sølvbunke
Rævrump' = engrevehale
Gullbost = løvetann
Melakåll' = hestehov, leirfivl
Brennhotto = brennesle
Æksing = kveke
Kælvørt = mjødurt
Fi'nsk = tørt gras på rot, helst smylebunke og svingelarter
Svinhotto = meldestokk
Svinarv = vassarv
Me'll = melle. Også brukt som fellesnavn på alt ugrasfrøet som blir skilt ut når en renser kornet
Pænggras = pengeurt

Skogstut = sløke
Blåbjell = blåklukke
Kvitsømmer = kvitveis
Musarter = musevikke
Bergbokk = fjelldronning, bergfru
Lushatt = tyrihjel
Kjærringskrubb = skrubbær

Stortrøska

Stortrøska var dialektnavnet på de store, selvrønskende og transportable trøskverka som ble flytta fra gård til gård for å trøske. De ble drevet med lokomobil, senere forbrenningsmotor før de elektriske motorene tok over.

Det var mange trøskerlag, og medlemmene i laget eide trøskverket og lokomobilen i lag. Det var rene festen - i alle fall for ungene - når stortrøska, utpå høsten eller førjuls vinteren, kom til gårds!

Lokomobilen, med blanke stempelstenger og stort svinghjul, puffa og gikk mens svart røyk velta ut av skorsteinen, og det store trøskverket med alle hjul og drivremmer bura som en sint okse! Kornbanda forsvant i den glupske kjeften, og ut spydde trøska halm mens kornet silra ned i sekkene og støvskya stod himmelhøyt! Jo, det

var saker.

De hadde nok interesse for teknikk ungene i den tida og! Dessuten vanka det bedre mat enn det som ble brukt til hverdags. Ungene var ikke sene om å komme seg inn til matfatet når maskinisten, svart av sot og olje, drog i snora til dampfløyta og blåste til frokost, middag, non eller kveldsmat.

"Hårrå"

"Hårrå (hare) - var navnet på et band de laget i skolonna (skuronna) av det siste kornet de skar. De skar fra kantene på åkeren, og av det siste kornet som ble att i åkeren, lagde de et langt band - det var hårrån. De trodde visst at kornånda ble jaga inn i denne siste delen av åkeren, og hårrån fikk derfor særlig lykke og kraft i seg. Hårrån ble vel gjemt til julekvelden. Da gikk husmora eller budeia i fjøset og ga hver ku en del (vennil) av hårrån mens hun sa: "I kveld e de julekvelden". Dette skulle føre til hell og lykke for buskapen i kommende år og gi stor avdrått. Det var mange seremonier om "me" som skulle gjøres om julekvelden, bl.a. å måle tjærekors over alle dørene for å holde vonde vetter ute. En kan vel regne med at utdelingen av hårrån ikke ble gjort før tjærekorsene var på plass over stall- og fjøsdør."

Noen herminger

Denne herminga ble tillagt Jon Vangstadhaug. Han bar seg over hvor umulig været var i slåttonna. "Æ va opp klåkka fæm idag å såg på'n, å da va'n ko blå. Lei om litte grann vart'n loddin omkring, å fenn æ fekk på mæ boksa stoe tu åm!"

For mange år siden bodde det oppi Byna noen originaler som de kalte Bynatrillan. De snakka noe rart, og det var visst mange herminger etter dem. Ei var slik: "Gå Kølsta, lån' punn mjøl. Datt isflein, slo fisbein, låvt aller gå Kølstad meir!"

I Vera var det en de kalte Still-Per. Navnet hadde han fått fordi det nesten ikke small ordet i han. Men han fikk da tak i kjerring, hvordan det bar til skal vi ikke fortelle her ... Bryllupskvelden satt'n Per ved siden av brura si og sa ingen ting. Nå var det skikken på den tida at det skulle skytes for brurfolka, men her var det ingen som skaut. Han Per hadde nok venta fælt på denne skytinga, for etter å ha sittet til langt på kvelden uten å åpne munnen, kom det brått: "Enn smell'n?" Det var visst det eneste han sa i bryllupet sitt og.

Tungegymnastikk

Si fort med tjukk !!!

"De flaug i fluggu nordåver i stuggu - me heitt, bærskt, færskt flæsk å kattister i kjæfta!"

"De sto to små bokka å plokka sælliblåkka. Blåkkan dæm bokka å bokkan dæm plokka!"

Barnerim

Barnesuller

Soi, roi, lite gull!
Gi vi ha' stuggu full,
å kjøkene å kammerse
å haujen oppå låfti.

Dingel, dangel, dålåmann,
såg du kånna mi nåkkå grann?
Støtt stakk, blå hatt,
lite vætt å låghalt.

Såg du snærten tå kjærringa mi
langt borti heiåm?
Støtt stakk, rau hatt
å lang, lang sløy'f atti nakka!

De ti tærne

Føsst e tita (stortåa)
dærætte tota
så tallirota
så måkkåfrua
Sist på stasen
kjæm litjkompassen!

Fingrene

Tommeltotten braut opp låse,

pekfinger'n stal.
Langstånga bar.
Gullbra'nn tållå om e,
å litjfinger'n mått betal!

Om friar'n

Dessi, dessi dåja
kjærringa venta måja.
Brygga å brent borti kvar i krå,
å de skull måjen hennes hå!

Dessi, dessi dåja
kjærringa venta måja.
Låggå te mat ti kvart i fat,
men døtra uten friar satt!

Dessi, dessi dåja
kjærringa venta måja.
Vart så sint å flaug i flint!
Da kom måjen fort å fint!

Ride , ride ranke

Ride , ride ranke
te mølnar'n sett hus.
Der va ingen annan heime
enn i lita kattepus.
Hanin te å gållå,
høna te å mållå,
å to små honna
sei' voff-voff-voff!!

Ord for brunst hos dyr

Fyl	(katta)
Bøl	(purka)
I øks'n	(kua)
I bress'n	(geita)
Hæstgælin	(merra)

Fuglenavn

Gråfyl	=gråspurv
Tjuddur	=tiur
Ringel	=linerle
Nattvukku	=måltrost
Grankjoks	=lavskrike
Svullu	=svale
Bergyl	=hubro
Kattøggel	=kattugle
Kårp	=ravn
Stari	=stær
Sjuttutrast	=gråtrost
Sjurru	=skjære (skjur også mye bruk)

SISTE TUR MED EILIF

Av Roy Andersen

Gressåmoen 14. oktober 1993. Det etterlatte bildet viser at det var nysnø og sol idet de parkerer bilen. Det er ettermiddag allerede. De vet de bare har et par timers dagslys. Men de har planlagt dette, har med seg hallogenlykter, dessuten har Rolf gjort turen i mørke mange ganger før. Derfor takker de nei til tilbudet om å overnatte på gården, derfor overhører de den dårlige værmeldingen og forsvinner østover over utmarka og inn i skogen

Gressåmoen 25. juni 1994. Idet vi stiger av bussen blir vi møtt av en kjølig trekk som minner oss om at vinteren nettopp har sluppet taket. Klokken er 13. Vi stirrer mot fjellet i øst, dit vi skal. Vi vet det er langt, at det bare er den første biten vi ser, men trøster oss med at det er midtsommer og lyse netter. Været er disig, ligger det regn i lufta?

Vi kommer fra Helgådalen og Oslo, fra Østerdalen og Bærum, Steinkjer og Frogn. 37 venner og

bekjente av Eilif for å ta den siste turen med ham. Gå over fjellet for å følge ham de siste kilometerne av hans liv. Gå dit han ikke greide mer for å hedre hans minne og ta siste avskjed. Men gå dit også for å få svar på de mange spørsmålene vi har båret på siden meldingen kom om at han og Rolf var funnet døde her inne. Vi har sett stedene på kartet; Klingervatnet, Klingerhytta, Ingeltjørna. Vi har sett myrene og elvene avtegnet, målt opp kilometerne. Vi har merket av stedet der sekkene og haglene lå igjen, stedet der de tok seg fram, stedene der de døde. Vi har forestilt oss, og tenkt i et forsøk på å rekonstruere. Men har kommet til kort. Vi vil se det, gå samme turen, kjenne avstanden i beina, vinden mct kroppen i håp om at iallfall noen av hvorførene kan bli besvart.

Vårt sterkeste kort er Bernt Jåma. Mannen som kjenner fjellet bedre enn noen. Alle vet vi at det var Jåma som greide å følge sporene etter Eilif der han snublet seg fram over myrene langs Ingeltjørna, og til slutt fant ham liggende ved et tre. Med ham som veiviser mot dødssonen legger vi trostefullt i vei.

Men allerede idet vi forlater Gressåmoen, aner vi at det er for-gjeves. Vi skjønner det mens vi lett beveger oss i gåsegang over de første myrene. Dette er ikke

Gressåmoen Fjellgård var utgangspunkt for jaktturen som endte i tragedie.

Vertsfolket Elin og Jostein Larsson på fjellgården. Hun advarte Eilif og Rolf - på det sterkeste - mot å ta turen til Klingenhytta slik forholdene var i fjellet.

Mannen som kjenner fjellet bedre enn noen, Bernt Jåma

bare en annen årstid og et annet vær. Vi beveger oss i et annet fjell, i en annen virkelighet. Det ligger ingen svar innover som kan fortelle oss mer om hva som skjedde da.

Vi får det bekreftet også av Jåmas skuldertrekk og knappe svar når vi overraser ham med de første spørsmålene: -Det finnes ikke noe grankjerr mellom Gressåmoen og Klingerhytta. Det andre bildet i Eilifs kamera må ha vært tatt et annet sted. Lenger nord, langt ut av kurs, mener Jåma. Hvor sporene har gått fra de forsvant ut av gården til de dukket opp igjen nedenfor Klingervatnet er ennå en gåte.

Det finnes ingen stier, ikke noe tråkk. Bare myrer, fjell bekker og kjerr. Selv om Jåma holder høyt tempo i spissen sviner ettermiddagen raskt hen. Vi når toppen av Gaupstjørnaksla og ser utover Klingertjørna og Langvatnet. Vi viste at avstandene var store, men så store Ubegripeligheten slår oss: Når vinden får tak her og sluddbygene kommer vannrett. Når myrene er vasstrukne, og bakken dekt av et forræderisk snolag. Når mørket er ugjennomtrengelig. Hva slags fjell er det da? Hva slags tur er det? Er det mulig å forestille seg?

Vi snakker ikke mye. Vi deler noe, men vi trenger tid til å tenke. Til å forberede oss på å komme dit. Men ordene kommer; historiene om Eilif, og med dem latteren og humøret. Det blir god stemning rundt bålne ved Langvatnet. Dette er ikke bare en sorgens tur, det er en tur med Eilif, slik den pleide å være. Og turer med Eilif var alltid fulle av humør og glede.

Men Jåma haster videre. Klokka er over sju, og vi har ennå mange timers marsj foran oss. Ved utløpet forserer vi elva, og beveger oss på andre siden nedover mot Klingerhytta. Klokka går mot ti. Vi nærmer oss. Jåma stanser og peker. Der: En mørk flekk på andre sida: Klingerhytta. Unnselig å se til på denne avstanden, men vi vet alle hva en hytte er. Vi stirrer taust. nesten provosert over hvor tydelig den åpenbarer seg. Et absurd streif av bitterhet passerer forbi. Hvorfor skulte den seg for dem når de var så like ved?

Vi passerer den med noen hundre meter. Alt som skiller den fra oss er elva. Var det den som skilte Eilif og Rolf fra livet? Sto de her og stirret forgjeves over flomvannet, slik vi har tenkt. Var det derfor de bega seg forbi i håp om å finne et vadested lengre ned? -Nei, sier Jåma; den var nesten tørr da de var her ... Regnet kom etterpå.

Det finnes ingen stier, ikke noe tråkk på vei mot Gaupstjørnaksla....

Han går videre og stanser igjen. Alvoret tar oss. Vi er der nå. Jåma peker; -Her har de kommi ... Han peker oppover en liten kneik. - Dem har kommi fra elva. Han peker igjen og klyver oppover. Vi stimer sammen rundt ham, anstrenger oss til det ytterste for å få med alt han sier, følger håndbevegelsene hans når han peker på hvor han fant det; bikkjekoblet, patronbeltet, haglene, sekkene, hunden til Rolf; -Her har dem kvilt.

Vi ser det: Rester av papir ligger under en stor stein. Vi finner mer: En vott, et par lærings, klær som har blåst ut av sekkene. Vitnesbyrd om at her har det raket.

-Her har dem gått. Du kan se spora... Og foran oss over en myr tegner sporene seg etter to menn som har snublet av sted. -Det var mørkt når dem gikk her. Du kan se det på spora...

Fatter vi det nå? Forteller sporene som står igjen i myrgresset hva som har skjedd? Hvis det var lyst og de hadde sikt hadde de sett hytta en drøy kilometer unna. Men det var mørkt og sporene beveger seg den andre veien...

Nede i et bekkefar stanser Jåma igjen. Klokka er elleve. -Her kom dem bort fra hverandre.

Han skal vise oss hvor Rolf ble funnet. Vi tar av oss sekkene. Finner hver vår stein og følger etter. I kanten av ei myr, mellom noen steiner i et kjerr hadde han falt om. Vi bygger en varde, stiller oss rundt. Eldar sier noen ord. Om hvem Rolf var, om savnet etter ham. Vi synger, hedrer hans minne...

Klokken er tolv når vi får på oss sekkene igjen. Vi er slitne, vet ikke om vi orker mer nå i kveld. Det kjennes riktig å slå leir, la kroppen få hvile og inntrykkene synke.

Vi sprer oss, setter opp teltene, skifter, sanker ved, lager mat, prater og hygger oss. Natten er mild og myggfri. Noen sover ute...

Det blir bare noen timer, så er vi på sporet igjen. Jåma peker: -Her har han gått tilbake... Så kommer spora gjen her. Men her har det vært lyst når han har gått, han har gått utenom kjerra. Han fører oss over en bekk. I hellinga står det en stor furu. Et vakkert sted. Når vi snur oss kan vi se Klingerhytta i det fjerne: Ikke lenger unna. Men altså for langt. Dessuten peker sporene vekk. Her har det vært for sent, forbi. Her har døden bestemt.

Det er godt omsider å være her, godt å være så mange. Men samtidig så usigelig vondt. Så mye som gikk i grus akkurat her. Og spørsmålene velter seg uvegerlig fram nok en gang: Hvorfor la de ut på denne turen sent på ettermiddagen, sent i oktober. Hvorfor takket de ikke ja til å ligge over på Gressåmoen slik de hadde tilbud om? Hvorfor snudde de ikke da været kom? Døra sto åpen bak dem. Hvorfor gikk de forbi hytta og krysset elva? Hvorfor satte de fra seg sekkene til slutt? Hvorfor, hvorfor, hvorfor?

Og hvordan hadde han det de siste timene aleine, uten Rolf, uten sekk, uten kart. Visste han det var slutten, eller satte han seg bare ned for å hvile? Ansiktet var frede-

Vi når toppen av Gaupstjørnaksla og ser utover mot Langvatnet og Klingertjørna.

I dette området (sør-ost og like ved Klingerhytta) ble hundekoblet, patronbeltet, haglen, sekkene og hunden til Rolf funnet.

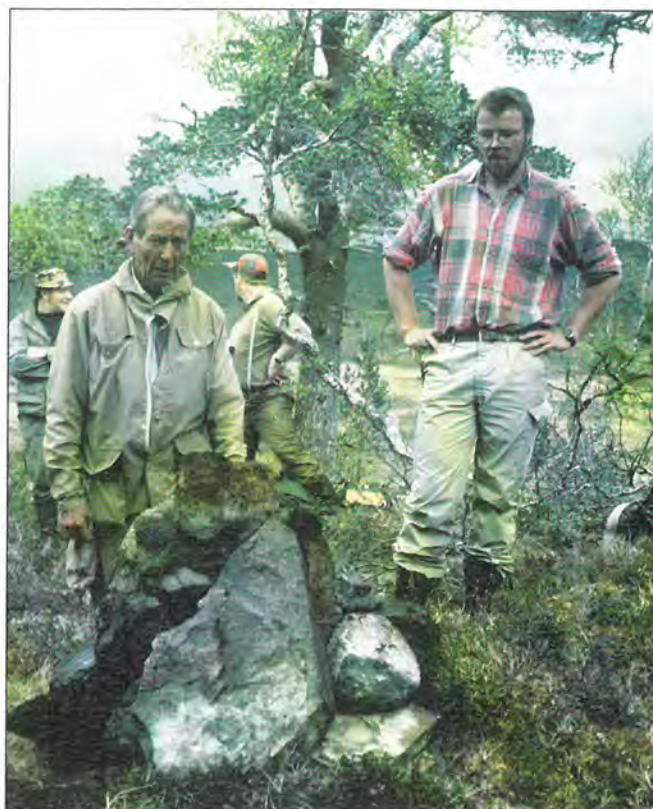
Under steinen ble hagla til Eilif funnet og her hadde de sin siste rast ...

lig, uten tegn til angst. Vi finner stein og bygger en varde. Står der lenge og lar sorgen få fritt løp. Men samtidig fylles vi av lettelse over endelig å være der. Her er han nær oss, her hører han hjemme...

Det er vanskelig å rive seg løs. Men vi må. Vi haster av sted langs kanten av Ingeltjørna, men rekker å registrere hvorfor dette fjellet hadde en magisk tiltrekningskraft på jegere som Eilif og Rolf. Rypene kakler og flakser omkring oss uvitende om at det er de som på sett og vis er skyld i det hele. Vi vader over Ingeldøla, går over Klumplifjellet. Ved demningen ved Lakavatnet går vi på sti for første gang. Vi rekker såvidt å ta av oss sekkene før bussen dukker opp i Berglia. Vi er utslitte og tilfredse. Vi vet at vi ikke har klart å fravriste fjellet de svarene vi kom for å få. Men vi er forsonte. Bussen kan trygt ta oss tilbake. Vi har vært der og sett. Svarene betyr ikke noe lenger...

Epilog

Det skulle gå nesten et år før vi fikk vite hvor det andre bildet i kameraet til Eilif ble tatt. Det var folk fra Sørli som omsider fant grankjerret og restene av bålet. De hadde rastet på nordsiden av Ingeltjørna, altså på samme siden av elva som Klingerhytta - omtrent to kilometer østenfor. Så hadde Jåma rett som mente de var kommet nordfra over elva. Hvorfor Rolf ikke kjente seg igjen og førte dem mot hytta i dagslyset, men i stedet krysset elva halvannen kilometer nedenfor, vil vi aldri få vite. Det bekrefter kun det vi visste fra før, at noe alltid vil bli ubesvart...

Vi finner stein og bygger en varde. Står der lenge og lar sorgen få fritt løp. Her er han nær oss, her hører han hjemme....
Artikkelforfatteren Roy Anderssen (t.h.) og Eldar Hagen.

De to siste bildene på filmen som var i fotografiapparatet til Eilif. Bildet over viser starten i godværet ved Gressåmoen. Bildet til høyre viser Rolf Eng ved det som sansynligvis er den siste rasteplassen deres.

Tårnseileren

luftens ukronede konge

av Arnstein Indahl

Noen ganger må man bare innrømme at selv naturen overgår seg selv. Mange av dets innboere er totalt tilpasset det miljøet de lever i og ikke minst gjelder dette en av luftens mest fascinerende fugler; tårnseileren.

Vi kjenner den kanskje best på flukten og den svært så karakteristiske "skrike"lyden dens. I flukt sees ofte flere sammen der de haster i vei i en uryddig fluktformasjon på en evig jakt etter føde.

For bare vel et tiår tilbake kalte vi denne 19 cm store, brunsvarte fuglen med en lysere strupeflekk, noe feilaktig for tårnsvale (tårnswullu). Den ligner på mange måter på en svale, men er ikke i familie med verken taksvalen eller låvesvalen. Den tilhører seilernes orden og er den eneste seilerarten som har tilpasset seg forholdene her i den nordre delen av Europa.

Som den utpregede trekkfugl den er ankommer den som en av de siste artene om våren (mai/juni). Høsttrekket sørover starter den i august/september og vinterkvarteret har den i de sørlige delene av Afrika.

Det latinske navnet på tårnseileren, *apus apus*, betyr rett og slett fotløs. Helt fotløs er den imidlertid ikke - den har korte føtter fjærkledd på framsiden. De fire tærne vender alle fremover og er forsynt med kvasse klør.

Tårnseileren tilbringer så og si hele livet på vingene, den kan sove og parre seg i luften. I sine raske stunder kan den oppnå en fart på ca. 100 km i timen. Den er totalt avhengig av insektene den håver inn i den store munnåpningen sin

for å overleve. Særlig kommer denne tilpasningen frem i hekketiden.

Hekker gjør den i det meste av hulrom som finnes i hus (også i fuglekasser). I juni legger den 2 - 3 egg som etter ca. tre uker klekkes. Ungenes vekst avhenger av næringstilgangen som igjen avhenger av værforholdene. Under gunstige forhold forlater ungene reiret etter ca. fem uker, under ugunstige forhold forlenges tiden med opptil tre uker.

Ved dårlige værforhold vil ungene innta en slags dvaletilstand, der

Tårnsvale i flukt.

Tegning: Steinar Berg.

energiforbruket er satt ned til et minimum. Ungene kan da overleve i opptil 10 dager uten å bli matet. Under slike perioder vil de voksne fuglene foreta flyvninger på opptil 1000 km for å finne mat i gunstigere luftrom!

Oppover Helgådalen forekommer tårnseileren som en vanlig hekkfugl. I vår del av landet er den vanlig, men opptrer mer sporadisk og sjelden lengre nord. Legg merke til denne fuglen til sommeren - en ukronet konge blant luftens akrobater.

Historisk vandring i Vera

av Johannes Overmo

I forbindelse med årets Veresfestival tok jeg etter Reidar Prestmos anmodning kontakt med arkeolog Lars F. Stenvik med sikte på å få til en ekskursjon med fokus på steinalderbosetting og jarnframstillingsanlegg i Vera. Etter som Stenvik likevel skulle hit til Verdal for å forestå utgravinger i Tromsdalen, ble ekskursjonen berammet til onsdag kveld 29. juni.

Som ventet ble det regn også denne kvelden, men det ble likevel en minnerik og interessant tur for de 16 som møtte opp.

Vi startet med å se på en steinalderboplass ved Bomlunet. Stenvik kunne fortelle at det fra faglig hold er en viss skepsis til å gjøre slike plasser kjent for allmennheten, da det eneste som forteller at det her har vært en steinalderboplass, er noen steiner som i form og farge avviker fra den andre sanden i strandkanten. I ubetenksomhet tar folk med seg disse steinene som souvenir, og dermed varer det ikke lenge før alle spor etter den gamle bosettingen er borte.

Dette er spor etter veidefolk, og kan være mellom 5 og 7 tusen år gammelt. Dengang hadde de ikke husdyr og ingen hus, de streifet i små familiegrupper omkring etter føde. Trolig vandret de ut mot havet til vinteren og innover i landet sommers tid. Kvartsbitene vi kunne se er avkapp etter en person som har laga seg en pilspiss eller ei øks for å bruke til å skaffe mat til seg og sine. Til husvære brukte de det som natu-

Lars F. Stenvik

ren hadde å by på, som huler, bar og kvist og kanskje never og huder. Maten ble mest stekt på bålet, kokingen foregikk på den måten at steiner av passe størrelse ble oppvarmet på bålet og så lirket ned i et kar med vann. Slik ble vannet opp-

varmet til koking av kjøtt og fisk.

Hvor mange mennesker som har vært med i følget som engang holdt til ved Bomlunet er umulig å si med sikkerhet, men trolig var det en familie.

I forbindelse med oljeletingen utenfor kysten av Norge, er det gjort funn som tyder på at det har vært bosetting på steder som i dag er banker i Norskehavet. En del av menneskene som kom og bosatte seg i Norge etter siste istid for ca. 10000 år siden har trolig kommet herfra.

Slaggåsen

Deretter bar det til Slaggåsen vest for Ørvilbekken. På spørsmål om Stenvik ville vi skulle ta med en spade, var svaret nei. Og han holdt da heller ikke på lang stunda med å finne spor i terrenget som fortalte

Her betraktes restene etter steinalderboplassen ved Bomlunet.

hvor de fire ovnene hadde ligget.

På veg til Slaggåsen kunne Reidar Prestmo påvise stedet der den første rydningsmann hadde slått seg ned på 1700-tallet, Surrusvollen like vest for Ørvilbekkens utløp i Veresjøen. Han var trolig kommet fra Trysil og endte sine dager ved drukning i Veresjøen. Dette var starten på dagens bosetting i Vera.

Jarnvinneanlegget i Vera er typisk for anlegg fra begynnelsen av vår tidsregning. Det finnes utrolig mange slike anlegg, langt flere enn man visste om inntil for 20 år siden. Det dukker stadig opp flere etter hvert som folk lærer seg å se sporene i terrenget. Stenvik nevnte at når det er lokalisert såvidt mange anlegg i Budal i Sør-Trøndelag som det er gjort, skyldes det at de der har hatt en del personer som har hatt evnen og interessen for å se og finne dem. Det finnes ingen logisk grunn til at det der har eksistert flere anlegg enn andre steder i Trøndelag.

Slaggåsen i Vera er en typisk lokalitet for et jarnvinneanlegg. Det ligger på en tørr rabb ved siden av ei hellende myr. Der myra smalner av var det best å få tak i myrmalmen som ble brukt som råstoff. På den

tørre rabben var de fire ovnene plassert side om side, det er ei grop i hver himmelretning fra ovnene og en ganske stor slagghaug ved siden av ovnen. Disse slagghaugene er det som har påkalt folks oppmerksomhet.

Stenvik nevnte at det kunne være anslagsvis 10 tonn slagghaug ved hver ovn, dvs. 40 tonn alt i alt. Etter vanlige beregninger er det da utvunnet omkring 20 tonn jarn herfra. Til smeltingen ble det benyttet furuved. Dengang utvinningen foregikk her, fra ca. år 100 - 500 e. Kr., var grana bare såvidt på innmarsj her i Vera. Den kom østfra og kom noen hundre år senere ned til fjorden. Kanskje har den harde beskatningen av furu til jarnvinnebruk åpnet veg for grana her.

Hvem sto bak?

Stenvik mener at det trolig var storbønder som bodde lenger nede i Verdal som sto bak jarnutvinninga i Vera. De store gravhaugene ved Hegstad og Hallem forteller om stor rikdom, og årsaken til denne er etter all sannsynlighet jarnet. En teori er at en regner med at folk herfra dro helt ned til Middelhavet og handlet. De hadde med seg jarn og kanskje fisk og skinn nedover

som de byttet i smykker, krukker og andre verdigjenstander. Jarnutvinninga i Vera foregikk trolig i sommerhalvåret av tjenere under de store gårdene ved Stiklestad, så ble jarnet fraktet nedover til fjorden med hest og slede vinters tid.

Stenvik nevnte flere interessante teorier. På grunn av utstrekningen av jarnvinneanlegg her i Trøndelag fram mot ca. år 500, heller man nå til at folketallet må ha vært atskillig høyere enn før antatt. Før har historikerne regnet med at det var en jevn stigning i folketallet fra begynnelsen av vår tidsregning til Svartedauden i 1349. Nyere teorier går ut på at Romerriket opplevde en pest å la Svartedauden rundt år 560 e. Kr. Med den forbindelse også trøndere hadde med Romerriket, er det trolig at pesten også fant veien hit. Det forklarer muligens både at jarnutvinningskunsten plutselig tok slutt da og at folketallet den gang gikk drastisk ned.

Sammendrag

Det var tre forskjellige bosettingsperioder i Vera som deltakerne på denne ekskursjonen fikk innblikk i:

- steinalderbosettinga fra 5 - 7 tusen år siden. Ikke fast bosetting, ingen hus og heimer eller husdyr.

- jarnvinnetida ca. år 0 - 500. Heller ikke da fast bosetting nødvendigvis. Da hadde de husdyr, bl. a. hester og redskap, og enkle hus (årestuer).

- den nåværende bosettinga i Vera som startet omkring år 1750 og tok seg kraftig opp fra 1790 - 1800.

Alt vi har av muntlig tradisjon skriver seg fra tiden etter 1750 her i Vera. En feil mange gjør er å tro at vi har muntlig tradisjon fra jarnvinnetida. Den finnes ikke. Navnet Slaggåsen f. eks. skriver seg fra nyere tid.

Dersom trykken er snill, kan vi se slagghaugene som Stenvik og noen andre deltakere på turen står midt oppi.

Gammelt nytt fra Julnesset

av Grethe Forbregd

Julnesset ca. 1920.

I 1665 var Hans Hansen der (40 år). Han var antakelig gårdens rydningsmann. Året etter var han husmann under Bjartan. I 1669 nevnes Ole Nilsen, men i 1683 igjen Hans.

Det var ingen folk på gården i 1711 eller i 1718 (øde). Men Svend Olsen har brukt gården fra ca. 1714, han kan ha vært sønn av Ole Nilsen. Under krigen ser det ut til at Svend og familien har oppholdt seg på Skjækermoen, jeg tror han kan ha vært gift med en datter av Faste Skjækermo. Barna Faste Svendsen og Sunni Svendsdatter har bodd på Skjækermoen og Julnesset rundt 1718-1720-åra.

Svend Olsen Julnesset 1666-1742
g1. 16?? Marit Fastesdr. ? 16??-1719
g2. 1720 Marit Jonsdr. Julnesset 16??-1745

Barn:
A1 Faste Svendsen Røesvald 1694-1759
A2 Sunni Svendsdr. Stor-Langdal 1696-1763
Begge er omtalt i tidligere H-Nytt.

A3 Anders Svendsen Julnesset 16??-1719

Svends andre kone hadde vært gift to ganger tidligere, og hun hadde disse barna:

1. Jon Larsen Julnesset 1702-1774
2. Svend Larsen Julnesset 1705-1722
3. Ole Jacobsen Julnesset 1716-1783

Jon Larsen ble i 1736 gift med Anne Olsdr. (1702-1778) fra Mikkelsgård, og de bodde på Julnesset til de døde. Ingen barn.

Ole Jacobsen var født på Tømmeråsvald i 1716. Far: Soldat Jacob Olsen d. 1719. Han giftet seg i 1745 med Marit Olsdr. f. 1716 i Ulvild (datter av Magnild Pedersdr. fra Jøssås og Ole Larsen

Slapgard.) Ole og Marit har delvis bodd på Julnesvald -begge døde i Ulvild.

Ole Jacobsen Julnesset 1716-1783
g.m. Marit Olsdr. Julnesset 1716-1779

Barn:
A1 Marit Olsdr. Brattås 1746-18??
g. 1782 Iver Larsen Julnesset 1757-1815
(Sønn av Marit Torkildsdr. og Lars Ottesen Otmoen.)
De hadde ingen barn sammen, men Marit hadde fra før datteren Anne Bårdsdr. Brattås f. 1777, som ble gift med Ole Olsen Brattås.

A2 Ole Olsen Halsetvald 1753-1801
g. 1778 Marit Andersdr. Nesset 1737-1814
(Enke etter Ole Mosesen Brattås.)
De fikk tvillingene Berit og Marit i 1781.

A3 Magnhild Olsdr. Fåravald 1756-18??
g. 1797 Rasmus Larsen Fåravald 1774-18??
(Uekte sønn av Elen Rasmusdr. Stuskin og Lars Zakariassen Skavhaug.)

B1 Berit Olsdr. 1794-18??
Far: Ole Rasmussen Jøssås.

B2 Ole Rasmusen 1801-1834

I 1776 bygslet Jens Bertelsen gården - en utenbygds mann. Han var født ca. 1717, og døde på nedre Stiklestadvald i 1785. G.m. Kirsten Kristoffersdr. ca. 1720-1806. (Hun bodde på Otmoen i 1801.)

Barn:

A1 Kirsten Jensdr. Julnesset 1753-18??
g 1777 Jens Andersen Julnesset 1740-1804
(Fra Langdal.)
B1 Ingeborg Jensdr. 1777-1777
B2 Ingeborg Jensdr. 1779-18??
g. 1802 Elian Tomassen fra Snekkermoen.
B3 Anders Jensen 1784-18??
B4 Kirsti Jensdr. 1788-18??
B5 Anne Jensdr. Julnesset 1794-1794

A2 Kristoffer Jensen ca. 1755-18??
g. 1775 Berit Maria Johannesdr. 1748-18??
(sannsynligvis datter av Johannes Fæby.)

B1 Berit Kristoffersdr. 1775-1794

B2 Anne Kristoffersdr. 1778-18??

B3 Elen Kristoffersdr. 1780-18??

B4 Kirsten Kristoffersdr. 1787-18??
De bodde på Sendevald i 1801.

A3 Maria Jensdr. Otmoen ca. 1761-18??
g. 1786 Jacob Pedersen Otmoen 1763-1816

B1 Peder Jacobsen Lyngås 1786-1786

B2 Brynhild Jacobsen 1788-18??
g. 1818

A4 Anne Jensdr. Otmoen 1765-18??
g. 1789 Lars Ottesen Otmo, enkemann. 1724-1803

B1 Marit Larsdr. Dillan 1792-18??
g. 1821

B2 Kirsti Larsdr. Garnesvald 1794-1873
g. 1816

B3 Maria Larsdr. 1799-18??
g. 1827

Anne Jensdr. var kårkone på Otmoen i 1815.

Somrens travle Tider svinder,
høstens Dage kommer fort.
Lyse Minder nu bortrinder,
Natten blir saa mørk og sort.
Nordlysvind vel farver Himmel
under Nordpols kolde kyst.
Lyst det er i Stjernevrimmel,
lyst det er i Nordmanns Bryst.

Glade Takketoner stiger
lengselsfuldt til Himlens Gud.
Han som bor i Lysets Riger,
deler alt paa Jorden ud.
Modtag vor Tak som vi dig sender
store Gud og Frelsesmand,
som hersker indtil Jorden Ender.
Og raader over Land og Strand.

Høstsang

av Peder O. Mæhlen

Høstens Tider Landmand lønner,
for hans Flid og sure Sved.
O hvorofte tungt han stønner
under Byrden træt og hed.
Stundom Haabet dog kan glippe.
Frosten kommer alt for fort.
Naar kan man da modet slippe.
Næret ønske vinder bort.

Stundom det og kan sig hende.
Regn og Uveir stanser alt.
Dette maa enhver bekjende
som ei tenker alt for galt.
Dog skjønn høstens tider,
da alt er bragt i Hus.
Nu vintrens tid henglider
med storme, vind og sus.

Linbanan från Kall till Verasjön

av John Tyve

I dag rullar lastbilar med massaved, sågtimmer och flis över kölen i strid ström till Tröndelagen. Kring 1960 började träråvaran att fraktas i större omfattning. Normalår så rör det sig om 300 000 kubikmeter och 1993 blir rekord med 450 000 kubikmeter beroende på stormfällningar i Norge som rubbade cirkelarna. De nämnda siffrorna är sammanräknat både stockar och flismassa.

Virkesråvara till Norge redan i början på 1900-talet.

Den 20. juli 1914 skrevs ett kontrakt där Verdals Bruk i Tröndelag köpte 100 000 kubikmeter grantimmer i Kall. Leverantören skulle leverera timret buntat vid Kallsjöns norra ända vid byn Sundet. Vid samma tid skaffade sig Verdals Bruk rätten att anlägga en linbana från Kallsjön till sjön Anjan och vidare från Anjan till Verasjön i Norge. Byggandet av linbanorna och virkestransporterna överläts till Anjans Transportbolag, med både norska och svenska aktieägare.

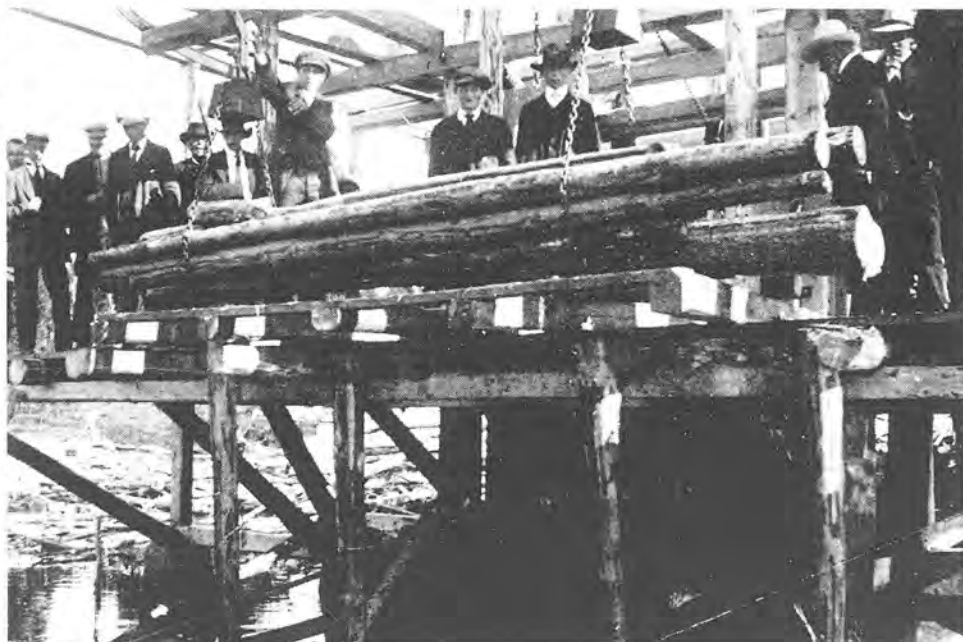
1915 startade virkestransporterna.

Efter drygt ett år kunde linbanorna invigas den 21. september 1915. Det var en revolutionerande händelse i en bygd där man ditintills haft att livnära sig på små jordbruk och skogs- samt flottningsarbeten. Nu kunde man se båtar i

Den första leverantören av virke var hemmansägare Olof Alexandersson, Västgård, Kall.

Han satt även med i ledningen för Anjans Transportbolag.

Bilden är från upptagningsstationen i Kallsjön.

sjöerna, som drog virket mellan linbanorna, uppfordringarna och avlastningsstationerna fanns på plats och genom skogen var breda gator upp-huggna och linbanor med höga torn avtecknade sig mot himlen. De högsta linbant-örnen var över 20 meter höga.

Stock efter stock.

Det var endast själva linbanan som gick maskinellt, allt övrigt arbete var manuellt. Gubbarna stod i vattnet och drog upp stock efter stock vid uppfordringen. Efter libane-färden tippades lasten i sjön för vidare bogsering. Det lastades i genomsnitt 10 stockar på varje linbanevagn.

Linbanan mellan Kallsjön och Anjan var knappt to kilo-

Verdalsbrukets sjef, Johan Getz, som i 1914 skrev kontrakt på köp av 100000 m³ tømmer.

meter och mellan Anjan och Verasjön var det 3,7 kilometer, sammanlagt blev det över en halv mil som stockarna fraktades luftledes.

Transporten från Kallsjön till Verasjön tog något över 2 dygn. Jobbarna hade 10 timmars skift och arbetet pågick dygnet rundt för att man skulle hinna med allt virke innan sjöarna frös till is. Ur sysselsättningssynpunkt var linbaneepoken enastående för bygden. Det var sammanlagt 50 personer som jobbade under flottningssäsongerna.

Linbanorna var enda alternativet.

Under den här tiden då linbane-transporterna pågick fanns inga al-

ternativa transportsätt för att få virkesråvaran från Jämtland till Tröndelag. Att tänka sig hästranporter, liksom förbönderna, var otänkbart, och naturliga flottleder fanns inte i den riktningen.

Sedan lastbilarna kom i bruk skedde enstaka virkestransporter, men det blev inte av någon omfattning förrän bilarna blev större och vägarna bättre.

I dag är de norska sågarna och fabrikerna de naturliga målen för det västjämteska virket och flisen. Samma borde också vara naturligt för mera av vår export och import. Vi får hoppas att planerna med Atlanterhavsbanan från Stockholm över Östersund till Trondheim kommer att öppna både möjligheterna och ögonen.

Sju damer fra Helgådalen.

Fra venstre: Hanna Sagvold, Solveig Evjen, Ingeborg Kluken, Aslaug Skoknes, Anne Leirset, Ane Lillegård, Gudrun Skoknes.

Dette stykket er sakset fra Länstidningen i Östersund og trykkes her etter avtale med forfatteren. Vi vil vise til Reidar Prestmos artikkel i Helgådals Nytt i 1990 om samme tema og artikkel av John Tyve senere i dette nummer av Helgådals Nytt.

Linbanepoken i Västra Kall

av Wille Segevall

I år är linbanetiden en modern epok i historien som upplevt sin blomstring först de senaste årtiondena.

På andra sidan Åreskutan talar man däremot om libanetiden som en svunnen epok i Kallbygdens historia. Där gick linbanorna för fullt redan 1915! Men då var det inte turister utan timmer som transporterades.

För att tecka sitt virkesbehov lät nämligen ett norsk bolag bygga flera linbanor för att timmer skulle kunna fraktas från Kallsjön över gränsen in i Norge.

I dag håller linbanetiden på att totalt försvinna in i historiens glömska. Epoken har aldrig dokumenterats och idag finns ingen av den som arbetade med den märkliga timmertransporten kvar i livet.

Bakgrunnen

Liksom i dag gick mycket av den svenska skogen på export till Norge redan i början av seklet. Den 20. juli 1914 skrevs t.ex. ett kontrakt som innebar att Verdalsbruket köpte 100000 kubikmeter grantimmer av Olof Alexandersson i Kall. Alexandersson skulle leverera timret buntat vid Kallsjöns norra ände, vid Sundet.

Detta är i och för sig inte särskilt konstigt. Vad som framstår som desto mer märkligt är att Verdalsbruket samma dag 1914 också skaffade sig rätten att

Taubanestasjonen ved Esingen

anlägga en linbana från Kallsjön till sjön Anjan och från Anjan till Verasjön i Norge!

Rätten att frakta timmer i luften överlät bruket till ett nystartat bolag, Anjan Transportaktiebolag, där bl.a. Olof Alexandersson satt i ledningen.

Ett märkligt bygge

Drygt ett år efter det att kontraktet skrivits var det märkliga bygget klart. Genom de upphuggna gatorna i skogen reste sig höga torn, träbockar, likt dagens högspänningsstolpar. En del av dem var närmare 20 meter höga. Ett imponerande byggnadsföretag mitt ute i ödemarken, där man knappt hade farbar landsväg.

Korsnäs-företaget Linbaneaffären stod för själva bygget, som gick på omkring 10000 kronor.

Den 21. september 1915 invigdes linbanan. För många innebar linbanan att det plötslig fanns arbete.

Stock efter stock

Vid uppfordringen drogs det avverkade timret upp ur Kallsjön för att lastas på linbanan. En mann stod i vattnet och drog upp stock efter stock, som placerades på ett transportband med järnkättingar, (keratten) som förde stockarna in i en stationsbyggnad där de tippades av på bryggan. Där inne stod två man beredda att lasta timret på linbanevagnarna.

Ett tiotal grova stockar fick plats på varje vagn som man sedan spände en kätting om. Det här var det tyngsta arbetet utmed hela linbanetransporten. Tio timmars arbete gav 12.50.

Arbete dygnet rundt

Eftersom linbanan bara kunde användas under de månadene som vattnet var öppet, utnyttjades den desto mera under den tiden. Man jobbade därför i skift, i stort sett dygnet rundt.

Det lastade timret fick först vara med om en 1400 meter hisnande luftfärd västerut till Anjehem vid Anjesjöns östra strand. Där stäpptes stockarna ner i en bassäng (soppen) där de buntades inför nästa sjötur. Det var den stolta bogserbåten Eol som bogserade timret över Anjesjön, genom Torvsundet och in i sjön Åsingen, där den flera mil långa sjöturen tog slut vid Sandnäset.

Därifrån drogs timret upp på nästa transportband för lastning på nästa

det fanns knappast några alternativ för att öka virkesförsörjningen till Norge.

Från Kallsjön till Verasjön tog resan mer än två dygn, den mesta tiden

talt ett 50-tals persoer mellan Kallsjön och Verasjön. Många av dem kom från Medelpad och fick jobb varje år när isen gått upp. De fick bo i mycket enkla baracker.

Sundets Fjällgård

Bogserbåten blev kryssare

Under de hektiska sommarmånadene då timret skulle transporteras till Norge blev det inte särskild mycket fritid. Några gånger hände det dock t.ex. att Eol förvandlades från bogserbåt till kryssare då vänner och arbetskamrater tog båten i besittning för en lusttur.

Men oftast var det samling vid Hotellet i Sundet, som finns kvar än idag under namnet Sundet Fjällgård.

Många turister kom till Sundet med ångbåten Kallströmmen, så där visste man att det alltid hände någonting. På somrarna var det logdans nästan varenda kväll. Dit gick man om man var ledig, kanske stärkt av öl på tråkaggar från Hjerpens Bryggeri.

Förbudet men lockande

Till dåtidens hjälpebragder hörde definitivt att man en gång åkt med på en av timmervagnarna. Detta var strängeligen förbudet och kanskje just därför så lockande. Bror

Bogserbåten Eol.

linbana, inte mindre än 3.7 kilometer lång, som förde timret till Verasjön i Norge. Därifrån flöt timret medströms för att tas hand av Verdalsbrukets sågverk.

Enda alternativet...?

Ett mycket krångligt och omständligt sätt att transportera timmer kan man tycka idag. Förmodligen tyckte man det redan på den tiden, men

gick åt till bogseringen på Anjesjön. Bogserbåten Eol hade en besättning på fyra man. En av dem var Bror Widegren, Kall, som fick anställning som styrman 1915. Någon särskild utbildning behövdes inte - det viktigsta var att känna till alla grund och skär i Anjesjön. När det stormade som värst fick man ligga still och vänta flera dagar.

Timmerhanteringen sysselsatte to-

Widegren var en av hjältarna som en gång vågade utmana ödet. Ofarligt var det inte, det hände ibland att draglinan släppte så att vagnen skånade iväg och körde rakt in i stationsbyggnaden så att brädorna krossades.

Lades ner efter fyra år

Men efter bara fyra års drift lades linbanan ner 1920. Timmertransporten kostade allt för mycket,

Endestasjonen i Vera.

projektet var aldrig lönsamt. Det var mycket tragiskt. Det innebar dels att en mängd värdefulla arbetstillfällen försvann. Dels blev det öde och tyst i trakten. Först i samband med kraftverksbyggena skulle Kallbygden åter vakna till liv.

För Verdalsbruket var engagemanget på den svenska sidan ett ekonomiskt fiasko. Inte bara själva linbanan.

Under åren 1914-17 köpte man in skogsegendomar på 30000 hektar runt Kallsjön. Detta för att skaffa mer virke och bättre utnyttja libanans kapacitet. (Eftersom normmännen inte fick köpa svenska egendomar använde man sig av en fröken Flood

som stod som officiell ägare till skogen.) Men när man 13 år senare sålde dessa samlade skogsegendomar till Bernhard Mona, brukets förvaltare vid Kallsjön, och sågverksdisponent Ocklind i Ocke, fick man bara 340000 kronor för det man tidigare betalt 1.2 miljoner för.

Verdalsbruket satsade dessutom 1917 en miljon kronor på en anläggning mellan Fävikens och Bonåshamn där man först i Skandinavien skulle försöka framställa träkol, ättiksyra, träsprit och tjära av björk, som det fanns gott om. Men experimentet misslyckades, prodriften lades ner.

Linbanan gick till botten

Idag finns det inget kvar som minner om linbaneepoken. Själva linbanan ligger på Anjesjöns botten, isen brast när den skulle transporteras bort. Lokomotivet som drev linbanan drogs

av hästar över Kallsjöns is till Fävikens, där den användes för tröskning. Bogserbåten Eol stod länge uppdragen på land vid Anjehem och blev en mycket populär lekplats för barnen.

Er det musikk i Verdalsdialekten?

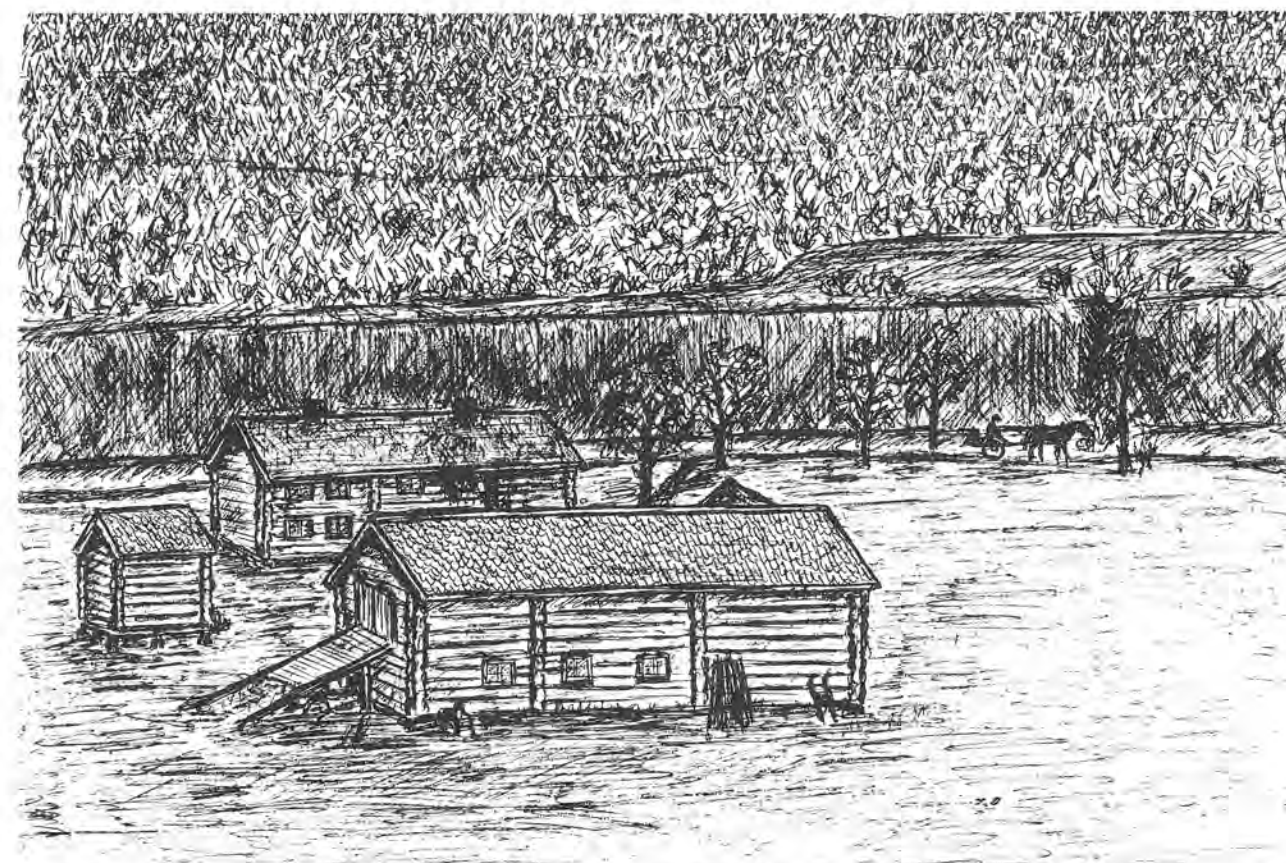
av Reidar Prestmo

Ei lita hending fra de svenske skoger under siste krig. Høsten og vinteren 1946/47 låg 3. bataljon, Brigade 471 på Steinkjersannan og budde seg på Tysklands-tur. Feltprest var Eirik Guldvåg, kjent av mange både som idrettsmann og prest.

En kveld i Egge kirke, der undertegnede var til stede, fortalte Guldvåg fra livet som prest mellom nordmenn i Sverige under krigen. Mange verdalinger var og der borte. Han fortalte om en lang skitur inn gjennom de svenske skoger til ei koie der endel nordmenn låg på tømmerhogst. Klokka gikk mot to på natta da jeg kom fram. Jeg banket snøen av skia og reiste de mot koieveggen, da gikk døra opp og en kar hilste meg med disse orda: Ker kjæm den karen ifrå som kjæm son seint? Verdalsdialekten lød som musikk i mine ører, sa Guldvåg. Foran meg i kirken satt en kaptein fra Trondheim, som da bøyde seg bort til sin sidemann og sa: Han kan ikke være mye musikalsk denne feltpresten vår. Dialekten vår er en arv fra våre forfedre, men er det musikk i den?

Torsten Andreassen Telsneset (1782 - 1815)

av Joar Olav Nesseemo

Telsneset tegnet av Ingolf Dillan.

Torsten ble født på Gaulstad i Ogndal i 1782. Han var sønn av Andreas Monsen f. 1739 (Kvikne) d. 1813 (Gaulstad) og Marit Torstensdatter f. 1751 (Folldal) d. 1832 (Gaulstad). De kom flyttende til Gaulstad, bosatte seg der og giftet seg i 1779. Han fikk seg muligens arbeid i gruvene ved Mokka. Marit Torstensdatter er søster til Johannes Torstensen som er stamfar til Haugenætta. Den ætta er omtalt i Helgådalsnytt årgang 1986 og 1987. Ifølge opplysninger fra Tormod Aarholt fikk Andreas og Marit fem barn.

* Catrine Andreasdatter f. 1780,

hun ble i 1802 gift med Gunder Tomassen Hegstad fra Sparbu. De bosatte seg på Båbufjellet, og boplassen deres kalles den dag i dag "Katrinevollen". En datter Malena, ble født i 1810 og hun har mange etterkommere i Ogndal og ellers i distriktet.

* Torsten Andreassen f. 1782. Han kom til Helgådalen og ble i 1810 gift med Randi Olsdatter Telsneset f. 1770 på Åkran. Dette var hennes tredje ekteskap. De fikk to barn, Maren f. 1811 og død samme år og Ole Torstensen Helgås f. 1812 d. 1891. Se Verdalsboka bind V side 224.

* Mons Andreassen f. 1784. Mons døde som spedbarn.

* Ole Andreassen f. 1786, videre opplysninger mangler.

* Anne Andreasdatter f. 1788. Hun ble i 1831 gift med Nils Olsen Skei fra Ogndal. De døde som husmannsfolk under Bjerkem i Henning.

I Verdalsboka blir Torsten omtalt på en lite hederlig måte: Torsten brakte det snart til den ytterste fattigdom på gården. Han kom selv i straff og døde på tukthuset. Da det

i 1828, 12 år etter hans død, skulle avholdes skifte etter ham, skriver lensmann Støp: "Den siste tiden Torsten var i bygden ernærte han seg med tyveprofessjonen og søgte saavidt mulig at ødelegge det lidet indbo, han engang eiede, hvorfor og hustruen maatte forlade hjemmet og ty hen til andre baade for husly og fødes skyld". En uttalelse fra Kristen Volden og Ole Kulslien er ikke stort bedre: "Torsten efterlot seg ikke nogetsomhelst slags løsoreiendele, da hans ødelæggende bestræbelser og smudsige tankemaade bevægede ham til at sælge alt, ja lige indtil vinduerne fra stuen".

Det var denne negative omtalen som var årsaken til at undertegnede fattet mere interesse for denne saken og satte i gang med undersøkelser. Hva var årsaken til at Torsten fikk denne omtalen - kunne det ligge en tragisk menneskeskjebne bak?

Ifølge saksdokumentene fra 1814 begynte forhørene mot arrestanten Torsten 31. mai og ble avsluttet 27. juni samme år. Tiltalen mot ham omfattet innbrudd og tyverier, ulovlig skogshogst og påsatt skogsild.

Torsten tilstår at han før siste Levanger-martna hogg omtrent 20 stykker sagtømmer som han fraktet til Telsneset, men tilføyer at han hadde tillatelse fra gårdmannen Jacob Overholmen til å gjøre dette. Videre tilstår Torsten at han ved påsketider, mens han arbeidet i Skjærkemo- og Helgås-skogene med å løpe bark, gjorde opp ild for å varme seg ved. Før han forlot stedet om kvelden slukket han ilden, men i lø-

pet av natten blusset den opp. Den ble igjen slukket av Torsten om morgenen. Arrestanten gjorde opp ild på tre steder i skogen, men ikke til samme tid. Tilsammen har han løpt i alt 12 woger bark. Noe av dette er brukt til føde og en del er solgt - det også for å skaffe mat til familien.

Torsten innrømmer også at han en kveld siste vår gikk til gården Overholmen. Klokka var omtrent ti da han kom dit. Han tok ut vinduet til et kammers, gikk inn og tok noe fra en mann som het Ole Skredder. Han bodde der da. Torsten tok en blå vadmelskjole, et par bukser, en brystduk og noe mere som han ikke kan erindre; men de stjalne ting skal være levert tilbake.

Det hersker ingen tvil om at Torsten har begått denne forbrytelse, det bekreftes av hans egen tilståelse underforhøret. Når det gjelder tømmerhogsten påstår arrestanten at han har hatt tillatelse fra Jacob Overholmen til å hogge dette tømmeret. Jacob nekter imidlertid for å

ha gitt denne tillatelsen. Derfor må Torstens ord i dette tilfelle antas å være uriktige, da han ikke kan føre bevis for det motsatte. Skogen hvor hogsten ble utført tilhørte fremmede, nemlig proprietær Muller og Jacob Overholmen. Arrestanten har vært klar over dette eierforhold, og dermed har man bevis for at han ikke har berettigelse til skogen.

Det er hogd en og en halv tylltømmer. Torsten har ingen innvendinger mot dette, ei heller mot den verdien det hogne tømmeret ble taksert til. Torstens egen tilståelse bekrefter også at han har løpt en del syrebark i proprietær Mullers skogeiendommer ved Skjærkemoen og Helgåsen. Torsten sier at han har brukt denne barken delvis som føde til seg og familien, resten er solgt for å få tak i mat. Retten er av den oppfatning at Torsten kunne ha søkt tillatelse fra gårdens eier til å løpe denne barken før han begynte med det. Man vet at det i forrige år var stor mangel på føde til livets opphold i disse områdene. Dette førte til at nesten

enhver familie måtte søke dette næringsmiddel (barkebrød). Vitnene bekrefter også at det er nøden som har tvunget arrestanten til å søke føden på denne måten. Torsten har kanskje ikke tenkt på å handle i overensstemmelse med de borgerlige lover da hans familie manglet livets første nødvendighet - nemlig mat.

I rettsdokumentene står det. "Torsten bør ikke straffes fordi han paa ommeldte maade søgte at befordre den største fuld-kommenhed, nemlig sit livs conservation, hans andre bevislige forseelser eller forbrydelser vedkommer ikke denne del av saken". Det går her klart fram at Torsten ikke ble straffet for å ha skaffet bestanddeler til barkebrødet som skulle holde liv i han og hans familie. Retten har vist forståelse for matmangelen som var meget stor i Helgådalen dette året. Grunnen til mangelen var at kornavlingene frøs bort i flere år, og dette førte til uår i distriktet.

Når det gjelder den påtente ilden så

innrømmer Torsten å ha tent på flere steder. Det er rimelig å anta at han ikke har tent på av annen årsak enn sin egen bekvemmelighet mens han holdt på med barkløpingen. Dette må det være tilgivelse for, men han skulle ha sørget for at ilden var forsvarlig slukket før han forlot stedet. Det er egentlig ikke skjedd noen skade med ilden. Retten har sett de antente steder og brente strekninger, og konklusjonen er at ingen har lidd noe ved dette. Straffen for mordbrann kan derfor ikke anvendes, da Torsten bevislig ikke har antent ilden med den hensikt at han ville skade noen. Dette må derfor kalles vådeild, men det er klart at Torsten har handlet høyst uforsiktig fordi han straks ikke forsvarlig slukket ilden. Torsten og hans forsvarer har ingen innvending mot dette.

Angående tyveriet hos Ole Skredder - som Torsten har tilstått - må han straffes. Her skal intet erstattes da det som er stjålet, er levert tilbake. Torsten er stevnet for innbrudd, men man har ikke noe bevis

for at han har hatt morderiske våpen med seg da tyveriet ble begått. Han kan derfor ikke dømmes for dette. Dommen mot ham ble derfor: Tiltalte arrestant, Torsten Andreassen Telsneset, dømmes til arbeid i Trondhjem tukthus i to måneder. Han dømmes også til å betale klagerne, proprietær Muller og Jacob Eriksen Overholmen, for det tømmeret som er hogd, og det er antatt å være en og en halv tylltømmeret overdras så til ham som hans eiendom. Endelig må Torsten betale saksomkostningene.

Fra tukthusjournalene i Trondheim finner man at Torsten kom på tukthuset den 6. desember 1814 etter hjemtingsdom i Stjør- og Verdal av 2. november samme år for begått tyveri. Han er 32 år gammel, gift og har ett barn og er arbeidsfør. Torsten døde på tukthuset den 30. januar 1815, så han kom ikke tilbake til familien på Telsneset i Helgådalen.

På Brattåsen 1928.

Foran f.v.: Magne Ottermo, Sigbjørn Ottermo.

Bak f.v.: Olaus Brattås, Laurits Ottermo, Ragna Ottermo, Signe Varshot, Ole Brattås, Karoline Haldorsen, Hanna Bakken Skoknes, Tormod Skoknes.

Et skogens eventyr.

Iskogen gikk en liten kalv og lette etter mor,
og det vare lgen Adrian, og han var ikke stor.
Han var så sulten og så tørst, og dagen var så varm.
Han lengtet etter mat og kos ved mammas myke barm.

Han kunne ikke skjønne eller fatte hvor hun var,
han ropte litt i skogen, men fikk ikke noe svar.
Han hørte bare løvets sus og fuglene som sang,
men plutselig så skvatt han til, for bak der sa det PANG!

Han visste slettes ingen ting om jegere og jakt,
men skjønte noen ting var galt og sto der spent på vakt.
Og dagen gikk og det ble natt, han var så veldig trett.
Så sovnet han og drømte om at han var varm og mett.

Og morgensolen vekketham, og dagen var så fin.
Han kjente noen puste mykt og varmt mot nakken sin.
Og det var mor til Adrian, hun var slett ikke skutt.
Et lite skogens eventyr som fikk en heldig slutt.

Tonje og Farmor-88.

Om å krossa seg

nedskrevi av Peder Brønstad i 1933.

Kross over småbarn

1. Johanna Leirhaug segjer at dei slo kross over det vesle barnet når det var linna og stelt. Dei slo kross over bringa og lenger nede ogso.

2. Marta Bjørnmælen segjer at ho kjenner til at dei slo kross over vogger når barnet var lagt ned.

3. Marta Jostu brukte å slå kross over bringa på barnet når det hadde somna og ho la det ned i vogga. I det ho slo krossen, sa ho: "I Jesu namn."

4. Bergitte Vangstad segjer ho har sett fleire har slege kross over borna når dei var stelt. Ho segjer at ho også har gjort det. Ho segjer at det skulde vera stål i vogga og ei bok (salmebok).

Nr. 3 og 4 fortalt av Bergitte og Ole Vangstad den 21.8. 1933.

5. Mette Fosneset segjer at mor hennar ogso brukt å slå kross over

Martha Bjørnmælen

Peder Brønstad

barnte når ho hadde stelt det. "Kors i Jesu namn", sa ho, og slo kross over bringa på barnet, medan ho hadde det på fanget.

Ei vond bøn

Den fyrr umskrevne "Gålåt-Marta", var trulova med Elev Holmen, so-

Grethe Skavhaug

nen til dyrlækjar og löitnant Anders Holm, på Midt-Holmen i Vuku. Men Elev sveik Marta og gifta seg med syster Marit og Marta vart "Gålåt-Marta" all sin dag. Når ho gjekk etter vegen kunde ho gå og mulla på eit rim:

"Tenker du jeg går og sørger fast om tiden gjøres mig så lang, og hvad jeg under mitt hjerte dølger, alt om vår venskap som var så lang."

Når ho var ferdig med dette verset sputta ho framfor seg og sa: "Tvi, fan tå deg !" Ho tenkte sikkert på han som sveik henne. (Fortalt av Grethe Skavhaug.)

Ei gamal skikk på "Kjørheimdagen."

Karen Gunnbjörnsdatter Røe, dotter til Gunnbjörn Mikkelsen Holmli öystre, g.m. Ole Eriksen Røe, brukte alltid på "Kjørheimdagen" å taka tvo kjørheimblomar, Soleihov, (Caltha palustris) og leggja dei i kross på botnen av mjölkebunka (alltid ei lagga trebunke) og sila mjölka på blomane; men ho tok dei straks upp.

(Dette fortalde O. Flyum, Prestenget, f. 1846, men han visste ikkje kvifor ho gjorde det.)

Kveldsböner med kross på panna og bryst.

Gamle folk i Vuku brukte å krossa seg når dei hadde lagt seg og bedt

dei gamle bönene. Ei av dei som gjorde dette var Beret Bårdsdr. f. 1797, d. på Holmli 1879. Gift 1 1821 med Ole Olsen Kalgård, Suul. Gift 2 med skolelærer Ole Efastsen (Årstadvald) Holmli millom, hadde i første ekteskap ei dotter Oline, g.

Bergitte Vangstad

med Peter Gunnmunnson Kårenget, som seinare hadde garden Mid-Hellan og er meir kjent under namnet Peter Hellan. Oline og Peter hadde fleire born, blant dei dottera Bergitte, g. med Ole Ellingsen Vangstad. Bergitte er födt i 1866, og under joletrefesten i ungdomshuset på Ulvillvollen den 2 dre januar 1933 fortalde ho til nedskrivaren av dette, at mormor hennar, Beret Holmli hadde lært dei den skikken å slå kross både over panna og bryst når dei hadde lagt seg um kveldane. Ho gjorde dette kvar kveld ho og alltid var denne handlinga fylgd av eit lite vers, men alltid det same. Ho sa: "Kors på min pande, og kors på mitt bröst! Gud give mig himmelens glede og tröst!" So, når ho hadde gjort dette brukte ho å segja: "Slik ska de gjera, de ogso, småveikja!"

Serianna Brekken f. 1818, dotter til Sørn Byna og død 1898 brukte ogso denne skikken med å krossa seg um kvelden. Verset ho brukte lydde slik:

"I Jesu navn jeg legger meg ned. Herren gavne! Kors på mitt ansikt, og kors på mitt bröst! Gud give mig en god tröst, amen!"

(Dette er fortalt av Ingeborg Sørli, dotterdotter til Sirianna.)

Jon Berg, Röra og kona brukte å gjera krossteiknet over seg når dei hadde lagt seg, både på panna og bryst. Han brukte segja: "Kors i Jesu

Mathilde Berg

namn." Kona brukte vist andre ord, mogelegt eit rim segjer dotra deira lærarinne Mathilde Berg 6.1. 1933. Mathilde Berg nemnde vidare at der var fleire gamle derborte som brukte denne skikken.

Kross ved skoning av hester.

Ola Holmli i Vuku (Ola Nistuen) brukte å slå kross over hesteskoen under hovene når han hadde skodd

O. Flyum

hesten. Han slo krossen med hamaren under kvar hov, når han hadde nødd spiken. (Fortalt av Elling Larsen.)

Sivert Flyum brukte same skikken; men han sa: "Kors i Jesu namn!" (Fortalt av O. Flyum, Prestenget.)

Same kvelden fortalde ei "onnor kona" - jamaldringen til fyrrnemnte Bergitte Vangstad - Johanna Olsdr. Leirhaug, dtr. til Ola Årstadplassen og gift med Odin Olufsen Veie (Odin Mikkjellauni), at mora hennar, Ingeborg-Anna Plassen brukte same skikken. Ho brukte å segja: "I Jesu namn legger jeg mig ned, en kors på mitt ansikt, en kors på mitt bröst, siden får jeg en god tröst!"

Gjertrud Sundbyet, Vuku mormor til Grethe Holmli öystre brukte ogso å gjera krossteiknet over seg om kvel-

Ingeborg Sørli

den, når ho hadde lagt seg, Ho sa då: "Kors på mitt ansikt - og kors på mitt bröst! Gud give mig glede og tröst, og rett forstand, Amen!" (Fortalt av Grete Holmli.)

Serianna Brekken, Vuku, mor til Marta Reitan som var gift med Peter "Skreddar", brukte ogso same skikken. men med noko andre ord. Ho sa: "I Jesu navn jeg legger mig ned! Herren gavne! Kors på mitt ansikt og kors på mitt bröst! Gud give mig en god tröst, Amen!" (Fortalt av Ingeborg Sørli, Fosli.)

Gamle bilder fra bygda

John Haugan og Gustav Julnes.

Nord-Kleivaunger.

Foran f.v.: Ingebjørg Lillegård Nessemø, Albert Lillegård, Magda Lillegård Støa, Olaf Lillegård.
Bak f.v.: Severin Lillegård, Petter Varshot.

Framhaldsskolen i Vuku 1959.

1. rekke f.v.: Lise Elnes, Mary Holmen, Marius Skrove, Ivar Jønland, Hanna Marie Kulstad, Mari Green.
2. rekke f.v.: Mary Kolstad, Audhild Helga Dillan, Åsta Helden, Manda Enes.
3. rekke f.v.: Harry Johansen, Jon Bakken, Arnt Brønstad, Morten Holmli, Einar Berre, Tor Bjartan.
4. rekke f.v.: Ingolf Dillan, Bjørn Årstad, Leif Haugan, Per Leirset, Per Storholmen.

Ole O. Kulsli med
barneflokk i 1948.
F.v.: Ingeborg Kulsli
Aursand, Sigrid
Kulsli Molden, Anna
Kulsli Hamkvist, Ole
Kulsli, Sofie Kulsli
Granheim, Margit
Kulsli Overmo, John
Kr. Kulsli.

Steingrunnan.

Skjækerfossen like etter
århundreskiftet.

Min album

I år presenterer vi noen bilder etter Kristine Johnsen Julnes. De er alle fra Vera. Originalene eies i dag av Magnus Julnes, Hildur Sørli og Bjørg Marken. Det har ikke lyktes oss å identifisere alle personene på bildene. Ta derfor kontakt med redaksjonskomiteen dersom du har opplysninger om noen av bildene.

Petter Pettersen Nordvera

I Nord-Vera ca. 1910.

Foran f.v.: Petter Pettersen Nordvera, Martha Pettersen Nordvera, Lotte (Charlotte).

Bak f.v.: Ida Halvorsdr. Pettersen, Kristine Johnsen Julnes.

Fra venstre: Gustava Pettersen Spillum, Marius Løvstad, Ida Halvorsdr. Pettersen, ?.

Kristine Johnsen Julnes i stampen ca. 1900.

Tronsmounger ?

Gullbryllup på Sissilvollen. Foran f.v.: Berit Rønning, Margrete Sissilvold, Benjamin Sissilvold, Marie Sissilvold Haldorsen.

Bak f.v.: Ragnhild Sissilvold, Karl Sissilvold, Jon Sissilvold, Peder Sissilvold, Ole Sissilvold.

Dette stykket sto i Verdalingen den 16/6 1964.

ETT DIAMANTBRUDLAUP I HELGÅDALEN

ETT 60-ÅRSMINNE.

av Kristian Lein.

No i håbolla er det 60 år sidan eg fekk vera med til ei sjeldan høgtid på ein gard oppi Helgådalen. Det vart ein av dei store opplevingane for ein tiåring. Etter minnet og noko etter Verdalsboka vil eg no rita ned nokre liner til minne om denne høgtida og om nokre av dei kvinner og menn som var med der.

I året 1844 gifta dei seg, Ane Kristensdotter Bjartan og Ole Iversen Årstad. Ho var då 24 og han 29 år gamle. Det same året tok dei som leiglendingar over garden Bjartan. Og dei sat som husbondsfolk der på garden i 46 år. Det vart tri born i ekteskapet, Iver, Sirianna og Inger. No etter at 120 år er lidne sit oldebarna til Ane og Ole som eigarar av Bjartan.

Så kom 1904 da Ane og Ole kunde halda høgtid på sin sekstiårs brudlaupsdag. Diamantbrura var halvsøstra til far min. Og difor skulde vel far og mor vera gjester i denne sjeldne høgtida, og eg som yngsteguten deira fekk vera med. Det vart ein bra lang køyretur desse tri mila opp gjennom dalen og køyredoningen var ei kjerre, som hadde fjærer under setet kor far og mor satt. Eg sat bakafor på eit skrin. Men spør om ikkje turen var like bra for det.

Og det vart høgtid og mykje folk samla. - Maten, å nei, den har aldri

vore med i minnet om dagen. Brudeparet stig heller ikkje så klårt fram i minnet, enda eg kan tenkja meg at eg såg både vel og lenge på deim. Døtrene Sirianna og Inger kan eg heller ikkje segja at eg ser for meg korleis dei var. Nokre andre kjem klårare fram. Såleis Olaus Dillan. Han var brorson av diam-

garden. Det festa seg i minnet mitt at Nordnes sa til Mikal Dillan da dei sto ute i gangen: "Da eg var gutongen så hadde eg moro av å dra i det lange skjegget ditt." Nordnes var ved dette høvet 23 år og Dillan 56. Tretti år seinare i eit brudlaup her uti grenda minte eg Nordnes om dette. Han meinte det nok kunde ha

Bjartan

antbrudgommen og hadde fått i oppdrag av eigarane på Verdalsgodset å halda tale for og overrekke til brudeparet gåva frå deim. Denne gåva var 60 kroner i reide pengar, og det var ikkje så liten sum den tida. Mikal Dillan var og med. og Johannes Nordnes. Han var da lærar i Bjartan krins., og skolestova var den tida på denne

gått for seg de, ja. Kapellanen i Verdal den gangen, Engebret Solum, var og med. Eit til Helgådalen innflytta eldre mann, Rasmus Slipern, var med. Av kvinner som var med kan eg sjå for meg fru Slipern og ei vakker dotter av det paret. Ho var med i oppvartinga. Kanskje det kan leva nokon som i sine unge dagar var forelska i ho.

Sønnen Iver, gift med Grethe Pedersdtr., som overtok Bjartan etter Ole og Ane. Bak sønnesønnene Iver (t.v) og Ole som overtok gården i sin tur.

Du herlige sol

Jeg hørte deg rope: "Jeg kommer, jeg kommer!"

Nå er jeg på vandring tilbake til deg.

Jeg vet at du lengter mot sol og mot sommer,

og sollys og varme, det får du av meg.

Det var i desember en dag at det hendte,

mens dagen var kort, og min himmel var grå,

min reise var over, og dermed jeg vendte,

du kaller det solverv, det kan jeg forstå.

Men reisen er lang, du må vente og lengte,

som alltid du lengtet, hvert eneste år.

En dag er det borte det mørket som stengte,

og endelig ser du at nå er det vår."

Velsignede sol!

Randi Schjølberg

Slipern sjøl tykte eg var ein mindre utgave av lensmann Wessel. Han hadde hatt med nikkilverket i Skjækerdalen å gjera.

Utpå kvelden kom det nokre karar av eit lag som dreiv med fløyting i Helgåa til gards. Dei skulde syne fram eit lite spelstykkje, "Meinhøve" av Ivar Aasen. Det vart ordna til scene utafor stallen og stallporten. Stallvindauga var vindauga i stova og omhengsenga stod i kråa. Eg serenno for meg då ein av spelarane snopla i dørstokken og datt framover golvet med den trebollen han bar i hendene. Det var berre ståplassar i den teatersalen, og eg tykkjst minnst at det var nokså fuktig og på ståplassane.

Dagen etter fekk eg vera med til Vestly, bustaden åt Maria og Morten Moen. På den turen fekk eg sjå den store ørnen som Moen hadde skote. Han flaug i lufta på det store vengespennet sitt i det nordvestre hyrne av finstova. Den dagen vart det og ein tur oppå Brandmoen, eit fint jordstykke på ein litt høgare terrasse enn der garden ligg. Namnet er vel att etter den skogbrannen som herja gardsskogen før 1723. Eg synes sjå for meg ei ganske stor fin slette. Eg har ikkje vore der oppå seinare. - Slipern og frua var og gjester andre dagen. Denne høgtida var nok eit triveleg ombyte for mange. For dei to og venteleg.

Eg fekk ikkje høve til å sjå desse to gamle brurfolka oftare. Dei døyde bae året etter. Ane vart 85 år og Ole, som vart kalla Ola, nådde den høge alder av 90 år. Eit diamantbrudepar år 1904 måtte ha gifta seg medan dei var unge, og derattåt vera av god fysisk malm. Levealderen var ikkje jamt over så høg enno.

Og med dette helsing til andre som var med i denne høgtida i Bjartan for 60 år sidan, og som enno lever og minnest.

Moltetur til Tørrgranvola

Av Arnfinn Berstad

Det er 25. august 1994. Tida for molteplukking held på å renn ut. Eg har vore fleire gonger i moltefjellet. Likevel er det eit fjell som ikkje gjev fred før eg har vore der, og det er Tørrgranvola. I dag skal eg dit. Som kamerat har eg fått med meg Arnold Kjesbu, som også er ein ivrig molteplukkar. Komen til heimen hans på Skjækerfossen, byd fru Gudvor på nysteikte vaflar og kaffi. Det gjer godt etter turen frå Øra.

Så er vi på veg mot Brattås-åsane. Det er lett å ta seg opp der no etter at vegen vart omlagd og utbetra. Den som klagar over denne vegen no, kan ikkje ha kjørt den gamle smale og svingete vegen til Vera.

Når eg fer her, må eg tenkje på innsatsen som måtte til for å kunne livberge seg på desse gardane før i tida. I tillegg til den vanlige drifta av eigen gard, var det å ta seg skogsarbeid på Værdalsbruket om vinteren. Somme hadde kanskje litt attåtinntekt av jakt og fangst. Eller som Rudolf Langdal som braut fram skifer i berget og slipte bryner som han selde. Og det var fjellslått og heimkjøring av høyet på vinterføre. Dette siste var vel ikkje det minst slitsame, med oppmåking av veg fram til høystakkane og kjøring med trugar på hestane om det var nødvendig. Magne Ottermo, som eg har tala med om dette, seier at Helgåsen og Kleppen hadde fjellslåttar heilt inn til Djupdalen, Ottermoen og Brattåsen i Vargåsen og Julneset på Julnesetra. Og dei vart nytta heilt fram til 1960-talet.

Vi parkerer bilen vestafor Såggåmyran. Herfra er det traktorveg fram til foten av Tørrgranvola. Eg trudde Arnold var lommekjend i dette området, men han fortel at det må vere 30 år sidan sist han var i Tørrgranvola. Han kjenner seg ikkje att her no, tykkjer landskapet har forandra seg. Han er ikkje den første som opplever det etter lang tids fråver, ikkje minst der skogen er med på å forme bildet. Det er elles i Snusvola han helst har molteturane sine.

Kvilestund på toppen av Tørrgranvola med utsyn over Helgådalen. Arnold Kjesbu t.h. og Arnfinn Berstad. Innimellom dei skintar vi Snusvola

Foto A.B.

myr. Innimellom er det korte stubbar med fast grunn under føtene. Så er det myr att. I luftline er det omlag 3,5 km frå bilen til toppen av Tørrgranvola. Vår veg er mykje lenger, vi brukar ein time før vi kjem så langt at det er verdt å sjå etter molta., ho står ikkje i låglandet i år. Den som blømde tidlig, vart ødelagt av frost, det er dem som står høgt opp i dælder på baksida der snøen låg lenge, som har berga. Molteblada held på å få den mørkeraude fargen som gjev ei

vemodig kjensle av at sommaren går mot slutten.

Jau, her finst da litt molte etter kvart, ikkje mykje, likevel så pass at vi ikkje misser motet. Rett som det er, går vi oss på noko som kallast "moltedrol" i små bekkedalar. Eg kjem over nokre slike der berre

halvparten av bæra er mogne. Så her er det von for dei som måtte kome etter oss og, sjølv om det lid langt. Men når eg tenkjer etter, så har eg da plukka fin molte i september og. Mest finn vi i tette kjerr. Det er store, fine bær, høveleg mogne, dei har litt av den lilla fargen og hamsen bøygds bakover som fortel det. Men det kan være kronglut å få tak i dei mellom dei kvasse greinene, så eg riv meg til blods på høgare handa.

Klokka 12 nærmer vi oss toppen av vola, og det høver å ta matpause. For ikkje å heft oss med kaffikoking, har vi med termoskaffi. Det er skya, men opphaldsver. Eit friskt vinddrag held insekta borte. Det er bra for oss, for dei kan vere ei sann plage i fjellet i stille ver.

Etter matpausen må vi heilt til topps for å nyte det herlege utsynet. I nord-vest stig Snusvola mot himmelen. Denne vola med det rare namnet er med sine 670 meter o.h. 33 meter høgare enn Tørrgranvola. Lenger nord har vi Helgåa og dalen nedenfor. Under oss i aust har vi også den langstrakte Fiskløysningen som herfra ser ut som han er nesten av på midten. Ved det vatnet har eg vore på molteplukking mang ein gong da eg ikkje var eldre enn at eg fekk fara åleine.

På spørsmål fra meg fortel Arnold om livet sitt. Far hans kom frå Kjesbua i Ulvilla, mor hans kom frå Sverige. Dei slo seg ned i Leksdalen der Arnold voks opp. På den tida måtte barna tidleg ut i arbeidslivet, så i konfirmasjonsalderen kom han i teneste, først i Leirådalen, seinare i Inndalen der han var i heile 14 år. Lengste tida var han skogsarbeidar, mest på Værdalsbruket. Men han mangla to år på å vere kvalifisert til medaljen som vart utdelt til så mange skogsarbeidarar for nokre år sidan.

At Arnold busette seg på Skjækerfossen og bygde hus der,

kom av at Gudvor, kona hans, er frå Bjartan. Han hører med blant dei trugne slitarane i samfunnet, som så mange av hans generasjon. Han har vore heldig og hatt ei god helse, og er framleis på farten med anna enn bærplukking. Om hausten er det elgjakta, den skal han være med på i år og. Om vinteren har han feller ute og fangar mår. Det er god pris på skinnene. Og måren er verste røvaren når det gjeld utrydding av storfuglbes-tanden. Så med det meiner han at han gjer ei god og høgst nødvendig gjerning.

Vi er åleine på fjellet det meste av dagen. Først ut på ettermiddagen oppdager vi eit par på ei lægd lenger aust. men fugl har vi ikkje sett ein einaste av.

Klokka fire finn vi ut det er høveleg tid å slutta plukking og ta på heimveg. Det er ikkje store moltebører vi har, berre knapt tre kilo på kvar. Men vi er godt nøgde og samde om at vi har hatt ein god dag i fjellet. Ikkje minst for den som er komen opp i vår alder er det stort å få oppleve ein slik tur.

Nett med same vi kjem inn på vegen, stoggar ein bil. Det er Odd Helgås med svigerfaren, Jon Rydning, som passasjer. Dei har vore ein tur til Vera. Jon feira 90-årsda-

gen i fin form i mai. Han har liten sans for molteplukking, Det er fisking som er hans store lidenskap. Også i sommar har han vore ut nokre turar. Men det er lite å få sier han.

Så er turen slutt for Arnold. Eg har vegstubben til Øra att, og den tek bilen seg av. Eg kvilar ei kort stund saman med Gudvor og Arnold utanfor huset deira den vakre augustkvelden. Det er godt å setje seg ned attpå ei slik dag og få litt å drikke. Og så sannelig kjem ho med ein elgsteik frå fjoråret til takk for at han fekk skyss med meg. Det er meir enn eg fortener!

På veg til Øra åleine i bilen funderar eg på dette med molteplukking, og kjem til at det er i grunnen ikkje berre molta som er så fascinerande, det er like mykje turen og spenninga fordi det er så sjeldan å finne så store mengder som somme talar om. Det er dei færreste av molteplukkarna som får oppleve det. Ivrigte molteplukkarakar har nok same feberen som sportfiskarakar og jegerar. Og den som først blir smitta av den, har vanskeleg for å bli smittefri.

Kvilestund attpå turen ved heimen til Arnold Kjesbu. Fot. Gudvor Kjesbu

Veresfestivalen 1994

Sigurd Brørs og kransjente Rannveig Jønsson.

Marit Mikkelsplass og kransgutt Geir Ove Kulsi.

Stall Sørmo stilte i Vera med tilbud om hestekyss, noe som var svært populært særlig blant de yngste.

*- Minisjøen er topp - -
sier fra venstre: Thomas
Nesse, Geir Ove Kulsi,
Fredrik Ness, Marit
Mikkelsplass, Rune Roksvåg,
Marianne Bakken og Pål
Gunnar Mikkelsplass.*

*- fint løp og fine premier -
synes Malin og Glenn Lustad,
Linn Helgås Holmli og Vegard
Ottermo.*

Plassen og Bjarten i Minisjøen

Året 1994

Den 14. februar brann huset til Kolbjørn og Kari Sellæg ned og de mista da nesten alt de hadde. Ca. 25. september flytta de inn i nytt hus på samme tomta.

Vinnerne av Hærvolrennet 1994. Sture Sivertsen og Monica Kjesbu

Fotballaget har igjen starta klatringa i divisjonene. Opprykk til 5. divisjon og kamper om kretsmeisterskap vart resultatet av årets serie.

Foran f.v.: John Gøran Indahl, Edvin Fjølstad, Stig Indahl, Tore Sandnes, Rolf Martin Julnes, Knut Arne Bjartan og Ole Flyum.

Bak fra venstre: Johnny Sellæg, lagleder, Rune Leirset, Thomas Nesse, Torbjørn Leirset, Rune Pedersen, Odd Olav Kvello, Per Anders Ward og trener Per Erik Garli.

Foto: Innh. F. og Verdalingen

I høst vart det åpna korttidsbarnehage i Bjartan samfunnshus.

På bildet ser vi foran fra venstre: Linn, Aleksander. Bak fra venstre: Sissel, Robin, Frode, Helen, Vegard, Isabel, Torill. Malin var ikke til stede da bildet vart tatt.

Den 3. oktober kom årets første snø. Det spesielle med dette i år var at lauvet hang nesten grønt på trea ennå. Lauvtrea var trykka godt sammen og det oppsto mange slike portaler som på bildet.

Ihøst er det etter initiativ av Helgådal Tiltaksnemnd satt igang etablererkurs med kurssted Granfosshuset. Det har vært stor interesse med ca. 20 deltakere. På bildet ser vi noen av deltakerne benka rundt kaffebordet i Granfosshuset.

Som et konkret resultat av OL på Lillehammer sist vinter står det nå rundt omkring i bygda såkalte OL-hus. Det var hus som byggmester Grande satte opp som deltakerboliger på Lillehammer og som så vart solgt rundt omkring i landet etter OL. Bl. a. vart det satt opp seks slike på Vuku i tilknytning til Vuku Eldresenter.

I sommer var idrettslaget med på stand på Stiklestad der det bl. a. vart presentert husflidsvarer, modellen av Granfosstrappa og litt fra Helgådals Nytt's billedarkiv.

På eldretreffet som i år var i Ulvillhuset den 6. mai, var Iver M. Tronsmo kveldens gjest der han underholdt deltakerne med egne rim og historier. På bildet overrekker Lasse Johnson et lite minne fra kvelden.

Bjørn i Fagerlihamna

av Lasse Johnson

"Bjønåret 1980" er blitt et begrep i Helgådalen. Det var det året bjørnen for første gang i vårt århundre viste seg fra sin aggressive side i bygda. Den gang ble det konstatert mange sauedrap i Malså - Skjækerdal - Veraområdet. En stor elgokse ble også slått av bjørn i Vera. Dette er forøvrig referert i Helgådals Nytt nr 9, 1980. Det siste året har bamsen igjen slått til, denne gang i Fagerlihamna.

Fra 1980 og fram til i år har det så vidt vites ikke vært slagbjørn i saueflokkene i Verdalen. Vi vet med sikkerhet at bjørn har vært i området, og senest sist sommer ble det påvist bjørnespor på Juldalsveien ved Stamtjønna i Snekkermomarka. I 1988 var bjørn på vandring på vårsnøen i området Kleppen - Julnesset - Ottermoen - Forlandet (Helgådals Nytt 1988 side 66).

Bjørnar Aksnes og Torfinn Sivertsen var sist vår på isfiske da en bjørn krysset deres skispor øst for Ryphaugtjønna ikke lenge etter at de selv hadde gått der. Ellers er det i denne periode oppdaget tegn etter bjørn flere steder i bygda. I Fagerlihamna ble det oppdaget bjørnerov som ble innrapportert til fylkesmannens miljøvern-avdeling 4. september. Allerede da-

Fra sauhamna i Fagerliffjellet.

gen etter var Kjartan Knutsen på befarung i hamna. Han konstaterte at fem av de sju kadaverne som ble undersøkt, var slått av bjørn. De to andre var vanskelig å bestemme da de var mye spist av rovdyr og fugler. Knutsen anslo at det var ca. 14 dager tidligere bjørnen hadde vært der. Han sier videre at dette har vært et raid av en enslig bjørn som har vandret gjennom området fra Kvitrevvola ned mot Storbekktjønnene og videre ned mot Tverråa, og som mer tilfeldig har slått til. Aktiviteten har vært størst lengst inn - mot Snåsagrensa. Området er ganske stort og det vites ikke hvor bjørnen kom fra eller hvor den forsvant.

Knutsen opplyser videre at det i samme tidsrom (20. - 25. august) var et raid av en radiomerket bjørn mellom Bodum i Ogndal sydover mot Hærvola og Verdalsgrensa. Siden befarung i Fagerlihamna er det funnet flere sauekadavre, i alt 18 - 20 stk., hvorav mange antas å være slått av bjørn. Fagerlihamna rommer ca. 1300 sau og normalt ligger tapsprosenten rundt 1,5 eller ca. 20 dyr. Siste året mangler det 49 dyr som gir et tap på 3,7 %. Etter dette er det en viss sannsynlighet for at bjørnen har et tyvetalls sau på samvittigheten, forutsatt at det ikke etter denne tid (4/11) finnes flere sau i live.

Kilder: Kjartan Knutsen
Magnus Julnes
Torfinn Sivertsen (Foto)

Prisvinnere 1994

Helgadal Idrettslags Innsatspokal 1994 vart tildelt Ole Petter Storstad

Yngres Innsatspokal 1994 vart tildelt Lillian Bergsmo

*Ingeltjønna (26. juni 1994),
her ble Eilif funnet...*

Kanskje stødde han seg mot den prektige furustammen?
Kjente den som sin sin eneste venn i en verden av håpløshet og fortvilelse.
Vet at den skal fortsette å vokse i nye vårer...

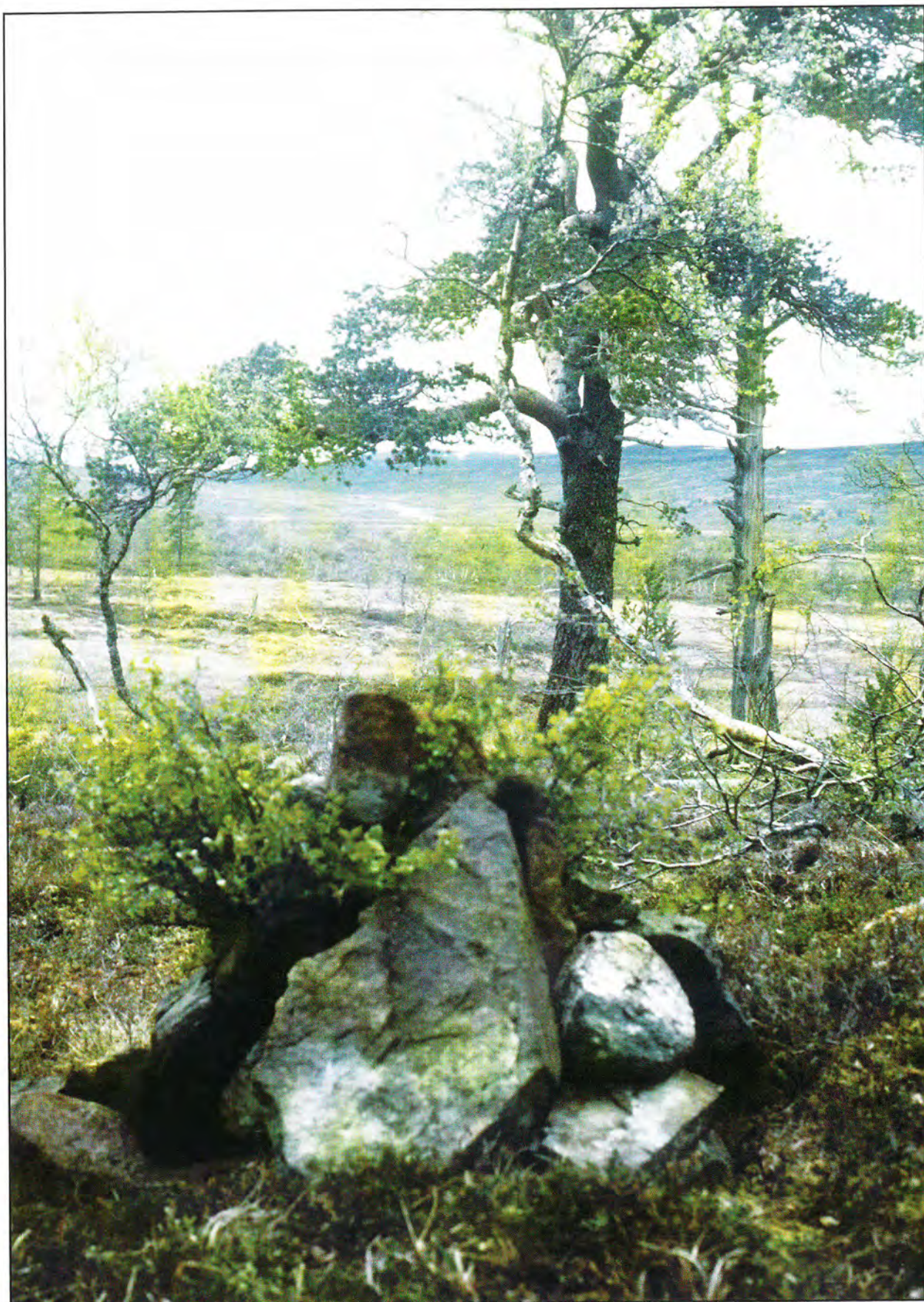

Foto: Håvard Elnes.